

AYASOFYA CAMİİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

مسجد آيا صوفيا

**FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ**

THE TRUST OF FATİH SULTAN MEHMED KHAN, THE
COMMON HERITAGE OF HUMANITY

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشتركة

AYASOFYA CAMİİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

مسجد آيا صوفيا

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ, İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ
THE TRUST OF FATİH SULTAN MEHMED KHAN, THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY

أمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

ISBN: 978-605-06570-9-8

AYASOFYA CAMİİ

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ, İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

HAGIA SOPHIA MOSQUE

THE TRUST OF FATİH SULTAN MEHMED KHAN, THE COMMON HERITAGE OF HUMANITY

مسجد آيا صوفيا

آمانة السلطان الفاتح محمد خان، كنز الإنسانية المشترك

© 2023 TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI
PRESIDENCY OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS

رئاسة إدارة الإتصال برئاسة الجمهورية التركية

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI
PUBLICATIONS BY PRESIDENCY'S DIRECTORATE OF COMMUNICATIONS

منشورات رئاسة إدارة الإتصال برئاسة الجمهورية التركية

Yayıncı Sertifika No: 45482

3. Baskı, İstanbul, 2023 | 3st Edition, Istanbul | الطبعة، إسطنبول

İletişim | Contact | للاتصال

Kızılırmak Mahallesi Mevlana Bulv. No:144

Çankaya - Ankara/TÜRKİYE

T +90 312 590 20 00 | webinfo@iletisim.gov.tr | www.iletisim.gov.tr

Baskı | Print | الطباعة

Prestij Grafik Rek. ve Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti.

T +90 212 489 40 63, İstanbul

Matbaa Sertifika No: 45590

AYASOFYA CAMii

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNSANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

ÖNSÖZ

PROF. DR. FAHRETTİN ALTUN

Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanı

AYASOFYA’NIN camii olarak yeniden ibadete açıldığını milletimize müjdelerken sayın Cumhurbaşkanımız; “Bazı eserler vardır ki, bunlar milletlerin ve devletlerin sembolüdür. Ayasofya’da işte bu sembollerimizden biridir.” ifadesini kullanmıştı. Gerçekten de Ayasofya’nın ecdadımızdan bize miras kalan sembolik bir değer olduğunun şuurunda bir millet olarak bu tarihi karar hepimizde büyük bir sevinç yaratmıştır. Ayasofya geçmişte de sembol olmuştur, şimdi de böyledir ve gelecekte de sembol olacaktır kuşkusuz.

İstanbul’un fethi yalnızca Türk ve İslâm tarihi açısından değil tüm insanlık için büyük bir dönüm noktasını temsil ediyordu. Osmanlı Devleti ise İstanbul’un fethinden sonra “cihan imparatorluğu” sıfatıyla çok geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca barış, hoşgörü ve refahı tesis etti.

Tarihte “Osmanlı Barışı” (Pax Ottomana) olarak anılan bu dönem, günümüzde dinmek bilmeyen çatışmalar ve savaşlarla anılan Ortadoğu, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Kafkasya gibi çetin coğrafyalarda benzersiz bir huzur iklimi ve bir medeniyet ortaya çıkardı.

Osmanlı’da asırlar boyu sürdürülen geleneğe göre, fethedilen şehrin en büyük mabedinden ezan okunması ve ilk Cuma namazının bu mabedde kılınmasıydı. Böylece, o şehrin fethedildiği tescillenmekte, ilgili mabed “Fethiye Camii” olarak anılmakta ve şehirdeki diğer mabedlere

gerekli olmadıkça dokunulmamaktaydı. Fatih Sultan Mehmed Han ise fetih sembolü olarak sancağını Ayasofya'nın ortasındaki mihrabın bulunduğu yere dikmiş, kubbeye doğru bir ok fırlatmış ve ilk ezanı kendisi okuyarak, İstanbul'un fethini tescillemişti. Ardından, şükür secdesi yaparak, iki rekât namaz kılmış ve bu davranışıyla Ayasofya'yı camiye çevirdiğini göstermişti.

Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren her padişah, Ayasofya'yı daha da güzelleştirme gayreti içinde oldu ve zaman içinde yapılan mihrab, minber, kürsü, minareler, hünkâr mahfili, şadırvan, medrese, kütüphane ve aşhane gibi yapılar ile Ayasofya tam tekmil bir külliyeeye dönüştürüldü.

Ayrıca, Osmanlı döneminde Ayasofya Camii'nin iç süslemelerine de büyük önem verildi. Ayasofya hüsn-i hat ve çinicilik gibi Türk sanatlarının en zarif örnekleriyle süslendi ve mabede yeni estetik değerler kazandırıldı. Böylece, Ayasofya sadece camiye dönüştürülmedi, aynı zamanda insanlığın bu ortak mirası muhafaza ve ihya edildi.

Fetihle birlikte camiye dönüştürülen ve 481 yıl cami olarak hizmet veren Ayasofya, 1930'lu yıllarda restorasyon çalışmalarının başlamasıyla halka kapatılmıştı. Ardından, 24 Kasım 1934 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülmüştü. Danıştay, 10 Temmuz 2020 tarihinde söz konusu Bakanlar Kurulu kararını iptal etti ve bu çok değerli mabedin yeniden ibadete açılmasının önünde herhangi bir engel kalmadı. Hemen ardından Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan imzası ile yayımlanan 2729 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Ayasofya yeniden ibadete açıldı.

İletişim Başkanlığı olarak bu çok değerli gelişmeyi tarihe not olarak düşmek istedik. Elinizdeki eser; Ayasofya'nın

tarihi sembol ve deęeriyle mimari özelliklerini öğrenmek isteyenler için detaylı birçok bilgiyi sunmaktadır. Bununla birlikte Ayasofya'nın dini ve kültürel açılardan nasıl bir önem arz ettięi de bu kitapta ele alındı.

Sayın Cumhurbaşkanımızın almıř olduęu kararın içeride ve dıřarıda elbette birçok yansıması oldu. Bu manada elinizdeki kitap bir savunma metni olarak hazırlanmadı. Bununla birlikte Ayasofya'nın ibadete açılmasının ulusal ve uluslararası hukuk baęlamında nasıl mümkün olduęunu anlatmaya çalıřtık. Egemenlik kuramı ve siyaset felsefesi bakımından da Ayasofya zerindeki her tasarrufun sadece ve sadece Türkiye'yi ilgilendirdięini de net bir řekilde ortaya koymuř olduk. Sayın Cumhurbaşkanımızın Ayasofya ile ilgili birçok konu bařlıęını sarih bir řekilde anlattıęı manifesto nitelięindeki konuřması da tarihe not olarak düřüldü.

Altını özellikle çizmek isterim ki, Ayasofya'nın müzeden yeniden bir ibadet mekanına dönüřmesi, yani 481 yıl boyunca olduęu haliyle yeniden cami olarak açılması, dini özgürlükler açısından bir zaferdir. Ayasofya Camii'nin kapıları dünyadaki herkese açık kalmaya devam edecektir. Sayın Cumhurbaşkanımızın liderlięinde Türkiye'de dini özgürlükler her dinin mensubu vatandařlarımız için en rahat dönemini yařamaktadır. Yeni inřa edilen kiliselerden onarılan tarihi sinagog ve kiliselere varıncaya kadar tüm vatandařlarımızın inancı gereęi ibadet etmesini saęlamaya, kültürel mirasımızı korumaya ve yüceltmeye devam edeceęiz.

Türkiye Cumhuriyeti, hakkı olmayan hiçbir konuda ısrarcı olmamıřtır. Ancak hakkı olanı saęlamak konusunda da sayın Cumhurbaşkanımızın liderlięinde yıllardır tavizsiz olduęunu tüm dünyaya göstermiřtir. Bu durum, sadece

Ayasofya kararı ile ilgili de değildir. Terörle mücadeleden uluslararası siyasetteki tüm gelişmelerde Türkiye, sadece hakkı olan için mücadele etmektedir.

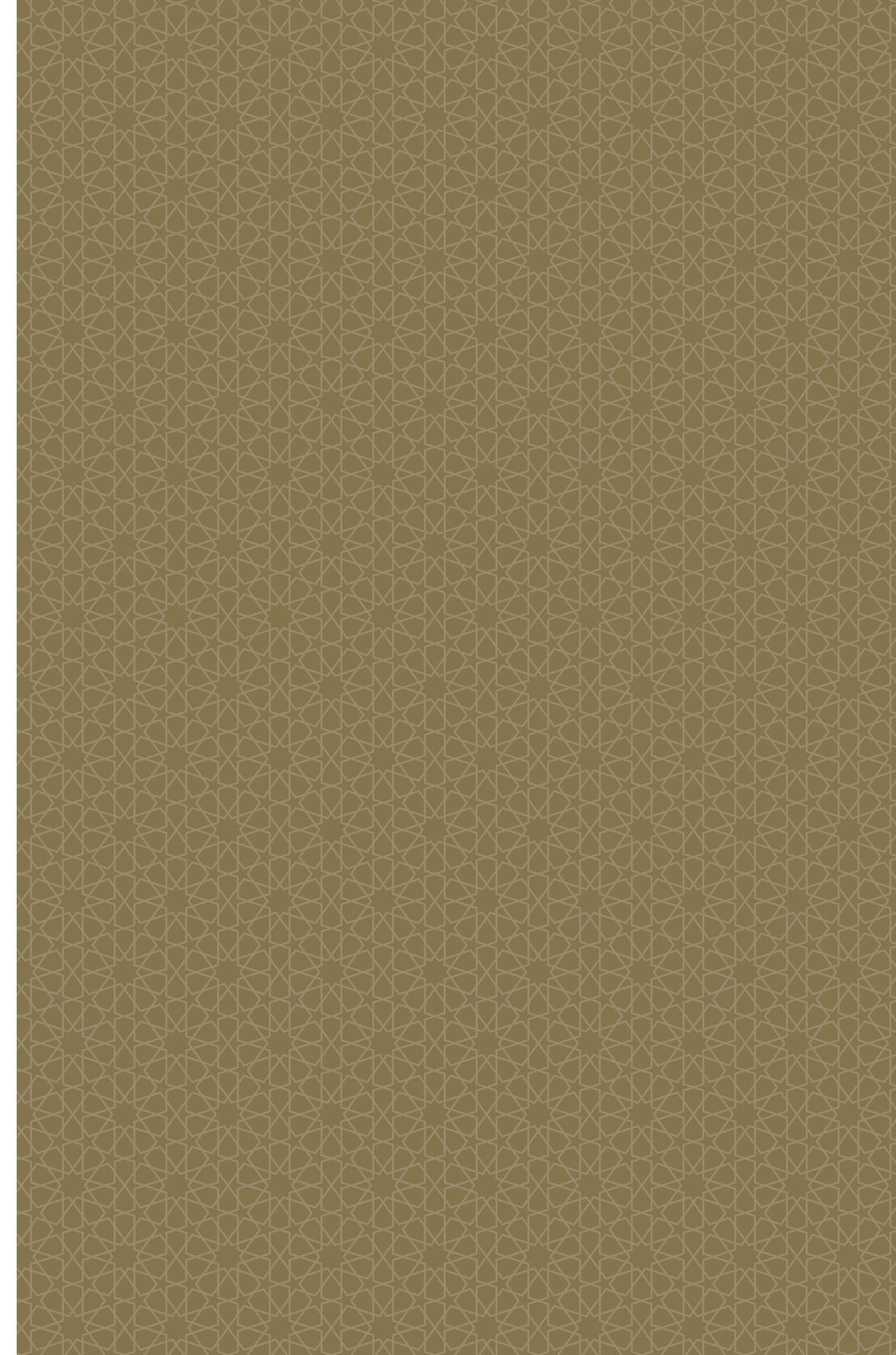
Ayasofya Camii ülkemize, milletimize, bölgemize, tüm İslam alemine, insanlığa ve gelecek nesillere bir kez daha hayırlı olsun.

Dünyadaki en önemli mabedlerden biri olduğu herkesçe kabul edilen Ayasofya Camii, İstanbul'un manevi merkezini teşkil etmektedir. İnşa edildiği dönemde dünya üzerindeki en büyük ve en görkemli binalardan biri olan Ayasofya, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan İstanbul'un en dikkat çekici simgelerinden biridir. İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesinin ardından Fatih Sultan Mehmed Han, Ayasofya Camii'ni vakfederek, bu yapının ilelebet muhafazasını vasiyet etmiş ve cami hüviyetinin devamlılığını şart koşmuştur. Bu bağlamda, milletimiz tarafından büyük bir muhabbet beslenen Ayasofya Camii, asırlar boyunca İstanbul'un gözbebeği gibi muhafaza edilmiş ve bir insanlık mirası olarak bugünlere kadar varlığını koruyabilmiştir. Öyle ki, "Tanrı'nın Hikmeti" anlamına gelen orijinal isminin değiştirilmesine dahi teşebbüs edilmemiştir. Asırlarca yaşadığı depremlerden, yangınlardan, yağmalardan ve bakımsızlıktan dolayı harap vaziyette olan Ayasofya, 1453 yılından itibaren sadece camiye dönüştürülmemiş, aynı zamanda bir medeniyet tasavvuru çerçevesinde ihya edilmiştir. Bu nedenle, güçlü sahiplenişi ile Türk Milletinin Ayasofya üzerindeki hakkı yaklaşık 1.500 yıl önce bu eseri ilk inşa edenlerden daha fazladır.

Ancak, 481 yıl boyunca cami olarak hizmet veren Ayasofya, 1934 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Türk milletinin maşerî vicdanında yara açan bu durum, 10 Temmuz 2020 günü son bulmuş ve 86 yıllık hasret sona ermiştir. Ayasofya, Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın muştusuyla aslına rücu ederek ibadete açılmıştır. Bu karar, hukuki bir yanlışlığı düzeltmenin yanı sıra Fatih Sultan Mehmed Han'ın vasiyeti ve vakfiyesinin yerine getirilmesi anlamına da gelmektedir.

- Türkiye'nin iç hukuku ve tarihi hakları bağlamında Ayasofya'nın hangi amaçla kullanılacağına karar vermesi ve cami olarak ibadete açması, Türkiye'nin egemenlik hakları ile ilgilidir. Türkiye'nin aldığı bu karara saygı duyulmalıdır. Bu konuda görüş belirtmenin ötesindeki her türlü tavır Türkiye'nin bağımsızlığının ihlali anlamına gelir.
- Türkiye Ayasofya'yı insanlığın ortak kültürel mirası kimliğine hanel getirmeden, vakfiyesine uygun şekilde yeniden ibadete açmıştır. Türkiye'deki bütün camiler gibi Ayasofya'nın kapıları da yerli ve yabancı, müslim ve gayrimüslim herkese sonuna kadar açıktır.
- Uluslararası sözleşmelerde, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesine engel teşkil edecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin aldığı karar Ayasofya'nın üstün evrensel değerini asla etkilemeyecektir. Fonksiyonunun değiştirilmesi, üstün evrensel değerine hanel getirileceği anlamına gelmemektedir.
- Bu karar müzeye çevrilmiş Ayasofya'nın asli hüviyetine, yani ibadethaneye kavuşturulmasıdır.
- Türkiye'de halen ibadete açık olan birçok kilise ve sinagogun varlığı, dini özgürlük konusunda ülkemizin hassasiyetini gözler önüne sermektedir.
- Türkiye bugüne kadar olduğu gibi, bugünden sonra da, insanlığın ortak mirası olarak varlığını devam ettirecek olan Ayasofya'nın üstün evrensel değerine, özgünlüğüne ve bütünlüğüne azami hassasiyet gösterecek ve gerek uluslararası sözleşmeler gerekse iç hukuk çerçevesinde Ayasofya Camii'ni koruyarak gelecek nesillere aktaracaktır.

A

AYASOFYA'NIN TARİHİ VE MUHAFAZASI: OSMANLI'NIN DEĞERLİ KATKISI

AYASOFYA aynı yere üç kez inşa edilmiş bir eserdir. Günümüzdeki Ayasofya “Üçüncü Ayasofya” olarak bilinmektedir. Ayasofya'nın ilk inşaatı Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul eden I. Konstantin döneminde başlatılmıştır. İstanbul'un yedi tepesinden birincisi üzerinde ahşap çatılı bir bazilika olarak inşa edilen ve o dönemde 'Büyük Kilise' ismiyle anılan bu yapının açılışı, 360 yılında II. Konstantin döneminde gerçekleşmiştir. 404 yılında başlayan isyanda çıkan bir yangın neticesinde büyük ölçüde harap olan bu yapıdan günümüze ulaşan bir kalıntı bulunmamaktadır.

İkinci Ayasofya, İmparator II. Theodosius tarafından birincisinin üzerine inşa ettirilmiş ve 415 yılında ibadete açılmıştır. Yine bazilika şeklinde ve ahşap çatılı olarak inşa edilen bu yapı ise, 532 yılında İmparator Jüstinyen aleyhinde çıkan Nika Ayaklanması'nda isyancılar tarafından yakılıp yıkılmıştır.

İmparator Jüstinyen isyanın hemen ardından ilk ikisinden çok daha büyük ve görkemli bir Ayasofya yaptırmaya karar vermiştir. Üçüncü Ayasofya Bizans İmparatoru I. Jüstinyen tarafından 532-537 yıllarında inşa ettirilmiştir.

Doğu Roma'nın İmparatorluk Kilisesi olarak kullanılan Ayasofya, tarih boyunca isyanlar, savaşlar ve doğal afetler yüzünden sık sık tahrip olmuştur. Ayasofya en büyük yıkımlardan birini 1204'te 4. Haçlı Seferi'nde şehrin istila edilmesiyle yaşamıştır. Haçlılar tüm şehirle birlikte Ayasofya'yı da yağmalamıştır. İstanbul'da 1204 yılından 1261 yılına kadar süren Latin işgali müddetince Ayasofya, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı bir katedrale dönüştürülmüştür.

Ciddi hasarlar almış olan Ayasofya, İstanbul'da tekrar Doğu Roma idaresinin sağlanmasının ardından tamirlerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, yapılan tamiratlar yetersiz kalmış ve 1346 yılında Ayasofya'nın doğudaki başkemer ve kubbenin bir kısmı çökmüştür.

Esasında, Latin istilasından İstanbul'un fethine kadar geçen dönemde Ayasofya en karanlık çağını yaşamıştır. İki defa yıkılıp üçüncü kez inşa edilen, yüzyıllar boyunca savaşlar ve isyanlar nedeniyle tahrip edilen, bakımsızlık ve mimari hatalar yüzünden belirli kısımları çöken Ayasofya, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed Han tarafından fethine kadar sürekli yıkılma tehlikesi altında varlığını sürdürmüştür. Ayrıca, Katolik-Ortodoks mezhep kavgası yüzünden mabedin sosyolojik ve sembolik anlamı da büyük zarar görmüştür.

Osmanlılar fethin nişanesi olarak kabul ettikleri ve kıymet verdikleri Ayasofya Camii'ne Fatih Sultan Mehmed Han'dan itibaren büyük özen göstermiş, bakım-onarım faaliyetlerini sürekli hale getirmiş ve camiye eskisinden çok daha sağlam bir yapıya kavuşturmuştur. Bilhassa Mimar Sinan'ın Ayasofya'ya yaptığı eklemeler ve düzenlemeler, bu insanlık mirasının bugün hâlâ ayakta kalmasında çok büyük rol oynamıştır.

Nitekim fethin hemen ardından Ayasofya'ya giden Fatih Sultan Mehmed Han'ın, caminin durumuna üzülererek şu mısraları okuduğu tarihi kayıtlarda bildirilmektedir:

***“Perdedâri mîkoned ber kasr-i Kayser ankebut
Bûm novbet mîzened der tarem-i Efrâsiyâb”***

***“Örümcek Kayser'in sarayında perdedâr yapıyor
Baykuş Efrasiyab'ın burcunda nöbet tutuyor”***

Ayasofya Camii'ni kendi hayratı olarak vakfeden ve çok sayıda akar bağlayarak bakım-onarım maliyetlerini garanti altına alan Fatih Sultan Mehmed Han, önce caminin yanına bir de medrese inşa ettirerek eğitim faaliyetlerini başlatmıştır. Ayasofya'nın ilk minaresi de Fatih Sultan Mehmed Han döneminde ahşaptan inşa edilmiştir. Uzun yıllar varlığını sürdüren bu minare 1574 yılındaki büyük tamiratta kaldırılmıştır. Ayasofya Camii'nin ikinci minaresi ise, Sultan II. Bayezid Han döneminde tuğladan inşa edilmiştir.

Ayasofya'ya en fazla ilgi gösteren Osmanlı padişahlarından biri de Sultan II. Selim Han'dır. Binanın yorgunluk emareleri göstermesi üzerine II. Selim Han, Mimar Sinan'ı Ayasofya'nın bakım ve onarımı için vazifelendirmiştir. Doğu Roma döneminde defalarca kubbeleri ve duvarları çöken Ayasofya, Mimar Sinan'ın düzenlemelerinden sonra, İstanbul'da yaşanan nice büyük depreme rağmen bir daha hiç çökmemiştir. Ayasofya etrafında padişah türbelerinin yapımına da Sultan II. Selim Han için Ayasofya Külliyesi'nin haziresine Mimar Sinan tarafından inşa edilen ilk türbe ile başlanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren her padişah, Ayasofya'yı daha da güzelleştirme gayreti içinde olmuş ve zaman içinde yapılan mihrab, minber, kürsü, minareler, hünkâr mahfili, şadırvan, medrese, kütüphane ve aşhane gibi yapılar ile Ayasofya tam tekmil bir külliyeeye dönüştürülmüştür. Ayrıca, Osmanlı döneminde Ayasofya Camii'nin iç süslemelerine de büyük önem verilmiştir. Ayasofya hüsn-i hat ve çinicilik gibi Türk sanatlarının en zarif örnekleriyle süslenmiş ve mabede yeni estetik değerler kazandırılmıştır. Böylece, Ayasofya sadece camiye dönüştürülmemiş, aynı zamanda insanlığın bu ortak mirası muhafaza ve ihya edilmiştir.

Fetihle birlikte camiye dönüştürülen ve 481 yıl cami olarak hizmet veren Ayasofya, 1930'lu yıllarda restorasyon çalışmalarının başlamasıyla halka kapatılmıştır. Ardından, 24 Kasım 1934 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla müzeeye dönüştürülmüştür. Danıştay, 10 Temmuz 2020 tarihinde söz konusu Bakanlar Kurulu kararını iptal etmiştir. Hemen ardından Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan imzası ile yayımlanan 2729 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Ayasofya yeniden ibadete açılmıştır.

B

İSTANBUL'UN FETHİ VE FATİH'İN AYASOFYA VAKFİYESİ: AYASOFYA-İ KEBİR CAMİİ

İSTANBUL'UN fethi yalnızca Türk ve İslâm tarihi açısından değil tüm insanlık için büyük bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca barış, hoşgörü ve refahı tesis etmiştir. Tarihte “Osmanlı Barışı” (Pax Ottomana) olarak anılan bu dönem, günümüzde dinmek bilmeyen çatışmalar ve savaşlarla anılan Ortadoğu, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Kafkasya gibi çetin coğrafyalarda benzersiz bir huzur iklimi ve bir medeniyet tasavvurunun yansımasıdır. Asırlar boyu çok çeşitli millet, kavim, dil, din, mezhep ve meşrepten insanın huzur ve barış içerisinde bir arada yaşamasını temin eden engin hoşgörü anlayışı, İstanbul'un fethinin ilk dakikalarından itibaren Fatih Sultan Mehmed Han'ın tavrında kendisini göstermiştir.

Fatih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u fethettikten sonra şehirde kimseye zarar verilmemesini emretmiş, sivililerin tutuklanmasını durdurmuş, kadınlara ve çocuklara kötü muameleyi ve insanların köle olarak alınıp satılmasını yasaklamıştır.

Osmanlı'da asırlar boyu sürdürülen bir gelenek, fethedilen bir şehrin en büyük mabedinden ezan okunması ve

ilk Cuma namazının bu mabedde kılınmasıdır. Böylece, o şehrin fethedildiği tescillenmekte, ilgili mabed “Fethiye Camii” olarak anılmakta ve şehirdeki diğer mabedlere gerekli olmadıkça dokunulmamaktadır. Fatih Sultan Mehmed Han, fetih sembolü olarak sancağını Ayasofya'nın ortasındaki mihrabın bulunduğu yere dikmiş, kubbeye doğru bir ok fırlatmış ve ilk ezanı kendisi okuyarak, İstanbul'un fethini tescillemiştir. Ardından, şükür secdesi yaparak, iki rekât namaz kılmıştır. Bu davranışıyla da Ayasofya'yı camiye çevirdiğini göstermiştir.

Fetihin üçüncü gününde ilk Cuma namazı da fetihin manevi mimarı Akşemseddin'in imametinde Ayasofya Camii'nde kılınmıştır. Üç günlük süre içinde gece gündüz süren hazırlıklarla Ayasofya'ya mihrap ve minber konulmuş, ayrıca tahtadan bir minare dikilmiştir. Ayasofya içerisindeki taşınabilir heykel ve ikonaların caminin dışına alınmasını, duvarlardaki mozaik resimlerin ise kireç

tabakayla örtülmesini emreden Fatih Sultan Mehmed Han, bu ilk Cuma namazında ordusuna bir hutbe irad etmiştir.

İstanbul'un fethinin hemen ardından Fatih Sultan Mehmed Han uzun süredir iyi bir idareden mahrum kaldığı için fakirliğe ve yıkıma mahkum olmuş İstanbul'u ve Ayasofya başta olmak üzere barındırdığı eserleri hızla yeniden yapılandırma gayreti içerisine girmiştir. Bu yeniden yapılandırma gayreti ise, Türk-İslam Medeniyeti'nin toplumsal yapısında merkezi bir öneme sahip olan vakıflar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, İstanbul'un fethiyle, Roma İmparatoru unvanını alan ve Bizans hanedanı üzerine kayıtlı bulunan tüm mülklere sahip olan Fatih Sultan Mehmed Han, Ayasofya'da kılınan ilk namazla birlikte camiyi vakfetmiş, "Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Kebir Vakfı"nı kurmuş, Ayasofya'nın ilelebet muhafazasını vasiyet etmiş ve cami hüviyetinin devamlılığını şart koşmuştur.

İstanbul'un tüm sosyal hizmetlerini karşılamak üzere vakıflar ihdas edilmiştir. Böylece, İstanbul bilim, eğitim, sanat, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda kusursuz bir sistem olarak görülen vakıf kültürünün yaşama geçirildiği en başarılı merkezlerden biri haline gelmiştir. İstanbul, Türk-İslam Medeniyeti'nin üstün şehircilik anlayışını temsil eden bir görünüme bürünmüştür.

Vakıflar, kadılık makamı tarafından tescil edilen bir 'vakıf senedi' ile ihdas edilmektedir. Vakıf senetleri, padişah dâhil herkes için bağlayıcı hükümler içermektedir. Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Kebir Vakfı'nın hukuki statüsünü belirleyen 1462 tarihli vakfiye de bu açıdan en önemli belgelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu vakfiye, Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 2202 (eski 666) numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Vakfiyenin

Evkaf Nezareti döneminde yapılan suret kaydı ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde İstanbul 6. Vakfiye defterinde 46 numarada kayıtlıdır. Aynı vakfiyenin Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan Latin harfli çevirisi de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 575 numaralı defterde 82. sayfadan itibaren 46 sıra numarası ile kayıtlıdır. Bu belgede vakfın hayır müesseseleri, hayır şartları, akarları, yönetimi gibi konular detaylı biçimde anlatılmakta ve her vakıf senedinde olduğu gibi bir “vakıf duası” ve bir de “vakıf bedduası” yer almaktadır.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Ayasofya vakfiyesi incelendiğinde, bu vakfın bilhassa eğitim, din ve sağlık hizmetleri açısından dönemin en önemli kurumsal yapılarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hizmetlerin devamlılığını temin etmek için çok sayıda çarşı, pazar, dükkân ve ev akar olarak vakfedilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın bahse konu vakıf senedinde yer alan bedduasının bir kısmı şu şekildedir:

“Eğer bu hayır müesseseleri yıkılacak olursa, ikinci defa, üçüncü defa ila ahir yeniden inşa oluna... Bütün bu şerh ve ta'yin eylediğim şeyler, tesbit edilen şekilde ve vakfiyede yazılı haliyle VAKIF olmuştur; şartları değiştiremez; kanunları tağyir edilemez; asılları maksatları dışında bir başka hale çevrilemez; tesbit edilen kuralları ve kaideleri eksiltilemez; vakfa herhangi bir şekilde

müdahale Allâh'ın diğer haramları gibi haramdır.

Kim ki, bozuk teviller, hurafe ve dedikodudan öteye geçmeyen bâtil gerekçelerle, bu vakfın şartlarından birini değiştirirse veya kanun ve kurallarından birini tağyir ederse; vakfın tebdili ve iptali için gayret gösterirse; vakfın ortadan kalkmasına veya maksadından ve gayesinden başka bir gayeye çevrilmesine kast ederse, vakfın temel hayır müesseselerinden birinin yerine başka bir kurum ikame eylemek ve vakfın bölümlerinden birine itiraz etmek dilerse veya bu manada yapılacak değişiklik veya itirazlara yardımcı olur yahut yol gösterirse; veya şer'-i şerife aykırı olarak vakıfda tasarruf etmeye azm eyleyse, mesela şeri'ata ve vakfiyeye aykırı ferman, berat, tomar veya ta'lik yazarsa veyahut tevliyet hakkı resmi yahut takrir hakkı resmi ve benzeri bir şey talep ederse, kısaca bâtil tasarruflardan birini işler yahut bu tür tasarrufları tamamen geçersiz olan yazılı kayıtlara ve defterlere kaydeder ve bu tür haksız işlemlerini yalanlar yumağı olan hesaplarına ilhak ederse, açıkça büyük bir haramı işlemiş olur, günahı gerektiren bir fiili irtikâb eylemiş olur. Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti üzerlerine olsun. Ebediyyen cehennemde kalsınlar, onların azapları asla hafifletilmesin ve onlara ebediyyen merhamet olunmasın. Kim bunları duyup gördükten sonra değiştirirse, vebali ve günahı bunu değiştirenlerin üzerine olsun. Hiç şüphe yok ki, Allâh her şeyi işitir ve her şeyi bilir.

(Kur'ân-ı Kerim, Bakara Sûresi, 2/181)."

C

AYASOFYA'NIN HUKUKİ STATÜSÜ

AYASOFYA, mazbut vakıf (yöneticisi ve mütevellisi kalmamış) statüsünde bulunan Ebu'l Fetih Sultan Mehmet Vakfına (günümüzde Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı) ait ve vakfiyesi gereğince cami olarak kullanılması gereken hayrat taşınmaz niteliğindedir. Ayasofya'nın cami olarak vakfedildiğine ilişkin ifade, 1462 tarihli vakfiyede yer almaktadır. Ayasofya'nın statüsünün belirlenmesi açısından en önemli husus, Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı'nın 1926 yılından önce kurulmuş olmasıdır. Nitekim, Türkiye'de 1926 yılından önce oluşturulan vakıfların hukuki statüleri korunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de 1926 yılından önce kurulan vakıflar için kurulduğu dönemdeki geçerli hukuk kuralları uygulanmaktadır.

- Hayrat taşınmazlar ibadethane, hastane ve aşhane gibi doğrudan doğruya hayır hizmetlerinin ifası için kurulmuş olan vakıfların taşınmazlarıdır.
- Hayrat taşınmazlar hiçbir kişinin özel mülkiyetinde değildir ve bu taşınmazlar hakkında özel mülkiyet hükümleri tatbik olunamaz.
- Hayrat taşınmazlar satılamaz, rehnedilemez ve haczolunamaz.

- Bu taşınmazlar, yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre kamunun istifadesine tahsis edilmiştir.
- Hayrat taşınmazların vakfın belirlediği kullanım amacının dışında bir amaç için tahsis edilememesi esastır.
- Vakıf hayrat taşınmazların amaç dışı kullanımları üçüncü kişilerin yanı sıra devlete karşı da korunmuştur. Bu vakıfların devletin koruması altında olması, devletin istediği zaman ve istediği şekilde vakıf malları üzerinde tasarrufta bulunması anlamına gelmez.

Türkiye'de vakıflara ilişkin mevzuat ve Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay kararları birlikte değerlendirildiğinde, 1926 yılından önce kurulmuş olan vakıflarla ilgili olarak,

- Vakfiye ya da vakıf senedinin vakfın kurucu belgesi olduğu ve bu belgelerin vakfın konusuna, amacına ve organlarına dair vakfedenin iradesini yansıtan düzenlemeler içerdiği,
 - Vakfiye ya da vakıf senedi hükümlerinin, hukuk kuralı etki, değer ve gücünde olduğu,
 - Vakıf kurma işlemi tamamlandıktan sonra bu kurulların, “vakfedeni”, “vakfı idare edenleri”, “vakıftan faydalanacakları” ve “üçüncü kişileri” bağladığı gibi “Devleti” de bağladığı,
 - Kurucu iradeyi yansıtan vakfiye ya da vakıf senetlerini hiç kimsenin değiştiremeyeceği,
 - Vakıf varlıklarının, vakfedenin iradesine uygun olarak kullanılmasının zorunlu olduğu,
- sonucuna varılmaktadır.

19 Kasım 1936 tarihli tapu senedine göre, Ayasofya “57. pafta, 57. ada, 7. parselde Fatih Sultan Mehmed Vakfı adına Türbe, Akaret, Muvakkithane ve Medreseden oluşan

Ayasofya-i Kebir Camii Şerifi adına kayıtlıdır. Ayasofya'nın mülkiyetinin Vakıflar Genel Müdürlüğü adına tescili ise, İstanbul Merkez Mazbut Hayrat Vakıf Taşınmaz Mallar Kütüklerinde 139. sıraya yapılarak 'taşınmaz hayrat' olarak kaydedilmiştir.

Bu bağlamda, Ayasofya'nın statüsünün hukuk düzeni ile muhafaza edildiği ve güvence altına alındığı; mazbut vakıf niteliğindeki Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı'nın mülkiyetinde olduğu; vakfedenin iradesi gereği sürekli şekilde cami olarak kullanılması için toplumun hizmetine sunulduğu ve tapu belgesinde de cami vasfı ile tescilli bulunduğu dikkate alındığında, 1934 yılında Ayasofya'nın bir Bakanlar Kurulu Kararı ile müzeye dönüştürülmesinin Türkiye'nin vakıflarla ilgili mevzuatına (mülga 864 sayılı Kanun, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu, 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu) aykırı olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Düzenleyici işlemlerle vakıf hayrat taşınmazların başka bir amaca özgülenmesi mevzuata ve evrensel hukuk ilkelerine aykırıdır.

Devletin, vakıf varlığının vakfedenin iradesine uygun olarak kullanılmasını sağlama yönünde pozitif yükümlülüğü, vakıf mal ve haklarına ilişkin vakfedenin iradesini ortadan kaldıracak şekilde müdahalede bulunmama yönünde negatif yükümlülüğü bulunmaktadır.

Nitekim, Sürekli Vakıflar Tarihi Eserlere ve Çevreye Hizmet Derneği'nin Danıştay'a açtığı dava sonucunda, Danıştay 10. Dairesi Ayasofya'yı müzeye çeviren 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararını iptal etmiştir. Hemen ardından yayınlanan 2729 sayılı, 10 Temmuz 2020 tarihli ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan imzalı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Ayasofya Camii ibadete açılmıştır.

Kariye Camii Kararı

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2019 yılında Ayasofya Camii davası için emsal teşkil edecek bir kararı yine

Fatih Sultan Mehmed Han'ın vakfiyelerinden olan Kariye Camii için vermiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 1945 yılında bir Bakanlar Kurulu kararı ile müzeye dönüştürülen Kariye Camii'nin, mülkiyeti mazbut Fatih Sultan Mehmed Vakfı'na ait bir hayrat taşınmaz olmasından hareketle, camiye müzeye dönüştüren ilgili Bakanlar Kurulu kararını yetki, şekil, sebep, maksat yönlerinden hukuka aykırı bularak iptal etmiştir. Nitekim, Danıştay 10. Dairesi'nin Ayasofya Camii'ne ilişkin gerekçeli kararında Kariye Camii kararına referans verilmektedir.

D

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN AYASOFYA CAMİİ

AYASOFYA’NIN hukuki statüsü ve kullanımına ilişkin tüm hususlar, 1453 yılından itibaren Türkiye’nin iç meselesidir. Yabancı devletlerin Ayasofya’ya yönelik her türlü müdahale teşebbüsü, Türkiye’nin egemenlik haklarına saygısızlık dışında anlam ifade etmemektedir. Ayasofya Camii, sadece kültürel ve doğal mirasın korunmasına ilişkin Türkiye’nin de taraf olduğu sözleşmeler bağlamında uluslararası toplumu ilgilendirebilecek bir konudur.

Bu bağlamda, uluslararası hukuk açısından “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” ön plana çıkmaktadır. Bu Sözleşme, bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumlarda evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan veya yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’ye 1983 yılında taraf olmuştur.

Bu Sözleşme çerçevesinde, uluslararası önem taşıyan ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve

sitlere Dünya Mirası statüsü tanınarak, söz konusu varlıklar Dünya Miras Listesi'ne eklenmektedir. Dünyada toplam 1121 alan, Türkiye'den ise 18 alan Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır.

Ayasofya, 1985 yılında kullanım durumuna ilişkin herhangi bir nitelendirme yapılmaksızın "İstanbul'un Tarihi Alanları" başlığı altında Topkapı Sarayı, Süleymaniye Camii, Sultan Ahmet Camii, Şehzade Mehmet Camii, Zeyrek Camii, Tarihi Surlar gibi eserlerin bulunduğu tarihi yarımada içerisinde Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin 6. Maddesinde, "Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler, 1. ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasın toprakları üzerinde bulunduğu *devletlerin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden*, bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul ederler." hükmü yer almaktadır. Sözleşme bir devletin ülkesinde bulunan kültürel varlık üzerinde egemenlik yetkilerini kullanmasını sınırlandırmamaktadır.

Dolayısıyla, Sözleşmeye taraf devletler, Ayasofya kültürel ve doğal mirasının, toprakları üzerinde bulunduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasalarının sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden, uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu açıkça kabul etmektedirler. Söz konusu Sözleşme, evrensel miras statüsündeki kültür varlıklarının kullanım şekli yahut hüviyetine ilişkin hiçbir sınırlamada bulunmamaktadır. Aksine, Ayasofya'nın kullanım şeklinin iç hukukta yer alan "vakıf mülkiyet hukuku" çerçevesinde belirlenmesi, Sözleşmenin 6. maddesinde ifade edilen "egemenliğe tam olarak saygı gösterme" ve "ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeme" ilkeleri kapsamında Sözleşme'den kaynaklanan bir zorunluluktur. Kısacası, bu varlıkların müze, ibadethane, kamu kurumu yahut farklı bir şekilde kullanılması Sözleşmenin kapsamı dışında kalmaktadır.

Uluslararası hukuk bağlamında, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından da değerlendirilebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde

güvence altına alınan haklar arasında “vakıf kurma hakkı” açıkça yer almamakla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Sözleşme’nin 11. maddesindeki “birlik kurma hakkı”nı, “vakıf kurma hakkını” da kapsayacak şekilde geniş yorumlamakta ve vakıf kurma hakkını Sözleşme’nin 9. maddesindeki din ve vicdan hürriyeti ile 10. maddesindeki ifade hürriyetiyle yakından ilişkili olarak görmektedir.

AİHM de Osmanlı döneminde kurulanlar da dâhil olmak üzere, vakıfların korunan statülerinin bir sonucu olarak sahip oldukları taşınmaz ve haklarının mülkiyet hakkı kapsamında korunmasını garanti altına almaktadır. Mülkiyet hakkı, maliki olunan varlığı kullanma, değerlendirme ve yararlanma yetkilerini içerdiği için vakfedenin vakfettiği mal ve haklarla ilgili iradesinin korunması gerekmektedir. Dolayısıyla, vakfedenin iradesine aykırı olarak vakıf taşınmazının vasfının değiştirilmesi veya başka bir amaca hizmet edecek şekilde kullanılması AİHM içtihatlarıyla da bağdaşmamaktadır.

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler bağlamında, Ayasofya’nın camiye dönüştürülmesine engel teşkil edecek bir hüküm söz konusu değildir. Türkiye dün olduğu gibi bugünden sonra da sahip olduğu kültürel ve doğal miras varlıklarını titizlikle korumaya devam edecektir. Türkiye bu konuda geçmişi en temiz ülkelerden biridir. Türkiye, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 2011 tarihli İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı hükümleri uyarınca Ayasofya Camii’nin özgünlüğünü, bütünlüğünü ve üstün evrensel değerini korumaya devam edecektir.

E

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN AYASOFYA MANİFESTOSU

CUMHURBAŞKANI Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Ayasofya kararı Türkiye'de ve dünyada gündem teşkil etmiş ve uluslararası düzeyde bu karara ilişkin bazı eleştiriler dile getirilmiştir. Ancak, unutulmamalıdır ki, uzun yıllardır Ayasofya'ya ev sahipliği yapan Türkiye'nin bu mabedin yaşatılması için yaptığı katkılar sayesinde söz konusu kültürel miras bugünlere kadar varlığını sürdürmüştür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ayasofya'yı müzeden camiye dönüştüren kararı imzaladığı 10 Temmuz 2020 tarihinde yaptığı konuşma bir manifesto niteliğindedir. Bu konuşma, söz konusu karara yönelik uluslararası kamuoyunda yapılan eleştirilerin tümüne yönelik yanıtları içermektedir. Aynı zamanda, insanlığın ortak mirası olarak Ayasofya'nın gelecekte de güçlü şekilde sahiplenileceğinin ve özenle korunacağını en temel göstergesidir.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2929

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 - 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Aziz Milletim...

Sizleri en kalbi duygularımla, muhabbetle selamlıyorum.

Danıştay bugün, Ayasofya'nın camiden müzeye dönüştürülmesini sağlayan 1934 tarihli Bakanlar Kurulu düzenlemesini iptal etti.

Biz de buna dayanarak çıkardığımız bir Cumhurbaşkanlığı düzenlemesiyle, Ayasofya'nun yeniden Cami olarak hizmete açılmasını sağladık.

Böylece Ayasofya, 86 yıl sonra yeniden, Fatih Sultan Mehmet Han'ın vakfiyesinde belirttiği şekilde Cami olarak hizmet vermeye başlayabilecektir.

Bu kararın milletimize, ümmete ve tüm insanlığa hayırlı olmasını diliyorum.

Kültür ve Turizm Bakanlığımız, konunun idari ve teknik hazırlıklarıyla, Diyanet İşleri Başkanlığımız da dini yönüyle ilgili çalışmalara hemen başladı.

Müze statüsünden çıkmasıyla birlikte, Ayasofya Camii'ne ücretli giriş uygulamasını da kaldırıyoruz.

Tüm Camilerimiz gibi Ayasofya'nın kapıları da, yerli ve yabancı, müslim ve gayrimüslim herkese sonuna kadar açık olacaktır.

İnsanlığın ortak mirası olan Ayasofya, yeni statüsüyle herkesi kucaklamaya, çok daha samimi, çok daha özgün şekilde devam edecektir.

Hazırlıkları süratle tamamlayarak, 24 Temmuz 2020 Cuma günü, Cuma namazı ile birlikte Ayasofya'yı ibadete açmayı planlıyoruz.

Bu kararın, içeride ve dışarıda çeşitli tartışmalara yol açması muhtemeldir. Herkesi, ülkemizin yargı ve yürütme organları tarafından alınan Ayasofya kararına saygılı olmaya davet ediyorum.

Uluslararası alanda bu konuda ortaya konan her türlü görüşü elbette anlayışla karşılarız.

Ancak, Ayasofya'nın hangi amaçla kullanılacağı konusu, Türkiye'nin egemenlik haklarıyla ilgilidir.

Yeni bir düzenlemeyle Ayasofya'nın ibadete açılıyor olması, ülkemizin egemenlik hakkı kullanımından ibarettir.

Türkiye Cumhuriyetinin bayrağı neyse, başkenti neyse, ezanı neyse, dili neyse, sınırları neyse, 81 vilayeti neyse, Ayasofya'nın vakfiyesine uygun şekilde camiye dönüştürülmesi hakkı da odur.

Bu konuda, görüş belirtmenin ötesindeki her türlü tavır ve ifadeyi, bağımsızlığımızın ihlali olarak kabul ederiz.

Türkiye olarak nasıl diğer ülkelerdeki ibadet mekânlarıyla ilgili tasarruflara karışmıyorsak, biz de tarihi ve hukuki haklarımıza sahip çıkma konusunda aynı anlayışı bekliyoruz.

Üstelik bu, öyle 50-100 yıllık değil, tam 567 yıllık bir haktır.

Şayet bugün inanç odaklı bir tartışma yapılacaksa, bunun konusu Ayasofya değil, dünyanın dört bir yanında her geçen gün turmanan İslam düşmanlığı ve yabancı nefreti olmalıdır.

Türkiye'nin kararı, sadece kendi iç hukuku ve tarihi haklarıyla ilgilidir.

Bu kararın arkasında duran tüm siyasi partilere ve liderlerine, sivil toplum kuruluşlarına, milletimizin her bir ferdine şükranlarımı sunuyorum.

Aziz Milletim...

İstanbul'un fethi ve Ayasofya'nun Cami haline dönüştürülmesi hadisesi, Türk tarihinin en şanlı sayfaları arasında yer alır.

Uzun bir kuşatmanın ardından 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'u fethederek şehre giren Fatih Sultan Mehmet Han, doğrudan Ayasofya'ya yönelir.

Bizans halkı, korku ve merakla Ayasofya'da akıbetlerini beklemektedir.

Fatih, kendisini karşılayan halka, hayatları ve hürriyetleri konusunda teminat vererek, Ayasofya'ya girer.

İstanbul'un Fatihi, fetih sembolü olarak sancağını Ayasofya'nın ortasındaki mihrabın bulunduğu yere diker, kubbeye doğru bir ok fırlatır, ilk ezanı da kendisi okur.

Böylece, fethini tescillemiş olur.

Ardından, mabedin uygun bir köşesinde şükür secdesi yaparak, iki rekât namaz kılar. Bu davranışıyla da Ayasofya'yı camiye çevirdiğini gösterir.

Sultan Fatih, İstanbul'un incisi bu ulu mabedi zemininden çatısına kadar büyük bir titizlikle inceler.

Tarihçilerin yazdığına göre, Ayasofya'nın kubbesine çıkan Fatih Sultan Mehmet Han, yapının ve çevrenin harap görüntüsü karşısında, şu meşhur Farsça beyti söyler:

*“PERDEDÂRÎ MİKONED BER KASR-İ KAYSER
ANKEBUT*

*BÛM NOVBET MÎZENED DER TAREM-İ EFRÂSİYÂB”
Bugünün Türkçesiyle tekrarlayacak olursak;
“ÖRÜMCEK KAYSER'İN SARAYINDA PERDEDÂR
YAPIYOR*

*BAYKUŞ EFRASİYAB'IN BURCUNDA NÖBET
TUTUYOR”*

Evet... Fatih Sultan Mehmet Han, işte böylesine harap, bitap, perişan bir İstanbul ve Ayasofya devralmıştır.

Esasen, Fatih'in teslim aldığı Ayasofya, daha önce aynı yere yapılan ilk iki kilise kargaşa dönemlerinde yakılıp yıkıldığı için, üçüncü defa inşa edilmiş bir eserdir.

Fethin ardından üç günlük hummalı bir çalışmayla, ilk Cuma namazı için Ayasofya ibadete hazır hale getirilir.

Devlet erkânı ve askeriyle beraber camiye giren Fatih, burada kubbeleri çınlatan tekbirler ve salavatlarla karşılaşır.

Ayasofya'daki ilk Cuma'nun hutbesini Fatih irad eder, namazı da hocası Akşemsettin Hazretleri kıldırır.

Fatih, diğer Hristiyan mezhepleri tarafından dışlanan Ortodoks Kilisesini de himayesi altına alarak gelişmesini sağlar.

Bu ulu mabedin kubbeleri ve duvarları, o günden itibaren 481 yıl boyunca ezanlarla, salalarla, tekbirlerle, salavatlarla, hatmi şeriflerle, mevlid-i şeriflerle çınlamıştır.

Asırlarca yaşadığı depremlerden, yangınlardan, yağmalardan ve bakımsızlıktan dolayı harap vaziyette olan İstanbul, fetihle birlikte yeniden ayağa kaldırılmıştır.

Bu sürecin sembolü de Ayasofya'dır.

Fatih Sultan Mehmet Han'dan itibaren her padişah, İstanbul'u ve Ayasofya'yı daha da güzelleştirmenin gayreti içinde olmuştur.

Şehrin Ulu Camisi olarak belirlenen Ayasofya, zaman içinde etrafına ilave edilen yapılarıyla, tam tekmil bir külliye haline dönüştürülmüş ve asırlarca müminlere hizmet vermiştir.

Neredeyse takip eden her asırda büyük onarımlara tabi tutulan, eklemelerle daha da güzelleştirilen Ayasofya'ya, milletimiz hep gözbebeği gibi bakmıştır.

Öyle ki, "Tanrı'nın Hikmeti" anlamına gelen orijinal ismini değiştirmeye dahi teşebbüs etmemiştir.

Görüldüğü gibi, köhne bir devletin çöküntüsü altında yıkılmak üzere olan bu mabed, ecdadımız tarafından sadece camiye dönüştürülmekle kalmamış, aynı zamanda ihya ve i'la edilmiştir. İşte bunun için Ayasofya'nın her devirde bu milletin tüm fertlerinin gönlünde ayrı bir yeri olmuştur.

Bizim de gençlik yıllarımızdan beri kalbimizde bir Ayasofya sevgisi vardır.

Bu mabedi, kültür hazinesi kimliğine halel getirmeden, vakfiyesine uygun şekilde yeniden ibadete açarak, milletimize önemli bir hizmet verdiğimizize inanıyoruz.

Aziz Milletim...

Milletimiz için fetih "Cihad-ı Asgar" hükmünde iken, asıl "Cihad-ı Ekber" imar, inşa ve hayrat faaliyetleriydi.

Dođu Roma döneminde Ayasofya inřa edilirken Mısır'dan İzmir'e, Suriye'den Balıkesir'e kadar imparatorluđun dört bir yanından malzeme tařınmıřtı.

Fatih ve ardından gelen padiřahlar, Anadolu'nun ve Rumeli'nin her yerinden zanaat erbabını İstanbul'a getirerek, hem Ayasofya'yı, hem řehri adeta yeni bařtan imar ve inřa ettirdiler.

Bunu yaparken de, devraldıkları mirastan azami derecede faydalandılar.

Mesela Fatih, Ayasofya'nın içindeki sabit mozaikleri korumuř, sadece tařınır heykelleri yapıdan ıkarttırmıřtır.

Asırlar boyunca yerinde kalan mozaikler, daha sonraki onarımlar sırasında peyderpey kapatılmıř, böylece dıř etkilere karřı korunması ve bugünlere gelmesi temin edilmiřtir.

Esasen farklı inançların mensuplarına hořgörüyle bakmak, dinimizin özünde varolan bir yaklařımdır.

Peygamber Efendimiz, tebliđini sürdürürken, Müslümanlara saldırmayan ve bozgunculuk yapmayan diđer dinlerden topluluklara herhangi bir müdahalede bulunmamıřtır.

Hazreti mer de Kudüs' aldığında, řehirdeki Hristiyanları ve Musevileri, hakları ve ibadethaneleriyle koruması altına almıřtır.

Ecdadın kurduđu tüm devletler gibi Osmanlı'nın yöneticileri de aynı yolu izlemiřtir.

Fatih'in ve ardından gelenlerin İstanbul'da yaptıkları da, bu kadim geleneđi takip etmekten ibarettir.

Medeniyet tarihimizin en önemli isimlerinden olan Mimar Sinan, Ayasofya'ya en çok katkı yapan kiřilerin bařında geliyor.

Ayasofya Camii, mihrabı, minberi, kürsüsü, minareleri, hüncâr mahfili, levhaları, nakışları, şamdanları, halıları, şadırvanı ve diğcr tüm unsurlarıyla 481 yılda bu hale geldi.

Tarih boyunca hep İstanbul'un en kalabalık cemaatlerinin toplandıđı Ayasofya, Teravih, Kadir Gecesi ve Bayram gibi müstesna günlerde gerçekten çok göz alıcı manzaraların yaşandıđı bir yer olmuştur.

Dolayısıyla, Türk Milletinin Ayasofya üzerindeki hakkı, yaklaşık 1.500 yıl önce bu eseri ilk inşa edenlerden daha az deđildir.

Tam tersine yaptıđı katkılar ve güçlü sahiplenışı itibariyle milletimizin, bugün insanlık mirasının en önemli eserleri arasında gösterilen Ayasofya üzerindeki hakkı daha fazladır.

İstanbul, fetihle beraber Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin barış ve huzur içinde, bir arada yaşadığı bir şehir haline gelmiştir.

Tarih, fethettiğimiz her yerde refahı, güveni, huzuru ve hoşgörüyü hâkim kılmak için verdiğimiz büyük mücadelelerin şahididir.

Bugün de ülkemizin her köşesindeki Camilerimiz yanında, her inanca ait binlerce tarihi mabed vardır.

Ayrıca, cemaati olan her yerde kiliseler ve havralar faaliyet göstermektedir.

Halen ülkemizde ibadete açık 435 kilise, sinagog ve havra bulunuyor.

Başka coğrafyalarda benzerine rastlayamayacağımız bu manzara bizim farklılıklarımızı zenginlik olarak gören anlayışımızın bir tezahürüdür.

Buna rağmen millet olarak, yakın tarihimizde dahi bunun tam tersi örneklerle karşılaşmaktan kurtulamadık.

Osmanlı'nın çekilmek zorunda kaldığı Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasında, ecdadın asırlar boyunca inşa ettiği eserlerden pek azı hala ayaktadır.

“SU-İ MİSAL EMSAL OLMAZ” sözünden hareketle, bu kötü örneklerin hiçbirini dikkate almıyor, kendi medeniyetimizin inşa ve ihya üzerine kurulu duruşunu kararlılıkla koruyoruz.

Aziz Milletim...

Bugün yeniden ibarete açılması kararı vesilesiyle bir kez daha dikkatlerin üzerinde toplandığı Ayasofya tartışmalarının yaklaşık bir asırlık geçmişi vardır.

Anadolu'nun ve İstanbul'un işgal yıllarında da Ayasofya'nın kiliseye çevrilmesi tartışmaları yaşanır.

Bu niyetin ilk adımı olarak, Ayasofya'nın kapısına tam teçhizatlı bir işgal birliği dayanır.

Birliğin başındaki Fransız komutan, Ayasofya'da görevli Osmanlı subayına, kendilerinin buraya yerleşeceklerini, bunun için Türk askerinin camiyi boşaltması gerektiğini bildirir.

Askerleriyle birlikte Ayasofya'yı koruyan Binbaşı Tefvik Bey, onlara şu cevabı verir:

***“BURAYA GİREMEZSİNİZ VE GİREMEYECEKSİNİZ.
ÇÜNKÜ BURASI BİZİM MABEDİMİZDİR.
ŞAYET CEBREN GİRMEYE TEŞEBBÜS
EDECEK OLURSANIZ, SİZE İLK CEVABI ŞU AĞIR
MAKİNALILAR, SONRA DA CAMİNİN DÖRT
KÖŞESİNE YERLEŞTİRDİĞİMİZ TAHRİP KALIPLARI
VERECEKTİR.***

***AYASOFYA'NIN ÜZERİNİZE YIKILMASINI GÖZE
ALABİLİYORSANIZ, BUYURUN GİRMEYİ DENEYİN”.***

Böylece işgalcilerin Ayasofya'yı ele geçirme ümitlerini boşa çıkarır.

Ayasofya'ya yabancı ilgisi, daha sonraki yıllarda, mozaik tamiri gibi bahanelerle sürer.

Bu sırada tek parti dönemi hükümeti, çıkardığı bir kararnameyle, camilerin birbirine uzaklığının en az 500 metre olması gerektiği kuralını getirerek, Ayasofya'yı ibadete kapatır.

Bir süre sonra da, 1 Şubat 1935 tarihinde, Ayasofya müze olarak ilan edilip ziyarete açılır.

İbadete kapalı bulunduğu yıllar boyunca ecdat yadigarı bu eser, büyük bir tarih kıymına maruz kalır.

Caminin bitişiğindeki, İstanbul'daki ilk Osmanlı üniversitesi olan ve Fatih tarafından inşa ettirilen Ayasofya Medresesi, sebepsiz yere yıkılarak ortadan kaldırılır.

Ayasofya'nun zemininde serili nadide halılar kesilerek sağa sola dağıtılır.

Antika şamdanlar eritmek üzere dökümhaneye götürülür.

Halen yerinde duran şaheser levhalar ise çok büyük oldukları için kapıdan çıkarılamaz ve mecburen depoya kaldırılır.

Bu levhalar daha sonra Demokrat Parti devrinde tekrar yerlerine asıldı.

Ayasofya'nun uğradığı tahribat bunlarla sınırlı kalmaz.

Cami olduğu devirlerden hiçbir eser kalmamış isteyenler, az kalsın Ayasofya'nın minarelerini dahi yıktıracaklardı.

Nitekim, Sultan İkinci Bayezid döneminde camiye çevrilen Küçük Ayasofya'nın minaresi, hukuki hiçbir dayanağı olmadan bir gecede yerle yeksan edilir.

Sıranın Ayasofya'ya geldiğini gören tarihçi, gazeteci ve müzeci İbrahim Hakkı Konyalı hemen bir rapor yazar ve neşreder.

Merhum Konyalı'nın raporunda, "Bu minareler kubbenin desteğidir, eğer minareler yıkılırsa Ayasofya da yıkılır" dediği için mecburen yıkımdan vazgeçilir.

Aynı dönemde ülkemizin dört bir yanında pek çok caminin, medresenin, ecdat yadigarı eserin başına benzer felaketler gelmiştir.

Esasen, tek parti döneminde alınan bu karar, tarihe ihanet olmanın yanında, hukuka da aykırıydı.

Çünkü Ayasofya ne devletin, ne de herhangi bir kurumun malı değil, vakıf mülküdür.

Fatih İstanbul'u fethettiğinde, Roma İmparatoru unvanını da almış ve dolayısıyla Bizans hanedanı üzerine kayıtlı bulunan tüm emlake sahip olmuştur.

İşte bu hukuka istinaden, Ayasofya da, Fatih'in ve onun kurduğu vakfın üzerine tapulanmıştır.

Cumhuriyet döneminde bu tapu senedinin yeni harflerle hazırlanmış resmi bir sureti de çıkarılarak hukuki statüsü tescillenmiştir.

Ayasofya Fatih'in tapulu mülkü olmasaydı, hukuken burayı vakfetme hakkı da bulunmazdı.

Fatih Sultan Mehmet Han, Ayasofya'yı da içeren 1 Haziran 1453 tarihli yüzlerce sayfalık vakfiyesinin bir yerinde aynen şunları söylüyor:

"KİM BU AYASOFYA'YI CAMİYE DÖNÜŞTÜREN VAKFİYEMİ DEĞİŞTİRİR, BİR MADDESİNİ TEBDİL EDER, ONU İPTAL VEYA TEDİLE KOŞARSA...

FASİT VEYA FASİK BİR TEVİLLE VEYA HERHANGİ BİR DALAVEREYLE AYASOFYA CAMİSİ'NİN VAKIF HÜKMÜNÜ YÜRÜRLÜKTEN KALDIRMAYA KASTEDERSE...

ASLINI DEĞİŞTİRİR, FÜRÜUNA İTİRAZ EDER VE
BUNLARI YAPANLARA YOL GÖSTERİR, YARDIM
EDERSE...

KANUNSUZ OLARAK ONDA TASARRUF YAPMAYA
KALKAR, CAMİLİKTEN ÇIKARIR VE SAHTE EVRAK
DÜZENLEYEREK, MÜTEVELLİLİK HAKKI GİBİ ŞEYLER
İSTERSE...

YAHUT ONU KENDİ BATIL DEFTERİNE KAYDEDER
VEYA YALANDAN KENDİ HESABINA GEÇİRİRSE...

HUZURUNUZDA İFADE EDİYORUM Kİ, EN BÜYÜK
HARAMI İŞLEMİŞ VE GÜNAHI KAZANMIŞ OLUR.

BU VAKFİYEYİ KİM DEĞİŞTİRİRSE; ALLÂH'IN,
PEYGAMBER'İN, MELEKLERİN, BÜTÜN
YÖNETİCİLERİN VE DAHİ BÜTÜN MÜSLÜMANLARIN
EBEDİYEN LANETİ ONUN VE ONLARIN ÜZERİNE
OLSUN...

AZAPLARI HAFİFLEMESİN, HAŞR GÜNÜNDE
YÜZLERİNE BAKILMASIN.

KİM BUNLARI İŞİTTİKTEN SONRA HALA BU
DEĞİŞTİRME İŞİNE DEVAM EDERSE, GÜNAHI ONU
DEĞİŞTİRENE AİT OLACAKTIR.

ALLÂH'IN AZABI ONLARADIR.

ALLÂH İŞİTENDİR, BİLENDİR.”

Evet... Bugün alınan karar, aynı zamanda Fatih'in işte
bu ağır bedduasından kurtulmamızı sağlamıştır.

Gerçi, aynı zihniyet bugün de, bırakınız Ayasofya'nın
hüzününü gidermeyi, İstanbul'un en gözde Camisi Sultan
Ahmet'i müzeye dönüştürmeyi teklif edebilmektedir.

Bu zihniyet geçmişte, Sultan Ahmet Camii'ni resim
galerisi, Yıldız Sarayını kumarhane, Ayasofya'yı caz
kulübü olarak kullanmayı da düşünmüş, hatta bir kısmını
gerçekleştirmişti.

Her dönemde olduğu gibi günümüzde de bu bakış açısı, çağdaşlık kisvesi altında çağ dışı bir anlayışın tezahürüdür.

Vatikan'ın müze haline dönüştürülerek ibadete kapatılmasını talep etmekle, Ayasofya'nın müze olarak kalmasında ısrarcı olmak aynı mantığın ürünüdür.

Bunun bir adım sonrası, insanlığın en eski mabedi olan Kabe'nin ve yine kadim mabed Mescid-i Aksa'nın da müzeye dönüştürülmesi isteğidir.

Rabbim ülkemizi ve insanlığı, bu zihniyetten ilelebet muhafaza eylesin diyorum.

Rabbim bir daha bu milleti değerlerine düşmanlık edenlerle sinamasın diyorum.

Aziz Milletim...

Bazı eserler vardır ki, bunlar milletlerin ve devletlerin sembolüdür.

Ayasofya'da işte bu sembollerimizden biridir.

Yahya Kemal, 1922 yılında yazdığı bir makalede şöyle diyor:

**“BU DEVLETİN İKİ MANEVİ TEMELİ VARDIR:
FATİH'İN AYASOFYA MİNARESİNDEN OKUTTUĞU
EZAN Kİ HALA OKUNUYOR...**

**SELİM'İN HIRKA-İ SAADET ÖNÜNDE OKUTTUĞU
KUR'AN Kİ HALA OKUNUYOR...”**

Yine Yahya Kemal'in ifadesiyle Ayasofya'nun milletimiz için anlamı şu şekildedir:

**“BİR ZAMANLAR HENDESEDEN ABİDE
ZANNETTİMDİ;**

**KUBBEN ALTINDA BU CUMHURA BAKARKEN
ŞİMDİ,**

*SENELERDEN BERİ RÜYADA GÖRÜP ÖZLEDİĞİM
CEDLERİN MAĞFİRET İKLİMİNE GİRMİŞ GİBİYİM”
Şairin “cedlerin mağrifet iklimi” olarak tarif ettiği bu
mabed, maalesef, uzunca bir süre ezan ve Kur’an sesinden
mahrum kalmıştır.*

*Önce 1980’de, ardından 1991’de Ayasofya’nın hünkar
mahfili ibadete açılmışsa da, ana yapısı itibariyle bu
mabedin boynu hep bükük kalmaya devam etmiştir.*

*Fikir ve sanat insanlarımızın hemen hepsi,
Ayasofya’nın öksüzlüğü konusunu yazılarında,
konuşmalarında dile getirmiştir.*

*Merhum Necip Fazıl Kısakürek, “Türk’ün bu vatanda
kalıp kalmayacağından şüphe edenler, Ayasofya’nın
da açılıp açılmayacağından şüphe eder” diyerek, bu
konudaki inancını ortaya koyar.*

*Üstadın, “Ayasofya açılmalıdır, Türk’ün kapalı bahtıyla
beraber açılmalıdır” çağrısına işte bugün cevap veriyoruz.*

*Nazım Hikmet’in İstanbul’un fethini ve Ayasofya’nın
Camiye dönüştürülmesini anlattığı şiiri de çok çarpıcıdır:
“İSLAM’IN EN BEKLEDİĞİ EN ŞEREFLİ GÜNDÜR BU
RUM KOSTANTİNİYE’Sİ OLDU TÜRK İSTANBUL’U
CİHANA KARŞI KOYAN BİR ORDUNUN SAHİBİ
TÜRK’ÜN PADİŞAHI, BİR GÖK YARILIR GİBİ
GİRDİ EDİRNEKAPI’DAN KIR ATIN ÜSTÜNDE
FETHETTİ İSTANBUL’U SEKİZ HAFTA ÜÇ GÜNDE
O NE MUTLU, MÜBAREK BİR KULUYMUŞ ALLAH’IN
BELDE-İ TAYYİBE’Yİ FETHEDEN PADİŞAHIN
HAK YERİNE GETİRDİ, EN BÜYÜK NİYAZINI
KILDI AYASOFYA’DA İKİNDİ NAMAZINI”*

*Bir başka tarihçi ve şair Nihal Atsız’a, “Dünyaya bir
daha gelseniz, ne olmak isterdiniz?” diye sorulduğunda,
cevabı “Ayasofya’ya imam olmak isterdim” olmuştur.*

Dünya çapındaki tarihçimiz Halil İncalcık, “Batı, İstanbul’un fethini ve Ayasofya’yı hiç unutmadı” derken, aslında bize bu konunun siyaset üstü bir mesele olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Edebiyatımızın zirve isimlerinden Peyami Safa ise, “Ayasofya’nın müze haline getirilmesi, Hristiyanlığın İstanbul üzerindeki emellerini bertaraf etmemiş, bilakis cesaretini artırmış, kışkırtmış ve azdırmıştır” diyordu.

Osman Yüksel Serdengeçti’nin idamla yargılanmasına sebep olan Ayasofya başlıklı yazısı şu satırlarla son bulur:

“AYASOFYA!

EY MUHTEŞEM MABET...

*MERAK ETME, FATİH’İN TORUNLARI BÜTÜN
PUTLARI DEVİRİP SENİ CAMİYE ÇEVİRECEKLER.*

*GÖZYAŞLARIYLA ABDEST ALIP SECDELERE
KAPANACAKLAR.*

*TEHLİL VE TEKBİR SADALARI BOŞ KUBBELERİNİ
YENİDEN DOLDURACAK, İKİNCİ BİR FETİH OLACAK.*

*OZANLAR BUNUN DESTANINI YAZACAKLAR,
EZANLAR İLANINI YAPACAKLAR.*

*SESSİZ VE ÖKSÜZ MİNARELERDEN YÜKSELEN
TEKBİR SESLERİ FEZALARI YENİDEN İNLETECEK.*

*ŞEREFELERİN YİNE ALLAH’IN VE HAZRETİ
MUHAMMED’İN ŞEREFİNE İŞİL İŞİL YANACAK.*

BÜTÜN DÜNYA FATİH DİRİLDİ SANACAK.

BU OLACAK AYASOFYA, BU OLACAK.

İKİNCİ BİR FETİH, YENİ BİR BA’SÜ BA’DEL-MEVT...

BU MUHAKKAK...

BU GÜNLER YAKIN...

BELKİ YARIN, BELKİ YARINDAN DA YAKIN...”

Hamdolsun, işte o yarınlara kavuştuk.

Ayasofya'nın mahzunluğu konusundaki en çapıcı şiiirlerden biri de Arif Nihat Asya'ya aittir:

**“ULU MABED, NEYE HİCRANA BÜRÜNDÜN BÖYLE
FATİH'İN DEVRİNİ BİR NEBZECİK OLSA SÖYLE!
BEŞ VAKİT LOŞLUĞUNDA SAF SAFTIK
DAVETİN VARDI DÜN EZANLARINDA.
SENİ EY MABEDİM UTANSINLAR
KAPAYANLAR DA, AÇMAYANLAR DA!”**

Bugün Türkiye, işte böyle bir utançtan kurtulmuştur.

Bugün Ayasofya, inşa edildiği tarihten itibaren defalarca şahit olduğu yeniden dirilişlerinden birini yaşıyor.

Ayasofya'nın dirilişi, Mescid-i Aksa'nın özgürlüğe kavuşmasının habercisidir.

Ayasofya'nın dirilişi, dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların fetret devrinden çıkış iradesinin ayak sesidir.

Ayasofya'nın dirilişi, sadece Müslümanların değil, onlarla birlikte tüm mazlumların, mağdurların, ezilmişlerin, sömürülmüşlerin umut ateşinin yeniden alevlenişidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Türk Milleti, Müslümanlar ve tüm insanlık olarak dünyaya söyleyecek yeni sözlerimiz olduğunun ifadesidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Bedir'den Malazgirt'e, Niğbolu'dan Çanakkale'ye kadar tarihimizin tüm atılım dönemlerini yeniden hatırlayışımızın adıdır.

Ayasofya'nın dirilişi, şehitlerimizin ve gazilerimizin emanetlerine gerekirse canımız pahasına sahip çıkma kararlılığımızın remzidir.

Ayasofya'nın dirilişi, Buhara'dan Endülü's'e kadar medeniyetimizin tüm sembol şehirlerine verdiğimiz bir gönül selamıdır.

Ayasofya'nun dirilişi, Alparslan'dan Fatih'e ve Abdülhamit'e kadar ecdadın tamamına vefamızın gereğidir.

Ayasofya'nun dirilişi, Fatih'in fetih ruhunu şad etme yanında, Akşemsettin'in maneviyatını, Mimar Sinan'ın estetiğini ve zevkini de yeniden gönlümüzde canlandırmaktır.

Ayasofya'nun dirilişi, insanlığın özlemle beklediği temeli adalet, vicdan, ahlak, tevhid ve kardeşlik olan medeniyet güneşimizin yeniden yükselişinin sembolüdür.

Ayasofya'nun dirilişi, bu mabedin kapılarındaki zincirler yanında, topyekûn gönüllerdeki ve ayaklardaki prangaların da kırılıp atılmasıdır.

Erzanın aslına döndürülmesinden 70 yıl sonra Fatih'in emaneti Ayasofya'nun da Cami olarak hizmete girmesi, gecikmiş bir yeniden silkiniştir.

Bu tablo, İslam coğrafyasının dört bir yanındaki sembol değerlerimize yapılan hoyratça saldırılara verilmiş en güzel cevaptır.

Türkiye, son dönemde attığı her adımla, artık zamanın ve mekânın nesnesi değil öznesi olduğunu göstermektedir.

Millet olarak verdiğimiz tarihi mücadeleyle, temsilcisi olduğumuz medeniyetin aydınlık geleceği için maziden atiye tüm insanlığı kucaklayan bir köprü kuruyoruz.

İnşallah bu kutlu yolda yürümeye, durmadan, duraksamadan, yılmadan, azimle, fedakarlıkla, kararlılıkla, menzile ulaşana kadar devam edeceğiz.

Bir kez daha Ayasofya'nun yeniden camiye dönmesini sağlayan yargı kararı ve Cumhurbaşkanlığı düzenlemesinin hayırlı olmasını diliyorum.

Ayasofya'yı insanlığın ortak kültürel mirası vasfını koruyarak Cami olarak ibadete açacağımızın altını da tekrar çiziyorum.

Sizlere sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

Kalın sağlıcakla...

F

AYASOFYA CAMİİ'NİN YENİ DÖNEMDE KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

AYASOFYA'NIN camiye dönüştürülerek, asıl hüviyetine kavuşturulmasının ardından insanlığın ortak mirası olarak yerli ve yabancı, müslim ve gayrimüslim herkes tarafından ücretsiz bir şekilde ziyaret edilebilmesi, eserin özgünlüğüne ve bütünlüğüne zarar gelmemesi ve müminler için asıl fonksiyonunu sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmesi için atılacak adımlar ve alınacak önlemler ilgili bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, projeler yaşama geçirilmeye başlanmış ve sürecin başat kurumları arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Tefriş Projesi

İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.07.2020 tarih ve 7527 sayılı Kararı ile Ayasofya Camii'nin ibadete açılmasına yönelik bir tefriş projesi uygun bulunmuştur.

Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Tefriş Projesi ile

- Ziyaretçi güzergâhlarının belirlenmesi ve Cami-i Şerif'in hem ibadete hem de ziyarete açık olması,
- İbadet alanı ile gezi alanlarının birbirinden seperatörlerle ayrılması,
- İbadet mekânında (naos) yer alan mihrabın üstündeki Hz. Meryem ve Çocuk İsa figürlü mozaik ile Hz. Cebrail, ana mekan (naos) giriş kapısındaki İmparator Mozaiği ile yan kapı (vestibül kapı) üstündeki Sunu Mozaiği'nin sökülüp-takılabilir ve açılır-kapanır perde sistemi ile sadece namaz vakitlerinde kapatılması ve diğer mozaik, fresko ve benzeri varlıkların olduğu gibi bırakılması,
- Ana mekânın zeminine keçe serilmesi ve üzerinin halı ile kaplanması,
- Ana mekân içerisindeki İmparator Taç Giyme Alanının korkuluklarla ayrılması ve sergilenmeye devam etmesi,
- Avluda yer alan I. Mahmud şadırvanının çalışır duruma getirilmesi sağlanacaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı - Diyanet İşleri Başkanlığı İş Birliği Protokolü

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 16.07.2020 tarihinde yapılan protokol ile Ayasofya'nın tarihi, kültürel, sosyal, manevi ve estetik değerlerinin korunması ve tanıtılmasına yönelik ana ilkeler saptanmış ve kurumlar arası işbölümü belirlenmiştir.

Protokol ile

- Ayasofya'nın sahip olduğu somut ve somut olmayan değerlerin korunmasının uluslararası ve ulusal düzeyde kabul görmüş ilkelere dayalı olarak gerçekleştirilmesi,
- Ayasofya'nın sahip olduğu değerlere, özgünlüğüne ve

bütünlüğüne zarar verecek nitelikte herhangi bir fiziki müdahalede bulunulmaması,

- Gerçekleştirilecek herhangi bir müdahale öncesinde, mevcut Bilimsel Danışma Kurulu ile yeni oluşturulacak İdare Kurulunun görüşü ve Koruma Bölge Kurulunun kararının alınması,
- 1972 UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Rehber'in 172. paragrafı uyarınca Ayasofya Camii'ni etkileyebilecek büyük ölçekli imar ve altyapı faaliyetleri öncesinde UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne bilgi verilmesi ve Kültürel Miras Etki Değerlendirme Raporu hazırlanması temel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca, Protokol ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yükümlülükleri de belirlenmiştir. Ayasofya Camii'ne ilişkin bakım, koruma, geliştirme, risk yönetimi, ziyaretçi yönetimi, eğitim konularına ilişkin tüm çalışmalar, bugüne kadar olduğu gibi, Bakanlık tarafından yürütülecek ve denetlenecektir. Din hizmetlerinin yerine getirilmesi için gerekli tedbirler ise, Diyanet İşleri Başkanlığınca alınacaktır.

Protokol çerçevesinde, ihtiyaçların ivedilikle belirlenip, koordinasyon içerisinde gerçekleştirilmesi ve günümüze kadar elde edilen bilimsel ve kurumsal bilginin aktarılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığının temsilcilerinin yer aldığı bir İdare Kurulu oluşturulacaktır. Daha önceden oluşturulan ve Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri ile öğretim üyeleri ve tarihçilerin yer aldığı Bilim Kurulu da dikkate alındığında, Ayasofya'nın korunması ve geliştirilmesi sürecinin katılımcı ve istişareye dayalı bir şekilde yönetileceği daha iyi anlaşılabilir.

HAGIA SOPHIA MOSQUE

THE TRUST OF FATIH SULTAN
MEHMED KHAN, THE COMMON
HERITAGE OF HUMANITY

FOREWORD

PROF. FAHRETTİN ALTUN

Republic of Türkiye, Director of Communications

WHEN our President heralded our nation that Hagia Sophia would be reopened as a mosque; he said, “There are some works that are symbols of nations and states. Hagia Sophia is one of such symbols for us.” Indeed, as a nation, being aware that Hagia Sophia is a symbolic value inherited from our ancestry, this historical decision has created a great pleasure for all of us. Hagia Sophia has been a symbol in the past, now it is so, and it will definitely be a symbol in the future too.

The conquest of Istanbul has been a landmark not only in Turkish and Islamic history but in the history of all humanity. After the conquest of Istanbul, the Ottoman Empire made peace, tolerance, and prosperity prevail for centuries in a vast geography as the “world empire”.

This period, which was known as the “Pax Ottomana” in history, created a unique peace atmosphere and civilization in the challenging geographies such as the Middle East, North Africa, the Balkans, and the Caucasus, now known for the relentless conflicts and wars therein.

An age-long tradition in the Ottoman was to recite adhan in the greatest temple of a conquered city and to perform the first Friday prayer in this temple. Thus, it was registered that the city was conquered, the temple in question was called the “Fethiye Mosque” (the Mosque of the Conquest) and the other temples in the city were not

intervened unless necessary. Fatih Sultan Mehmed Khan, as a symbol of the conquest, hoisted his flag at the mihrab in the middle of the Hagia Sophia, shot an arrow towards the dome, and recited the first adhan. Thus, he registered his conquest. Then, by going down for prostration of gratitude, he performed two rak'ahs of prayer. With this act, he demonstrated that he converted the Hagia Sophia into a mosque.

As of the reign of Fatih Sultan Mehmed Khan, every emperor has strived to further adorn Hagia Sophia, and Hagia Sophia was transformed into an entire complex, with structures such as mihrab, minbar, lectern, minarets, sultan's prayer room, shadirvans, madrasah, library, and soup kitchen built over time.

In addition, great importance was attached to the interior decorations of the Hagia Sophia Mosque during the Ottoman period. Hagia Sophia was decorated with the most elegant examples of Turkish arts such as calligraphy and tile art, and new aesthetic values were added to the temple. Thus, Hagia Sophia was not only converted into a mosque but also this common heritage of humanity was preserved and revived.

Hagia Sophia, which was converted into a mosque with the conquest and served as a mosque for 481 years, was closed off to the public after the restoration works started in the 1930s. Then it was turned into a museum with a Cabinet Decree dated November 24, 1934. The Council of State annulled the decision of the Council of Ministers on July 10, 2020, and no obstacle has remained to the reopening of this valuable temple to worship. Immediately after, Hagia Sophia Mosque was reopened to worship with the Presidential Decree No. 2729 signed by President Recep Tayyip Erdoğan and promulgated.

As the Directorate of Communications, we wanted to leave this very valuable development as a note to history. This book in your hands provides a lot of detailed information to those interested in learning about the value of Hagia Sophia as a historical symbol as well as its architectural features. This book also addresses the importance of Hagia Sophia from the religious and cultural perspectives.

The decision taken by our President has certainly had many repercussions both at home and abroad. In this sense, this book you are holding has not been prepared as a defensive text. We have tried, however, to explain with examples how it was possible to open Hagia Sophia to worship in the light of national and international law. We have thus revealed clearly that the disposition of Hagia Sophia belongs purely and simply to Türkiye in terms of sovereignty theory and political philosophy. The speech of our President, which had the characteristics of a manifesto that explicitly clarified many of the issues related to Hagia Sophia, has also been left as a note to history.

I would especially like to underline that the conversion of Hagia Sophia from a museum into a place of worship as it used to be for 481 years, i.e. its reopening as a mosque, is a victory in terms of religious freedoms. The doors of the Hagia Sophia Mosque will remain open to everyone in the world. Under the leadership of our President, citizens of all religions in Türkiye have been experiencing the most peaceful period in terms of religious freedom. From the newly-built churches to the repaired historical synagogues and churches, we will continue to ensure that all our citizens can worship according to their beliefs; and to protect and glorify our cultural heritage.

The Republic of Türkiye has never insisted on a matter over which it has no rights. Under the leadership of our President, however, it has shown the whole world for years that it would not compromise on its rights. This situation is not solely related to the Hagia Sophia decision. Türkiye has been struggling to get what it deserves in its fight against terrorism as well as all developments in international politics.

Let the Hagia Sophia Mosque once again be auspicious for our country, our nation, our region, the entire Islamic world, humanity, and future generations.

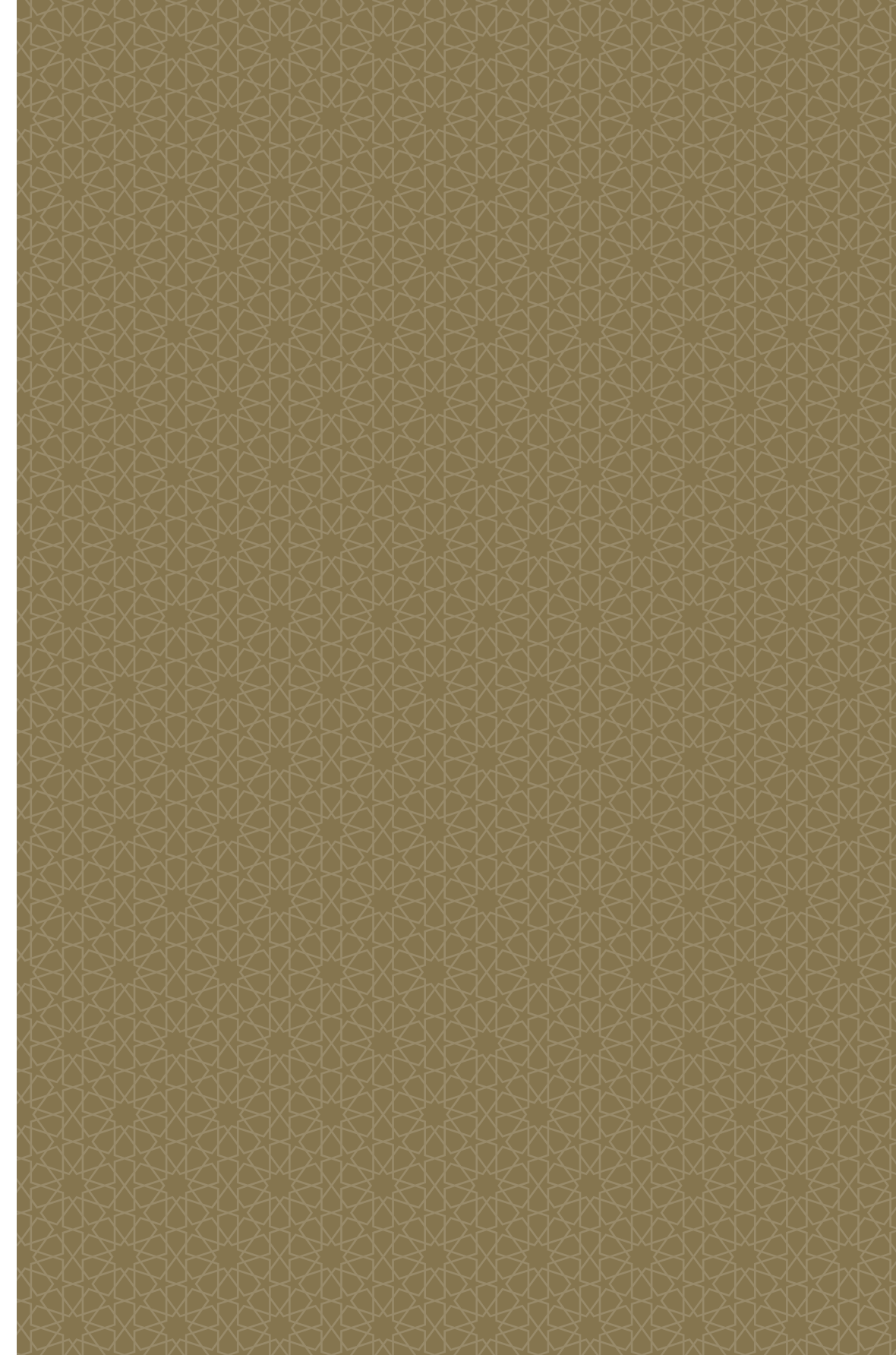

The Hagia Sophia Mosque, which is accepted by everyone as one of the most important temples in the world, constitutes the spiritual centre of Istanbul. Hagia Sophia, one of the largest and most magnificent buildings in the world at the time of its construction, is one of the most remarkable symbols of Istanbul, which was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1985. Following the conquest of Istanbul in 1453, Fatih Sultan Mehmed Khan, in his will, endowed this monument and prescribed its preservation forever, while also stipulating that its status as a mosque should be maintained. Within this context, the Hagia Sophia Mosque, for which our nation has great affection, has been preserved as Istanbul's precious gem for centuries and has survived as a heritage of humanity to date. Such that even the original name, which means 'Wisdom of God', has not been tried to be changed. Hagia Sophia, which was in ruins due to earthquakes, fires, looting, and negligence for centuries, was not only turned into a mosque as of 1453 but was also improved within the framework of an envisagement of civilization. Therefore, the Turkish Nation's right to Hagia Sophia with its strong ownership is more than those who built it nearly 1,500 years ago.

However, Hagia Sophia, which served as a mosque for 481 years, was converted into a museum in 1934. This situation, which had inflicted a deep wound in the collective conscience of the Turkish nation, ended on July 10, 2020, and the 86-year longing was over. Hagia Sophia was opened to worship by recourse to the original with the good news given by President Recep Tayyip Erdoğan. In addition to correcting a legal mistake, this decision also means the fulfilment of Fatih Sultan Mehmed Khan's will and foundation chart.

- It is related to Türkiye's sovereign rights to determine the utilization purpose of Hagia Sophia and to open it to worship as a mosque, within the context of the country's domestic law and historical rights. This decision taken by Türkiye must be respected. All kinds of attitudes beyond expressing a specific opinion on this subject are a violation of Türkiye's independence.
- Without prejudice to its identity as a common cultural heritage of humanity, Türkiye reopened Hagia Sophia to worship in accordance with its foundation charter. Just like all the doors of other mosques in Türkiye, the doors of Hagia Sophia are open to everyone including Turkish and foreign nationals, Muslims, and non-Muslims.
- There are no provisions in international conventions that would prevent Hagia Sophia from being converted into a mosque.
- The decision taken by Türkiye will never affect the outstanding universal value of Hagia Sophia. Changing its function does not mean that it would prejudice its superior universal value.
- This decision is to restore the original identity of Hagia Sophia, the place of worship, which was converted into a museum.
- The presence of many churches and synagogues in Türkiye, which are still open for worship, reveals the sensitivity of our country towards religious freedom.
- As it has been to date, Türkiye will show the utmost sensitivity to the outstanding universal value, authenticity, and integrity of Hagia Sophia, which will continue to exist as the common heritage of humanity also in the future, and pass it on to the future generations by preserving the Hagia Sophia Mosque within the framework of both international agreements and domestic law.

A

HISTORY AND PROTECTION OF HAGIA SOPHIA: THE VALUABLE CONTRIBUTION OF THE OTTOMAN EMPIRE

HAGIA Sophia is a work that was constructed three times in the same location. Today's Hagia Sophia is known as the "Third Hagia Sophia". The first construction of Hagia Sophia started during the reign of Constantine I, who accepted Christianity as the official religion of the Roman Empire. This building, which was constructed as a basilica with a wooden roof on the first of the seven hills of Istanbul and was called "The Great Church" at the time, was opened during the reign of Constantine II in 360. There is no remnant from this structure, which was largely devastated as a result of a fire that broke out in the revolt that started in 404.

The second Hagia Sophia was built by Emperor Theodosius II on the first one and opened to worship in 415. This building, which was also constructed as a basilica and with a wooden roof, was devastated by the rebels in the Nika Revolt against Emperor Justinian in 532.

Just after the riots, Emperor Justinian decided to build a larger and more glorious Hagia Sophia than the first two. The third Hagia Sophia was built by the Byzantine Emperor Justinian I in 532-537.

Hagia Sophia, which was used as the Imperial Church of Eastern Rome, was frequently devastated due to riots, wars, and natural disasters throughout history. Hagia Sophia experienced one of the biggest destructions during the 4th Crusade in 1204 when the city was invaded. The Crusaders looted Hagia Sophia along with the whole city. During the Latin occupation that lasted from 1204 to 1261 in Istanbul, Hagia Sophia was converted into a cathedral attached to the Roman Catholic Church.

Repairs were made to try and preserve the Hagia Sophia, which was seriously damaged after the Eastern Roman administration was re-established in Istanbul. However, the repairs were insufficient and in 1346 the eastern archivolt of the Hagia Sophia and a part of the dome collapsed.

In fact, Hagia Sophia experienced the darkest period of its history from the Latin invasion to the conquest of Istanbul. Hagia Sophia, which was destroyed twice and built for the third time, ruined by wars and revolts for centuries, and the parts of which collapsed due to neglect and architectural errors, remained under the permanent threat of collapse until the conquest of Istanbul by Fatih Sultan Mehmed Khan. In addition, the sociological and symbolic meaning of the temple was greatly damaged due to the schism between the Catholic and Orthodox churches.

The Ottomans took great care of the Hagia Sophia Mosque, which they acknowledged and appreciated as the symbol of the conquest, maintained and repaired it continuously, and turned the mosque into a much more robust structure starting from the rule of Fatih Sultan Mehmed Khan. In particular, the additions and arrangements made by Sinan the Architect to Hagia Sophia played a major role in the survival of this heritage of humanity.

Thus, it is stated in the historical records that Fatih Sultan Mehmed Khan, who went to Hagia Sophia right after the conquest, was saddened by the status of the mosque and recited the following verses:

***“Perdedârimikonedberkasr-i Kayser ankebut
Bûmnovbetmîzened der tarem-i Efrâsiyâb”***

Or, in modern Turkish:

***“Örümcek Kayser’in sarayında perdedâr yapıyor
Baykuş Efrasiyab’ın burcunda nöbet tutuyor.”***

*(“A spider spins its web in the palace of the Kaiser,
An owl hoots in the towers of Afrasiab”)*

Fatih Sultan Mehmed Khan, who endowed the Hagia Sophia Mosque as his own charity and secured the

maintenance-repair costs by providing the income from several properties, started the educational activities by building a madrasah adjacent to the mosque. The first minaret of Hagia Sophia was built of wood during the rule of Fatih Sultan Mehmed Khan. This minaret, which existed for many years, was removed during the major repair in 1574. The second minaret of the Hagia Sophia Mosque was built of bricks during the rule of Sultan Bayezid II.

One of the Ottoman sultans who showed the greatest interest in Hagia Sophia was Sultan Selim II. After the

building showed signs of fatigue, Selim II Khan appointed Sinan the Architect for the maintenance and repair of Hagia Sophia. The Hagia Sophia, whose domes and walls collapsed many times during the Eastern Roman period, never collapsed again after the renovations of Sinan the Architect despite many great earthquakes in Istanbul. The tradition of building tombs for the sultans in the graveyard of Hagia Sophia Complex started with the first tomb built by Sinan the Architect for Sultan Selim II.

From the time of Fatih Sultan Mehmet Khan, every sultan strived to beautify the Hagia Sophia even more, and the Hagia Sophia was transformed into an entire complex with structures such as mihrab, minbar, rostrum, minarets, sultan's office, shadirvans (fountain providing water for ritual ablutions), madrasah, library, and soup kitchen. In addition, great importance was attached to the interior decorations of the Hagia Sophia Mosque during the Ottoman period. Hagia Sophia was adorned with the most elegant examples of Turkish arts such as calligraphy and tile art and the temple gained new aesthetic values. Thus, Hagia Sophia was not only converted into a mosque but also this common heritage of humanity was preserved and improved.

Hagia Sophia, which was converted into a mosque with the conquest and served as a mosque for 481 years, was closed off to the public after the restoration works started in the 1930s. Then it was turned into a museum with a Cabinet Decree dated November 24, 1934. The Council of State reversed the Cabinet Decree in question on July 10, 2020. The Hagia Sophia Mosque was reopened to worship with the Presidential Decree No. 2729 signed by President Recep Tayyip Erdoğan and promulgated immediately after.

B

**THE CONQUEST OF ISTANBUL AND FATIH'S
HAGIA SOPHIA FOUNDATION CHARTER:
HAGIA SOPHIA AL-KABEER MOSQUE
(THE GREAT HAGIA SOPHIA MOSQUE)**

THE CONQUEST of Istanbul has been a landmark not only in Turkish and Islamic history but in the history of all humanity. The Ottoman Empire made peace, tolerance, and prosperity prevail for centuries in a wide area. This period called “Ottoman Peace” (Pax Ottomana) in the history is a reflection of an unprecedented peace climate and an envisagement of civilization in the challenging geographies such as the Middle East, North Africa, the Balkans and the Caucasus, now known for the relentless conflicts and wars therein. The sense of leniency, ensuring that people from different nations, tribes, languages, religions, sects, and dispositions lived together in peace and tranquility for centuries, manifested itself in Fatih Sultan Mehmed Khan’s attitudes since the first minutes of the conquest of Istanbul.

Upon conquering Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan ordered not to harm anyone in the city, put an end to the

arrest of civilians, banned the abuse of women and children, and the sale of people as slaves.

An age-long tradition in the Ottoman is to recite adhan in the greatest temple of a conquered city and to perform the first Friday prayer in this temple. Thus, it is a means to declare that the city was conquered, the temple in question is called the “Fethiye Mosque” (the Mosque of the Conquest) and the other temples in the city are not intervened unless necessary. Fatih Sultan Mehmed Khan, as a symbol of the conquest, hoisted his flag at the mihrab in the middle of the Hagia Sophia, shot an arrow towards the dome, and recited the first adhan. Thus, he registered his conquest. Then, by going down for prostration of gratitude, he performed two rak’ahs of prayer. With this act, he demonstrated that he converted the Hagia Sophia into a mosque.

On the third day of the conquest, the first Friday prayer led by the spiritual architect of the conquest Akshamsaddin as the imam was performed in the Hagia Sophia Mosque. Fatih Sultan Mehmed Khan delivered a khutbah to his army during this first Friday prayer.

Since it had been deprived of a good administration for a long time and thus condemned to poverty and destruction, immediately after the conquest of Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan exerted great efforts to quickly reconstruct Istanbul, and the works it hosted, especially Hagia Sophia. These reconstructing works were carried out through foundations having prominent importance in the social structure of the Turkish-Islamic Civilization. In this context, with the conquest of Istanbul, Fatih Sultan Mehmed Khan, who received the title of Roman Emperor and possessed all the properties registered on the Byzantine dynasty, endowed the mosque with the first prayer performed in Hagia Sophia, and created the “Fatih Complex and the Hagia Sophia Al-Kabeer Foundation”. In his will, Fatih Sultan Mehmed Khan prescribed the preservation of Hagia Sophia eternally and stipulated the maintaining of its mosque status.

Foundations were established to provide all social services of Istanbul. Thus, Istanbul became one of the most successful centers where the foundation culture, regarded as a flawless system in fields such as science, education, arts, and social aid, were implemented. Istanbul took a form representing the concept of high urban planning of the Turkish-Islamic Civilization.

Foundations were established with a ‘foundation charter’ registered by the judicial authority. Foundation charters contain binding provisions for everyone, including the sultan. The foundation charter dated 1462, which determined the legal status of the Fatih Complex and the Hagia Sophia Al-Kabeer Foundation, is considered one of the most important documents in this regard.

This foundation charter is registered at the Turkish and Islamic Art Museum with the number 2202 (formerly 666). The copy registration of this foundation charter made during the period of Evkaf Nezareti (Ministry of Foundations), is recorded with the number 46 in the Foundation Book no. 6 of Istanbul in the Archive of the General Directorate of Foundations. The modern Turkish version of the same foundation charter translated in the period of the Republic of Türkiye is registered with item number 46 from page 82 onward in the book number 575 in the Archive of the General Directorate of Foundations. In this document, subjects such as charities, terms of charity, properties, management of the foundation are explained in detail, and “foundation prayer” and a “foundation curse” are also included as in every foundation charter.

When Fatih Sultan Mehmed Khan’s Hagia Sophia foundation charter is examined, it is found that this foundation was one of the most significant institutional structures of that time especially in terms of education, religion, and health services. Furthermore, numerous markets, bazaars, shops, and houses have been granted to the foundation as property to ensure the continuity of these services.

Minorities and Religious Freedom in Türkiye

The constitutional system in Türkiye is founded upon equality before the law regardless of the individuals’ religion, race, color, ethnic origin, language, etc. Discrimination is prohibited by law and constitutes a crime. According to the constitutional system, minorities comprise only those who are defined and recognized by bilateral and multilateral agreements to which Türkiye is a party. Within this framework, “minority rights” in Türkiye are set out by the 1923 Treaty of Lausanne.

Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities are entitled to the same rights and freedoms as the other citizens of the Republic of Türkiye, pursuant to the fundamental principle that all citizens, without discrimination, shall have equal rights and freedoms. Moreover, they also enjoy minority status within the scope of the Treaty of Lausanne.

Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities have their respective schools, places of worship, foundations, hospitals, and media organs, in accordance with the Treaty of Lausanne. Important regulations have been introduced recently to improve the legislation concerning the non-Muslim minorities in Türkiye within the scope of a comprehensive reform process in human rights and democratization.

It was reiterated in the Circular dated May 13, 2010, issued by the Prime Ministry that non-Muslim Turkish citizens were an indispensable part and parcel of Türkiye, reminding once again all governmental departments should facilitate the works and transactions and protect their rights of these citizens before the governmental bodies.

Religious Freedoms

Freedom of religion and belief and respect for religious values are guaranteed primarily by the constitution and laws in Türkiye. The religious freedoms of the Turkish nationals belonging to non-Muslim minorities are also guaranteed by the Treaty of Lausanne.

Important works are being carried out concerning the freedom of religion in Türkiye. In this regard, necessary legal and administrative regulations are being put in place so that all Turkish nationals and foreigners resi-

dent in Türkiye enjoy the freedom of religion to the fullest. There is no restriction for foreign religious officials holding working permits to work in Türkiye. It does not constitute a crime for an individual to engage in activities to spread his religious beliefs in Türkiye. On the contrary, what constitutes a crime is to prevent an individual, by coercion or threat, from expressing or spreading their religious belief.

Places of Worship

Non-Muslim citizens in Türkiye enjoy the right to freely perform their respective religious obligations/rituals. There are a total of 435 churches and synagogues open to worship in Türkiye. The restoration and renovation works relating to the places of worship used by non-Muslim citizens are carried out by the Ministry of Culture and Tourism's Directorate General of Foundations.

Recently the renovation works have been carried out for Great Synagogue in Edirne, Church of St. Nicholas in Gökçeada, Saint Marina Greek Orthodox Church in Gökçeada, Syriac Catholic Church in İskenderun, Hatay, Greek Catholic Church in İskenderun, Hatay, Armenian Protestant Church in Sur, Diyarbakır, Armenian Catholic Church in Sur, Diyarbakır, Fevkani Church in Nizip, Gaziantep, Sahinbey Synagogue in Gaziantep, Taksiyarhis (St. Nicholas) Church in Cunda, Ayvalık, Balıkesir, Arsuz Mar Yuhanna Church in İskenderun, Aya Yorgi Church in Edirnekapı, İstanbul, Greek Orthodox Church in Yayladağı, Hatay, Akdamar Church in Van, and Bulgarian Saint Stephen Church in İstanbul. In 2018, the restoration works for the historical St. Anthony of Padua (Terra Sancta) Church in Beyoğlu, İstanbul, was started.

A great many places of worship previously out of service have been opened after the completion of restoration works. In this regard, the Great Synagogue in Edirne, which is the third greatest in Europe and the greatest in the Balkans, was opened to worship on March 26, 2015. Surp Vortvots Vorodman Church owned by the Foundation of Kumkapı Meryemana Armenian Church in İstanbul was opened to worship after the service held on December 28, 2011. On January 7, 2018, the 120-year-old Bulgarian Saint Stephen Church (Iron Church) was opened to worship with a service held after a 7-year-long renovation. President Erdoğan and Prime Minister of Bulgaria joined the service.

Foundations

Important improvements were introduced particularly for the property rights of the foundations with the reforms concerning community foundations in 2003 and 2008. The amendment to the Law on Foundations in 2011 introduced the possibility that the applications previously outside the

scope would be evaluated and the immovable properties would be registered in the name of the respective foundations or, if not possible, the current value of such properties would be paid to the foundations.

Consequently, applications were received for a total of 1560 immovable properties by 116 community foundations. 333 immovable properties were registered, the price of 21 of them was paid (due to their transfer to third parties), and the applications for 1206 immovable properties were not approved.

It was decided to build a church in Yeşilköy, İstanbul, for the Assyrian community resident in Türkiye upon the request of the Foundation of Beyoğlu Virgin Mary Assyrian Church. An immovable property was allotted to the said foundation for the construction of the church in August 2015. The licence of the church was handed to Mor Filiksinos Yusuf Çetin, the Metropolitan of the Syriac Orthodox Church for İstanbul-Ankara-İzmir. The ground-breaking ceremony for the church was held with the attendance of President Erdoğan on August 3, 2019. The ruling of the European Court of Human Rights concerning the registration of the Büyükada Greek Orphanage in the name of the Greek Patriarchate was thus enforced.

Minority Schools

There are currently a total of 60 minority schools in Türkiye, which were founded by the Greek, Armenian, and Jewish minorities and attended by students of Turkish nationality who belong to these minorities. Among these minority schools are 5 Private Jewish Schools, 34 Private Armenian Schools, 20 Private Greek Schools, and 1 Private Assyrian School.

عَلَيْهِ
السَّلَامُ
رَضِيَ
اللَّهُ
عَنْهُ

C

LEGAL STATUS OF HAGIA SOPHIA

HAGIA Sophia, which belongs to the Abu al-Fath Sultan Mehmed Foundation (today the Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation), and has the status of fused foundation (which has no administrator and trustees today) is an immovable charity property that should be used as a mosque in accordance with its foundation. The statement that Hagia Sophia was endowed as a mosque is included in the 1462 dated foundation charter. The most important issue in terms of determining the status of Hagia Sophia is that the Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation was established before 1926. Indeed, the legal status of foundations established before 1926 is protected in Türkiye. Within this context, the legal rules applicable to foundations established in Türkiye before 1926 are still being implemented.

- Charity immovables are immovables of foundations established directly for the performance of charity services such as places of worship, hospital, and soup kitchen.
- Charity immovables are not privately owned by any person, and private property provisions cannot be applied to these immovables.
- Charity immovables cannot be sold, pledged, or seized.

- These immovables are allocated for public use according to Law No. 5737 on Foundations in force.
- It is essential that charity immovables cannot be allocated for any purpose other than the purpose set by the foundation.
- The misuse of foundation charities has been protected against the state as well as third parties. The fact that these foundations are under the protection of the state

does not mean that the state makes a decision on the property of the foundation at any time and as desired.

When the legislation on foundations in Türkiye and the decisions of the Constitutional Court, Court of Cassation and Council of State are evaluated together, the following conclusions are to be drawn regarding the foundations established before 1926,

- Foundation charter or foundation voucher are foundation deeds and these documents contain the regulations which reflect the will of the founder and endower regarding the subject, purpose, and organs of the foundation.
- The provisions of the foundation charter have the effect, value, and power of legal rules,
- After the establishment of the foundation is completed, these rules legally bind the “State” as well as the “founder and endower”, “those who manage the foundation”, “those who will benefit from the foundation” and “third parties”,
- No one will be able to change the foundation charters or foundation vouchers reflecting the founding will,
- It is obligatory to use foundation assets in accordance with the will of the founder and endower.

According to the title deed dated November 19, 1936, Hagia Sophia is registered in the name of the Fatih Sultan Mehmed Foundation on section 52, block 52, and plot 7 on behalf of the Ayasofya al-Kabir Mosque, consisting of the Mausoleum, Akaret, Muvakkithane, and Madrasah. The registration of the property of Hagia Sophia on behalf of the General Directorate of Foundations was recorded as 'immovable charity' by being placed in the 139th rank in Istanbul Central Fused Charity Foundation Immovable Property Registers.

In this context, when it is considered that the status of Hagia Sophia is maintained and guaranteed by the legal order, that it is the property of Fatih Sultan Mehmed Khan Foundation which is a fused foundation, and that according to the founder and endower's will, it is put into public service for its continued use as a mosque and it is registered as a mosque in the title deed, it is clearly understood that Hagia Sophia's conversion into a museum by the Cabinet decree in 1934 was contrary to Türkiye's legislation concerning foundations (the abolished Law No. 864, the abolished Foundations Law No. 2762, the Law on the Enforcement and Implementation of the Turkish Civil Code No. 4722 and the Foundations Law No. 3757). The allocation of charity foundations for another purpose through regulatory procedures is against the legislation and the principles of universal law.

The state has a positive obligation to ensure the use of the foundation's assets in accordance with the will of the founder and endower, and a negative obligation not to intervene in a way that eliminates the will of the founder and endower regarding the property and rights of the foundation.

Indeed, as a result of the lawsuit filed at the Council of State by the Association for Continuous Foundations Historical Works and the Environment Service, the 10th Chamber of the Council of State reversed the decision of the Council of Ministers dated November 24, 1934, which turned Hagia Sophia into a museum. The Hagia Sophia Mosque was opened to worship with the Presidential Decree No. 2729 dated July 10, 2020, and signed by President Recep Tayyip Erdoğan, promulgated immediately after.

Chora Mosque Decision

The Council of State's Plenary Session of the Chambers for Administrative Cases made a decision that will constitute a precedent for the Hagia Sophia Mosque case in 2019 for Chora Mosque, one of the foundations of Fatih Sultan Mehmed.

Since the Chora Mosque is a charity immovable which was owned by Fatih Sultan Mehmed Foundation, the Council of State's Plenary Session of the Chambers for Administrative

Cases reversed the decision of the Council of Ministers in 1945, which turned the Chora Mosque into a museum, deeming it illegal in terms of authority, form, reason, and purpose. As a matter of fact, in the justified decision of the 10th Chamber of the Council of State regarding the Hagia Sophia, reference is made to the Chora Mosque decision.

D

HAGIA SOPHIA MOSQUE FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW

ALL considerations relating to the legal status and usage of Hagia Sophia have been Türkiye's domestic issue since 1453. Every attempt of any kind of intervention against Hagia Sophia by foreign states does mean nothing else than disrespect to Türkiye's sovereign rights. Hagia Sophia Mosque is a matter of international concern in the context of treaties to which Türkiye is also a party only as regards the protection of its cultural and natural heritage nature.

In this regard, “the Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage” comes to the forefront in terms of international law. The Convention was agreed upon on November 16, 1972, to present to the world the cultural and natural properties of universal value accepted as the heritage of all the nations of the world, to raise awareness in nations to preserve the world heritage, and to ensure necessary cooperation so as to maintain cultural and natural features that have for various reasons deteriorated or disappeared. Türkiye became a party to the UNESCO Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage in 1983.

Natural features, monuments, and sites of international significance that need to be preserved are recognized as World Heritage and inscribed on the World Heritage List within the framework of the Convention. The World Heritage List features 1,121 sites in total around the world, including 18 sites in Türkiye.

Hagia Sophia, situated in the historical peninsula along with Topkapı Palace, Süleymaniye Mosque, Sultan Ahmet Mosque, Şehzade Mehmet Mosque, Zeyrek Mosque, and

Historical Walls, was inscribed on the World Heritage List in 1985 under the title “Historic Areas of Istanbul” without any qualification concerning its mode of usage.

Article 6 of the Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage reads: “Whilst fully respecting the sovereignty of the States on whose territory the cultural and natural heritage mentioned in Articles 1 and 2 is situated, and without prejudice to property right provided by national legislation, the States Parties to this Convention recognize that such heritage constitutes a world heritage for whose protection it is the duty of the international community as a whole to co-operate.” The Convention does not restrict a State, on whose territory the cultural heritage is situated, to exercise its powers of sovereignty over such heritage.

Therefore, the States Parties to the Convention expressly agree that Hagia Sophia, as a cultural and natural heritage situated in Turkish territory, is a world heritage that needs to be protected in cooperation with the international community by fully respecting the sovereignty of the State of the Republic of Türkiye and without prejudice to property rights provided by national legislation. The Convention does not contain any clause of restriction relating to the mode of usage or identity of a cultural heritage recognized as a world heritage. On the contrary, the fact that the usage of Hagia Sophia has to be identified within the framework of “the law on ownership of foundations” as part of the national legislation is an obligation arising out of the principles, set out in Article 6 of the Convention, of “fully respecting the sovereignty of the States” and “without prejudice to the property right provided by national legislation”. In brief, the usage of such property as a museum,

place of worship, public premises, or any other manner falls outside the scope of the Convention.

From the perspective of international law, the reconversion of Hagia Sophia into a mosque is likely to be interpreted in the context of the European Convention on Human Rights. Although the European Convention on Human Rights does not expressly contain a clause on "right to establish a foundation" among the rights guaranteed, the European Court of Human Rights interprets "freedom of association" under Article 11 broadly as to include "right to establish a foundation" and closely relates it to the freedom of thought, conscience, and religion under Article 9 and the freedom of expression under Article 10.

The European Court of Human Rights also guarantees the protection of the immovable properties and the rights of the foundations within the scope of protection of property, as a result of the status of foundations as protected properties, including also those established during the times of the Ottoman State. As the right to property covers the right to use, manage as desired, and benefit from the property owned, the right of the endower over the property and rights that he or she endows them has to be protected. Therefore, it contradicts the case-law of the European Court of Human Rights to make a change in the characteristics of an immovable property endowed, disrespecting the rights and will of the endower, or to render such property useful to serve other purposes.

The international agreements, treaties, and conventions to which Türkiye is a party do not contain any provisions or conditions that pose any obstacles to the reconversion of Hagia Sophia into a mosque. Türkiye, as in the past and also in the future, will continue to sensitively preserve and

protect cultural and natural heritage within its territory. Türkiye is one of the countries with the cleanest history in this regard. Türkiye will continue to protect the authenticity, integrity, and high universal value of Hagia Sophia, pursuant to the provisions of the UNESCO Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage, the Law No. 2863 on the Protection of Cultural and Natural Properties, and the Istanbul Historical Peninsula Site Management Plan of 2011.

E

PRESIDENT ERDOĞAN'S HAGIA SOPHIA MANIFESTO

PRESIDENT Recep Tayyip Erdoğan's decision on Hagia Sophia became an item of the agenda in Türkiye and around the world, and some criticisms were voiced concerning the said decision at international level. It should not be forgotten, however, that it is for Türkiye, as the home country to Hagia Sophia for long years, and its efforts and contributions to protect and preserve it that the said cultural heritage could survive to date.

The speech Erdoğan delivered on July 10, 2020, when he signed the decision on the reconversion of Hagia Sophia from a museum to a mosque, is a kind of manifesto. His speech features answers to all criticisms directed by the international public against the decision in question. His speech is also the manifestation that Hagia Sophia, as the world heritage of mankind as a whole, will be owned and embraced most strongly and protected and preserved meticulously.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2929

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

My Dear Nation,

I extend to you my most heartfelt greetings and affection.

The Council of State today annulled the 1934 Cabinet Decree, which had enabled the Hagia Sophia's conversion from a mosque into a museum.

Based on that ruling, we have issued a presidential decree to facilitate the reopening of the Hagia Sophia as a mosque.

Thus, after 86 years, the Hagia Sophia will be able to start serving as a mosque once again, as stated in the foundation charter of Fatih Sultan Mehmed Khan.

I wish this decision to be auspicious to our nation, the ummah, and all of humanity.

Our Ministry of Culture and Tourism has immediately begun to work on the administrative and technical preparations, while our Presidency of Religious Affairs on religious aspects of the matter.

With the termination of its status as a museum, entrance to the Hagia Sophia will be free of charge.

Like all our mosques, the doors of the Hagia Sophia will be wide open to all: locals and foreigners, Muslims and non-Muslims.

Under its new status, the Hagia Sophia, a common heritage of humanity, will continue to embrace everyone in a more sincere and original manner.

By completing the preparations quickly, we plan to open the Hagia Sophia to worship on Friday, July 24, 2020, with the Friday prayer service.

This decision will possibly lead to various controversies at home and abroad.

I call on everyone to respect the decision that our country's judicial and executive bodies have made regarding the Hagia Sophia.

Surely, we will welcome all kinds of views voiced on this matter in the international arena.

However, to what purpose Hagia Sophia will be utilized is a matter of Türkiye's sovereign rights.

Opening Hagia Sophia to worship following a new regulation is merely an exercise of our country's sovereign rights.

The right to convert Hagia Sophia into a mosque in line with its foundation charter is the same as the flag of the Republic of Türkiye, its capital, its adhan, its language, its borders, and its 81 provinces.

In this regard, we view any approach and expression, which goes beyond the voicing of opinions, as a violation of our independence.

Just as we as Türkiye do not interfere in decisions on places of worship in other countries, we expect the same understanding about us protecting our historical and legal rights.

Moreover, this right dates back to exactly 567 years ago, not just 50 or 100 years.

If today a faith-oriented discussion is to be held, the topic of that discussion should be not Hagia Sophia, but Islamophobia and xenophobia increasing with each passing day in all parts of the world.

Türkiye's decision is solely related to its own domestic laws and historical rights.

I express my gratitude to all political parties and leaders, non-governmental organizations, and every individual of our nation who stand behind this decision.

My dear nation...

The conquest of Istanbul and the conversion of the Hagia Sophia into a Mosque are among the most glorious chapters in history, particularly Turkish history.

On May 29, 1453, Fatih Sultan Mehmed Khan entered the city after a long siege and headed directly to the Hagia Sophia.

As the Byzantines awaited their fate, fearful and curious, inside the Hagia Sophia, Fatih entered the Hagia Sophia, giving assurances to the people regarding their lives and freedoms.

The Conqueror of Istanbul, as a symbol of the conquest, hoisted his flag at the mihrab in the middle of the Hagia Sophia, shot an arrow towards the dome, and recited the first adhan.

Then, by going down for prostration of gratitude, he performed two rak'ahs of prayer.

With this move, he demonstrated that he had converted the Hagia Sophia into a mosque.

Sultan Mehmed carefully examined this great place of worship, Istanbul's pearl, from its floor to its roof.

According to historians, Fatih Sultan Mehmed Khan, who climbed to the dome of the Hagia Sophia, recited the following famous Farsi poem upon encountering the building and its surroundings in ruin:

*“PERDEDÂRÎ MÎKONED BER KASR-Î KAYSER
ANKEBUT*

BÛM NOVBET MÎZENED DER TAREM-Î EFRÂSİYÂB”

Or, in modern Turkish:

*“ÖRÜMCEK KAYSER'İN SARAYINDA PERDEDÂR
YAPIYOR*

*BAYKUŞ EFRASIYAB'IN BURCUNDA NÖBET
TUTUYOR”*

*(“A SPIDER SPINS ITS WEB IN THE PALACE OF THE
CAESARS,*

AN OWL HOOTS IN THE TOWERS OF AFRASIAB”)

Yes... Fatih Sultan Mehmed Khan had taken over such a devastated, worn-out, and miserable Istanbul and Hagia Sophia.

Essentially, the Hagia Sophia, which Fatih took over, had been built for the third time, since the first two churches, which stood on the same spot, were burned and destroyed during the times of turmoil.

After the conquest, with three days of hard work, the Hagia Sophia was prepared for worship – for the first Friday prayer.

Fatih, who entered the mosque with leading statesmen and soldiers, was welcomed with takbirs and salawats that resonated from the domes.

Fatih then performed the sermon of the first Friday prayer in the Hagia Sophia, and his mentor, Akshamsaddin, led the prayer services.

Fatih also enabled the development of the Orthodox Church, which had been excluded by other Christian sects, by bringing them under his auspices.

The domes and walls of this great place of worship have resonated with adhan, salats, takbirs, salawats, hatims, and mawlids for 481 years since then.

Istanbul, which had been devastated by earthquakes, fires, looting, and neglect for centuries, was once again brought back on its feet with the conquest.

The symbol of this process was the Hagia Sophia.

After Fatih Sultan Mehmed Khan, every sultan strived to make Istanbul and the Hagia Sophia even more beautiful.

The Hagia Sophia, which was designated as the Great Mosque of the city, has been transformed into a complex, with buildings that were added in time and served believers for centuries.

In almost every century that followed, the Hagia Sophia went through major repairs to further beautify it with additions and is regarded as our nation's precious gem.

So much so that we did not even attempt to change its original name, which means the "Wisdom of God."

This temple, which was about to be destroyed under the collapse of an old state, was not only transformed into a mosque by our ancestors, but it was also exalted and revived.

Therefore, for centuries, the Hagia Sophia has had a special place in the hearts of all the members of this nation.

As for ourselves, we have also had a love of Hagia Sophia in our hearts since we were young.

We believe that we have provided an important service to our nation by reopening this mosque, in accordance

with its foundation charter and without compromising its cultural heritage identity.

My dear nation...

While the conquest was the minor struggle, the development, construction, and charity activities of the Hagia Sophia were the greater struggles.

As the Hagia Sophia was being built during the Eastern Roman period, materials were transported from across the empire—from Egypt to Izmir and from Syria to Balikesir.

Fatih and the sultans who came after brought the craftsmen from all over Anatolia and Rumelia to Istanbul and rebuilt both the Hagia Sophia and the city.

In doing so, they made the most of the legacy they had taken over.

For example, Fatih preserved the fixed mosaics in the Hagia Sophia and only removed movable statues from the building.

Mosaics that remained in place for centuries were covered gradually, during subsequent repairs, thereby protecting them from external influences and ensuring that they survived until the present day.

Viewing the members of different beliefs with tolerance is fundamentally an attitude essential to our religion.

Our Prophet, while notifying divine orders, did not interfere with communities from other religions that did not aggress Muslims.

When the caliph Omar took Jerusalem, he protected the Christians and Jews in the city with their rights and places of worship.

Like all the states established by our ancestors, the rulers of the Ottoman Empire followed the same path.

What Fatih and his followers did in Istanbul consisted of following this ancient tradition.

Sinan the Architect, one of the most important figures in our civilization's history, is one of the top contributors to the Hagia Sophia.

In 481 years, the Hagia Sophia became what it is today, with its altar, pulpit, minarets, sultan's throne, plates, embroideries, chandeliers, carpets, fountain, and all other elements.

With the most crowded congregations of Istanbul, that have gathered through history, the Hagia Sophia has been a place of truly spectacular views that have been experienced during exceptional days such as Tarawih prayer, Laylat al-Qadr, and Eid.

Therefore, the Turkish Nation's right to the Hagia Sophia is no less than the first builders of this work, approximately 1,500 years ago.

On the contrary, because of its contributions and strong ownership, our nation has more rights over the Hagia Sophia, which is considered as one of the most important works of human heritage or human history today.

With the conquest, Istanbul became a city where Muslims, Christians, and Jews lived together in peace and tranquillity.

History is the witness of the great struggles we made to ensure that prosperity, trust, peace, and tolerance prevailed everywhere we conquered.

Today, besides our mosques in every corner of our country, there are thousands of historical shrines of every faith.

In addition, churches and synagogues operate wherever there are congregations.

There are currently 435 churches and synagogues open for worship in our country.

This situation, which cannot be encountered in other geographies, is the manifestation of our understanding which sees differences as richness.

However, as a nation, we have not been able to avoid examples of the exact opposite even in our recent history.

In Eastern Europe and the Balkan geography, where the Ottomans had to withdraw, only a few of the works built by our ancestors for centuries are still standing.

Based on the phrase that “a negative example cannot set a precedent,” we do not take any of these bad examples into consideration, and we are resolutely maintaining the stance of our own civilization, which is based on construction and revival.

My dear nation...

The debate over the Hagia Sophia, which is once again in the spotlight today due to the decision to reopen it to worship, is nearly a century old.

During the time when Anatolia and Istanbul were under occupation, there were discussions about turning the Hagia Sophia into a church.

As the first step of this intention, fully equipped occupant troops arrived at the doors of the Hagia Sophia.

The French commander of the troops informed the Ottoman officer assigned to the Hagia Sophia that they would settle there and that Turkish soldiers must leave the mosque.

Major Tevfik Bey, who defended the Hagia Sophia with his soldiers, gave them the following answer:

*“YOU CANNOT AND WILL NOT ENTER HERE.
BECAUSE THIS IS OUR PLACE OF WORSHIP.
IF YOU ARE GOING TO ATTEMPT TO ENTER BY
FORCE, OUR FIRST RESPONSE WILL BE WITH HEAVY
MACHINE GUNS, AND THEN THE DEMOLITION
CHARGES THAT WERE PLACED IN THE FOUR
CORNERS OF THE MOSQUE.*

*IF YOU CAN AFFORD THE COLLAPSE OF THE
HAGIA SOPHIA ONTO YOUR HEADS, YOU CAN TRY TO
ENTER.”*

He thus crushed the invaders’ hopes of taking the Hagia Sophia.

Foreigners maintained an interest in the Hagia Sophia in the following years, hiding behind various excuses such as repairing the mosaics.

Meanwhile, the single-party era government closed the Hagia Sophia to worship in line with a new decree that required mosques to be at least 500 meters apart from one another.

Later, on February 1, 1935, the Hagia Sophia was instated as a museum and opened to visitors.

“During the years when it was closed to worship, Hagia Sophia, the heirloom of our ancestors, was exposed to a tremendous maltreatment historically.”

The Hagia Sophia Madrasah, the first Ottoman university in Istanbul built by Fatih adjacent to the mosque, was destroyed without reason.

Rare carpets laid on the floor of the Hagia Sophia were cut and distributed here and there.

Antique chandeliers were taken to the foundry to be melted.

Masterpiece plates that were still in place could not be moved out through the door because they were very large and were therefore moved to the warehouse.

These plates were later hung on their respective spots on the wall during the Democrat Party period.

The destruction suffered by Hagia Sophia is not limited to these.

Those who wanted nothing left of the time when the Hagia Sophia was a mosque would even have demolished its minarets.

As a matter of fact, the minaret of Little Hagia Sophia, which was converted into a mosque during the reign of Sultan Bayezid II, was destroyed overnight without any legal basis.

Historian, journalist, and musician İbrahim Hakki Konyalı, who saw that the time had come for the Hagia Sophia, immediately wrote and published a report.

They then decided not to tear down the minarets since late Konyalı said in his report "These minarets are the support of the dome, if they are taken down, the Hagia Sophia will collapse."

In the same period, similar disasters happened to many mosques, madrasahs, and edict relics.

Actually, this decision taken alone or during the single-party period was not only betraying the history but was also against the law.

Because the Hagia Sophia is neither the property of the state nor any institution, but a property of a foundation.

When Fatih conquered Istanbul, he also earned the title of the Roman Emperor and therefore had all the rights of ownership over the property of the Byzantine dynasty.

According to this law, the ownership of Hagia Sophia was given to Fatih and the foundation established by him.

During the Republican period, an official copy of this deed was prepared in the new Latin letters and issued to officially register its legal status.

If Fatih did not hold the deed for the Hagia Sophia, he would not have the right to endow it legally.

In one of the pages of his foundation charter, which is hundreds of pages long, dated June 1, 1453 and including the Hagia Sophia, Fatih Sultan Mehmed Khan said:

“HE WHO CHANGES MY FOUNDATION CHARTER, WHICH CONVERTS THIS HAGIA SOPHIA INTO A MOSQUE, ATTEMPTS TO ALTER, ANNUL OR AMEND ONE OF ITS ARTICLES.

IF HE MEANS TO ABOLISH THE FOUNDATION CHARTER OF THE HAGIA SOPHIA MOSQUE WITH A PECCABLE OR FLAGRANT GLOSS OR DECEIT...

CHANGES THE ORIGINAL, CHALLENGES ITS PROVISIONS AND GUIDES AND HELPS THOSE WHO DO IT...

UNLAWFULLY USES IT, TERMINATES ITS STATUS AS A MOSQUE AND ARRANGES FORGED DOCUMENTS AND REQUESTS TRUSTEE RIGHTS...

OR RECORDS IT IN HIS OWN INVALID ACCOUNT BOOK OR FALSELY TRANSFERS IT TO HIS OWN ACCOUNT...

I EXPRESS BEFORE YOU, THAT HE HAS COMMITTED THE BIGGEST HARAM AND SIN.

THE ETERNAL CURSE OF ALLAH, THE PROPHET, THE ANGELS, ALL THE RULERS AND EVEN ALL MUSLIMS SHALL BE ON THOSE WHO CHANGE THIS FOUNDATION CHARTER; ...

*LET THEIR TORMENTS NOT BE ALLEVIATED,
AND THEIR FACES NOT LOOKED AT ON THE DAY OF
JUDGEMENT.*

*ANYONE WHO STILL CONTINUES WITH THIS
CHANGE AFTER HEARING THESE, THE SIN SHALL BE
UPON THE ONE WHO CHANGES IT.*

ALLAH'S PUNISHMENT IS UPON THEM.

ALLAH IS ALL-HEARING, ALL-KNOWING.”

*Yes... The decision taken today has allowed us to get
rid of the heavy curse that Fatih has put forth over his
foundation.*

*Then again, the same mentality, let alone eliminating
Hagia Sophia's sorrow, still offers to turn the Sultan Ahmet,
Istanbul's most famous mosque, into a museum.*

*In the past, this mentality had thought of utilizing the
Sultan Ahmet Mosque as a picture gallery, Yıldız Palace
as a casino, and the Hagia Sophia as a jazz club, of which
some have already been done.*

*As in every period, this perspective today is a
manifestation of an outdated understanding under the
guise of modernity.*

*It is the product of the same logic to demand the Vatican
be converted into a museum and be closed to worship and
to insist that the Hagia Sophia remains as a museum.*

*The next step would be the desire of turning the Kaaba,
the oldest temple of worship of humanity, and the ancient
temple of Masjid al-Aqsa into a museum.*

*I say may Allah protect our country and humanity
forever from this mentality.*

*I say may Allah not test this nation again with those who
are hostile to their values.*

My dear nation...

There are some artefacts that are symbols of nations and states.

One of these symbols is the Hagia Sophia.

In an article he wrote in 1922, Yahya Kemal said:

“THIS STATE HAS TWO SPIRITUAL FOUNDATIONS: THE ADHAN THAT FATIH RECITED FROM THE HAGIA SOPHIA’S MINARET, AND STILL RESONATES... THE QUR’AN THAT SELIM RECITED BEFORE THE PROPHET’S CLOAK, AND STILL RESONATES...”

Again, in the words of Yahya Kemal, the meaning of the Hagia Sophia for our nation is as follows:

“ONCE UPON A TIME, JUDGING BY YOUR GEOMETRY, I THOUGHT YOU WERE ONLY A MONUMENT;

NOW, WHILE LOOKING AT THIS NATION UNDER YOUR DOME,

I FEEL LIKE I HAVE ENTERED THE ENCHANTING CLIMATE OF THE ANCESTORS I HAVE BEEN DREAMING AND MISSING FOR YEARS”

Unfortunately, this temple, which the poet described as “the enchanting climate of the ancestors”, was deprived of the voice of adhan and the recitation of the Holy Qur'an for a long time.

Although the worshipping part of the Hagia Sophia allocated for the Sultan was first opened to worship in 1980 and again in 1991, due to the main structure it had remained destitute.

Almost all of our intellectual and artistic people have expressed the destitute of the Hagia Sophia in their writings and speeches.

The late Necip Fazıl Kısakürek reveals his belief in this matter by saying “those who doubt whether Turks will remain in this country also doubt whether the Hagia Sophia will be open. One of his conferences was about this matter when we were young.

Today, we are answering the call of the master, "The Hagia Sophia should be opened, it should be opened along with the blocked fortune of Turks."

The poem of Nazım Hikmet on the conquest of Istanbul and the conversion of the Hagia Sophia into a mosque is also very stunning:

*“THIS IS THE MOST HONORABLE DAY THAT IS
ISLAM HAS BEEN LOOKING FORWARD TO
GREEK CONSTANTINOPLE HAS BECOME TURKISH
ISTANBUL*

*THE LEADER OF AN ARMY AGAINST THE WORLD
THE SULTAN OF THE TURKS, LIKE A SKY GETS
SPLIT*

*ON THE GRAY HORSE FROM EDIRNEKAPI
HE CONQUERED ISTANBUL IN EIGHT WEEKS AND
THREE DAYS*

*WHAT A HAPPY, BLESSED SERVANT OF ALLAH.
THE SULTAN WHO CONQUERED THE BEAUTIFUL
CITY ALLAH ACCEPTED HIS BIGGEST PRAYER
AND ENABLED HIM TO PERFORM AFTERNOON
PRAYER IN HAGIA SOPHIA.”*

Another historian and poet Nihal Atsız was asked, "If you were born again, what would you like to be?" He says "I would like to be an imam in Hagia Sophia".

When our world-renowned historian Halil İnalcık said, “The west never forgot the conquest of Istanbul and Hagia Sophia,” he was actually trying to explain to us that this was a supra-political issue.

As one of the leading figures of our literature, Peyami Safa said, "Making Hagia Sophia a museum has not eliminated the ambitions of Christianity on Istanbul but on the contrary encouraged, provoked and excited them."

An article titled Hagia Sophia, which resulted in its author, Osman Yüksel Serdengeçti, facing the death penalty ended with the following:

"HAGIA SOPHIA!

O MAGNIFICENT TEMPLE...

DO NOT WORRY, THE GRANDCHILDREN OF FATİH WILL OVERTHROW ALL THE IDOLS AND CONVERT YOU INTO A MOSQUE.

THEY WILL PERFORM ABLUTION WITH THEIR TEARS AND PROSTRATE.

TAHLİLS AND TAKBİRS WILL REPLENISH YOUR EMPTY DOMES AND THERE

THERE WILL BE A SECOND CONQUEST.

THE BARDS WILL WRITE THE EPIC OF THIS, AND THE ADHAN WILL DECLARE THAT.

THE TAKBİRS RISING FROM THE SILENT AND ORPHANED MINARETS WILL BE ECHOED IN THE SKIES.

YOUR MINARET BALCONS WILL LIGHT UP IN HONOR OF ALLAH AND HIS PROPHET MOHAMMED.

THE WHOLE WORLD WILL THINK THAT FATİH HAS RESURRECTED. THIS WILL BE HAGIA SOPHIA, THIS WILL BE.

A SECOND CONQUEST, THE NEW RESURRECTION...

THIS IS DEFINITELY...

THESE DAYS ARE CLOSE...

MAYBE TOMORROW, MAYBE SOONER THAN TOMORROW..."

*Praise be it, we've reached the said tomorrows.
One of the most prominent poems about the grief of
Hagia Sophia belongs to Arif Nihat Asya:*

*“OH GREAT TEMPLE, WHY ARE YOU COVERED
WITH SORROW LIKE THIS?
TELL US ABOUT THE AGE OF FATIH EVEN A LITTLE
BIT!
WE WERE LINED UP FIVE TIMES A DAY UNDER
YOUR CALMING DOME
WITH YOUR ADHANS, YOU HAD AN INVITATION
YESTERDAY.
O MY TEMPLE, LET THEM BE ASHAMED
THOSE WHO CLOSE AND NOT OPEN YOU”*

*This is the kind of embarrassment from which Türkiye
saved itself today.*

*Today, Hagia Sophia is having another resurrection,
many of which it has witnessed since its construction.*

*The resurrection of Hagia Sophia heralds the liberation
of the al-Aqsa Mosque.*

*The resurrection of Hagia Sophia is the footsteps of
the will of Muslims across the world to come out of the
interregnum.*

*The resurrection of Hagia Sophia is the reignition of the
fire of hope of not just Muslims, but together with them of
all the oppressed, wronged, downtrodden and exploited.*

*The resurrection of the Hagia Sophia demonstrates that
the Turkish nation, Muslims, and all of humanity still have
something new to tell the world.*

*The resurrection of the Hagia Sophia represents our
memory full of heydays in our history – from Badr to
Manzikert, from Nicopolis to Gallipoli.*

The resurrection of the Hagia Sophia is the proof of our commitment to protect the trusts of our martyrs and the wounded– if necessary, by paying the price even if it costs to our lives.

The resurrection of the Hagia Sophia is a heartfelt greeting to the symbolic cities of our civilization– from Bukhara to Andalusia.

The resurrection of the Hagia Sophia is required by our respect and commitment to all of our ancestors from Alparslan to Mehmed and Abdulhamid.

The resurrection of the Hagia Sophia not only honors Sultan Mehmed's spirit of conquest but also revives anew the spirituality of Akshamsaddin and the aesthetics and taste of Sinan the Architect in the depths of our hearts.

The resurrection of the Hagia Sophia is a symbol of the re-rise of our civilization's sun, on the basis of justice, conscience, morality, tawheed and brotherhood and sisterhood, which humanity awaits longingly.

The resurrection of the Hagia Sophia is to break the chains and locks on the doors of this place of worship as well as the shackles on all hearts and feet.

Seventy years after the adhan's return to its original version, the reinstatement of Sultan Mehmed's trust, the Hagia Sophia, as a mosque is an overdue recovery.

It is the strongest answer ever given to the brutal attacks against our symbols and values across the Islamic world.

Türkiye, with all steps taken in recent years, has demonstrated that it is the subject, rather than the object of time and space.

With its historic struggle, our nation builds a bridge between the past and the future, embracing

all of humanity, for the sake of the bright future of the civilization that we represent.

Inshallah, we will continue to walk on this sacred path without pause nor hesitation, without giving up, through perseverance, sacrifice, and determination, until we reach our ultimate destination.

Once again, I hope that the court ruling and the presidential decree, which facilitated the Hagia Sophia's reinstatement as a mosque, will be auspicious.

I would like to stress once again that we will open the Hagia Sophia to worship, as a mosque, whilst preserving its qualities as part of humanity's shared cultural heritage.

I extend my love and respect to you all.

I wish you the best of health.

F

PROTECTING AND DEVELOPING THE HAGIA SOPHIA MOSQUE IN THE NEW PERIOD

AFTER Hagia Sophia has been converted into a mosque and provided with its original identity, the steps and measures to be taken were assessed by relevant ministries and public institutions in order to ensure that it is visited free of charge by anyone, local and foreign, Muslim and non-Muslim as a common heritage of humanity, the originality and integrity of the work are not damaged and its real function is properly fulfilled for believers. In this context, projects started to be implemented and a cooperation protocol was signed between principal institutions involved in the process.

Hagia Sophia Al-Kabeer Refurbishment Project

A refurbishing project for opening the Hagia Sophia Mosque to worship was deemed appropriate in accordance with the Decision No. 7527 dated July 16, 2020, by the Istanbul 4th Regional Board Directorate for Protection of

Cultural Heritage. As part of Hagia Sophia Al-Kabeer Re-furbishing Project, the following will be enabled:

- Visitor routes will be designated and the Great Mosque will be open to both worship and visit,
- Worship area and tour sites will be separated from each other,
- The mosaic with figures of Virgin Mary and Christ Child and Gabriel on the altar located in the worship area (naos), the Mosaic of Emperor at the gateway of the main part (naos) and the Offering Mosaic on the side door (vestibule door) will be covered only during prayer times through a demountable and folding curtain system and other mosaics, frescos and similar assets will be left as they are,
- Felt will be rolled out on the floor of the main part and it will be covered with carpet,
- The Emperor Crowning Area within the main part will be separated with railings and it will continue to be exhibited,
- The shadirvan (fountain providing water for ablutions) built by I. Sultan Mahmud will be made functional.

Cooperation Protocol between the Republic of Türkiye's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs

In accordance with the cooperation Protocol between the Republic of Türkiye's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs on July 16, 2020, the main principles for protecting and promoting the historical, cultural, social, spiritual and aesthetic values of Hagia Sophia have been determined and tasks have been shared among institutions.

In accordance with the Protocol, the following was adopted as the main principles:

- Conservation of tangible and intangible values of Hagia Sophia based on internationally and nationally accepted principles,
- Performing no physical intervention that would harm the values, originality, and integrity of Hagia Sophia,
- Before any intervention to be carried out, obtaining the opinion of the existing Scientific Advisory Board and the Administrative Board to be established and the decision of the Regional Board for Protection,
- Pursuant to paragraph 172 of UNESCO Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention dated 1972, providing information to the UNESCO World Heritage Centre prior to large-scale reconstruction and infrastructure operations that are likely to create an impact on the Hagia Sophia Mosque and preparing a Cultural Heritage Impact Assessment Report.

Furthermore, the Protocol also designates the liabilities of the Republic of Türkiye's Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs. All works regarding the maintenance, protection, development, risk management, visitor management, and education related to the Hagia Sophia Mosque will be carried out and supervised by the Ministry, as it has been until now. Necessary measures for the fulfilment of religious services will be taken by the Presidency of Religious Affairs.

Within the framework of the protocol, an Administrative Board will be established to be comprised of representatives from the Ministry of Culture and Tourism, Presidency of Religious Affairs and Historic Areas of Istanbul

Site Directorate in order to determine the needs immediately and meet them in coordination and to transfer the scientific and institutional information obtained to date. Considering the Scientific Board, which was formed previously and which includes officials from the Presidency, Ministry of Culture and Tourism and the Presidency of Religious Affairs, and also lecturers and historians, it can be better understood that the process of protecting and developing Hagia Sophia will be managed in a participatory and consultative manner.

مسجد آيا صوفيا

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشترك

العلمية القائمة والهيئة الادارية التي سيتم تشكيلها وايضا
ويجب انتظار قرار هيئة الحماية الخاصة بالمنطقة.
• وفقا للفقرة ١٧٢ لدليل تنفيذ ميثاق حماية التراث
العالمي الثقافي والطبيعي لليونسكو لعام ١٩٧٢
فانه يجب ابلاغ مركز التراث العالمي في اليونسكو
وتحضير تقرير تقييم التأثير على التراث العالمي قبل
القيام بفعاليات معمارية كبيرة أو أعمال خاصة بالبنية
التحتية.

كما تم وفقا لهذه المذكرة تحديد التزامات وزارة الثقافة
و السياحة ورئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية.
كما سيتم مراقبة وادارة جميع الاعمال المتعلقة بالصيانة
والحماية والتطوير وادارة الأزمات وادارة الزيارات والمواضيع
التعليمية الخاصة بمسجد آيا صوفيا من قبل الوزارة كما
كان من قبل. أما الاجراءات المتعلقة بأداء الخدمات الدينية
فسوف تُتخذ من قبل رئاسة الشؤون الدينية.

في اطار هذه المذكرة سيتم تشكيل هيئة ادارية تضم
ممثلين عن رئاسة الساحات لساحات اسطنبول التاريخية
ورئاسة الشؤون الدينية ووزارة الثقافة والسياحة بهدف نقل
المعلومات المؤسسية والعلمية التي وصلت الى يومنا هذا
وايضا تحديد الاحتياجات على نحو سريع وتحقيقها بشكل
منسق.

عند الأخذ بالاعتبار الهيئة العلمية في رئاسة الجمهورية
والتي تم تشكيلها مسبقاً وضمت أكاديميين ومؤرخين الى
جانب مسؤولين بوزارة الثقافة والسياحة ورئاسة الشؤون
الدينية، يتضح بشكل افضل ان عملية حماية و تطوير
آيا صوفيا ستتم على نحو تشاركي ومستند على مبدأ
الإستشارة.

• بإستعمال الستائر التي تفتح وتغلق سيتم المحافظة على مكان العبادة (ناووس) مع فسيفساء مريم والطفل يسوع المتواجدة فوق المحراب وكذلك فسيفساء سيدنا جبرائيل وفسيفساء الإمبراطور في الباب الجانبي (باب الدهليز) وإغلاقها فقط أثناء أوقات الصلاة في حين سيتم ترك الفسيفساء واللوحات الجدارية والأصول المماثلة الأخرى كما هي.

• فرش طبقة من الصوف على أرضية المسجد وكما سيتم فرش سجادة فوقها.

• فصل منطقة تنصيب التاج في المساحة الرئيسية عن طريق فواصل سياجية مع الإستمرار في عرض هذه المنطقة.
• ترميم موزاً (الشادروان) السلطان محمود الأول المتواجد في الباحة الرئيسية وإعادة تشغيله.

مذكرة التفاهم المشترك بين وزارة الثقافة و السياحة و

رئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية

مع مذكرة التفاهم التي تم تنظيمها بين وزارة الثقافة و السياحة ورئاسة الشؤون الدينية للجمهورية التركية بتاريخ ٢٠٢٠/٧/١٦ تم تعريف مجالات توزيع العمل وتحديد المبادئ الرئيسية المتعلقة بتقديم وحماية القيم الجمالية والمعنوية والاجتماعية والثقافية والتاريخية لآيا صوفيا.

مع هذه المذكرة تم قبول مايلي كمبادئ أساسية:

- حماية القيم الملموسة والغير الملموسة لآياصوفيا استنادا الى المبادئ المقبولة على المستوى الوطني و الدولي.
- عدم اجراء اي تدخل فعلي يضر بقيم وأصالة ووحدة آيا صوفيا.
- قبل أي تدخل محتمل يجب اخذ رأي هيئة الاستشارة

٦

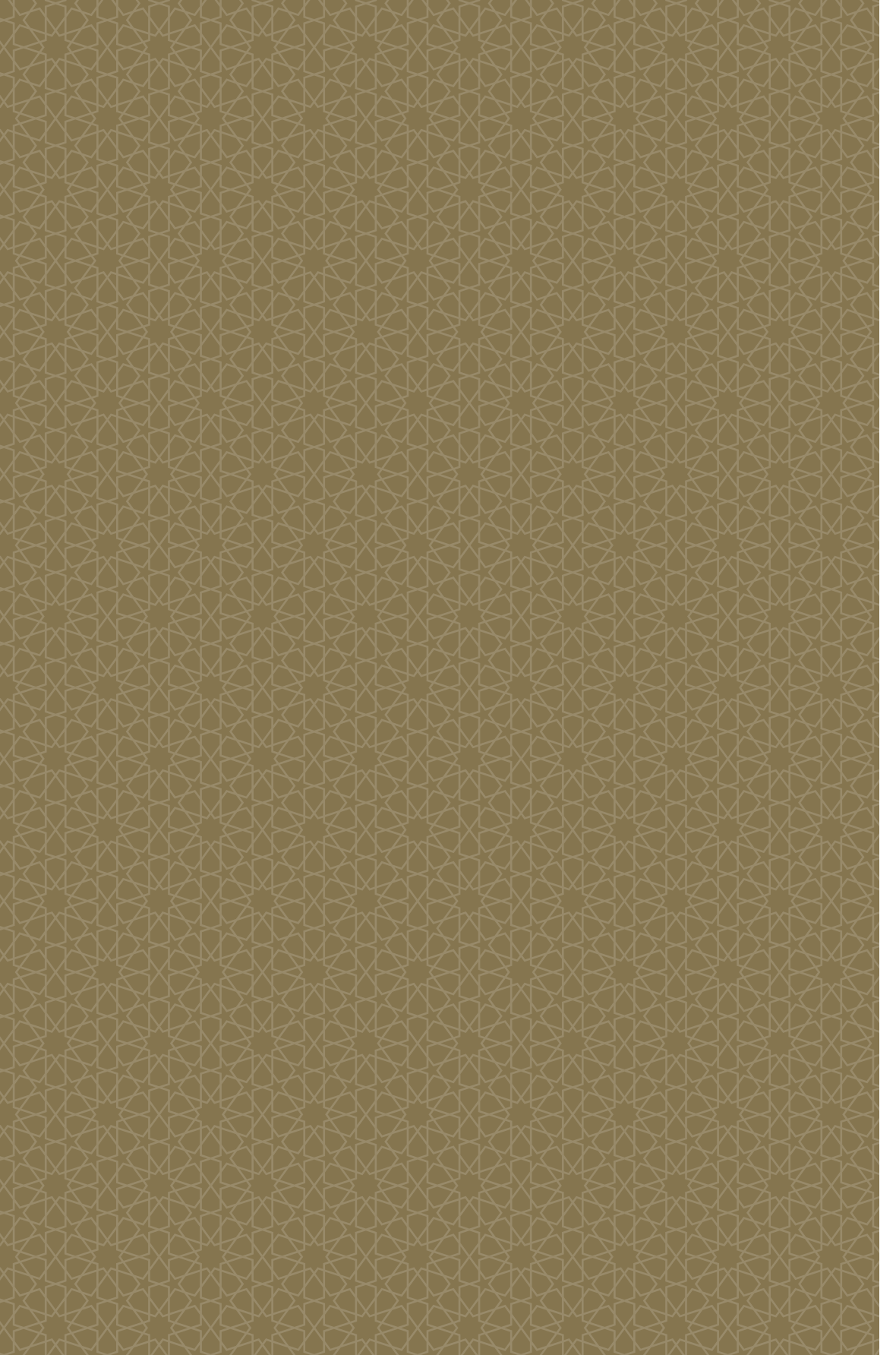
الحفاظ على مسجد آيا صوفيا في الفترة الجديدة وتطويره

بعد تحويل آيا صوفيا إلى مسجد وإكسابه لهويته الأصلية ومن أجل إتاحة زيارته من قبل الجميع من المسلمين وغير المسلمين كإرث مشترك للإنسانية وكذلك من أجل عدم الإضرار بالمعلم من حيث الأصالة والشمولية ولأجل إيفائه للغرض الأساسي لخدمة المؤمنين من دون أية مشاكل لذا تم تقييم جميع هذه النقاط من قبل الوزارات والمؤسسات المعنية من أجل المضي بخطى توفر جميع هذه النقاط. ففي هذا السياق تم البدء بالمشروعات وتم توقيع مذكرات تفاهم مشتركة بين المؤسسات المعنية ذات الصلة لتأمين ذلك.

مشروع تأثيث وفرش مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف
رأت اللجنة الرابعة لحماية الأصول الثقافية بإسطنبول بقرارها رقم ٧٥٢٧ وتاريخ ٢٠٢٠/٧/١٦ الموافقة على مشروع تأثيث مسجد آيا صوفيا بعد أن تم إفتتاحه كمسجد. فمن خلال مشروع تأثيث مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف سيتم ما يلي:

- فصل مساحات العبادة عن مساحات التجوال في المسجد بإستعمال الحواجز.

أرسلان الى فاتح و عبدالحميد.
بعث آيا صوفيا هو احياء لذوق و جمال المعماري سنان و الروح
المعنوية لأق شمس الدين الى جانب كونه احياء لروح الفتح
للسلطان فاتح.
بعث آيا صوفيا هو رمز لاعتلاء شمس حضارتنا التي اساسها
العدالة و الوجدان والقيم الأخلاقية و التوحيد الذي ينتظره
العالم باشتياق.
بعث آيا صوفيا هو تحطيم السلاسل الموجودة على أبواب هذا
المعبد كالسلاسل الموجودة في القلوب و على الأقدام.
بعد ٧٠ عاما من رجوع الأذان الى أصله، فان دخول وديعة
السلطان فاتح أياصوفيا الى الخدمة كمسجد، هو انتفاض
متأخر.
هذه الصورة هي أجمل جواب على الاعتداءات التي استهدفت
قيمنا الرمزية الموجودة في جميع انحاء الجغرافيا الاسلامية.
تركيا أظهرت في الآونة الاخيرة بجميع خطواتها انها تحولت
الى فاعل و لم تعد تقف على الهامش.
فمن خلال الكفاح التاريخي الذي نقوده كأمة و من أجل
المستقبل المشع للحضارة التي تولينا تمثيلها، نقوم بانشاء
جسر يحتضن الانسانية جمعاء من الماضي الى المستقبل.
و انشاء الله سنستمر في المضي قدما في هذا الطريق دون
أي كلل أو ملل و بكل تصميم و تضحية حتى الوصول الى
المقصود.
مرة أخرى أتمنى ان يكون قرار القضاء وكذلك التعديل الرئاسي
في شأن تحويل أياصوفيا مرة اخرى الى مسجد بادرة خير.
و أعود و أؤكد أننا سنفتح آيا صوفيا للعبادة كمسجد و ذلك
بالحفاظ على مواصفاته كإرث ثقافي مشترك للإنسانية.
مع كل المحبة و الاحترام،
ودمتهم سالمين،،،

هذا مؤكد
هذه الأيام قريبة
ربما غدا و ربما أقرب من الغد."
وها نحن و الحمدلله وصلنا لذلك الغد.
و أكثر قصيدة ملفتة للنظر هي لعارف نهاد اسيا, يقول فيها:
"يا أيها المعبد الكبير, لماذا تكلمت بالحزن هكذا
أخبرنا عن أيام فاتح و لو قليلا...
كنا في الأوقات الخمسة هكذا سذج
فلقد كان هناك دعوة في آذان البارحة
يا معبدي, فاليخجلوا الذين اغلقوا و الذين لم يفتحوا"
و ها هي تركيا اليوم تتخلص من هذا العيب.
اليوم آيا صوفيا تشهد البعث من جديد و الذي شهدته مرارا منذ
تاريخ انشائها.
بعث آيا صوفيا مبشر لتحرير المسجد الأقصى.
بعث آيا صوفيا هو صوت خطوات المسلمين في جميع أرجاء
العالم للخروج من عهد الفتور.
بعث آيا صوفيا هو اضرام نار أمل المظلومين و المتضررين و
ليس المسلمين فقط.
بعث آيا صوفيا هو تعبیر ما سنقوله للعالم لنا نحن كمسلمين
و أترك وجميع الإنسانية
بعث آيا صوفيا هو عنوان تذكرنا لعهود الحملات من بدر الى
مالاكرت، من نيبولو الى جناق قلعة.
بعث آيا صوفيا هو رمز تصميمنا على التشبث بودائع شهدائنا
مهما كان الثمن.
بعث آيا صوفيا هو سلام من الصميم للمدن الرمزية لحضارتنا
من بخارى الى الاندلس.
بعث آيا صوفيا هو واجب الولاء لجميع الأجداد اعتبارا من ألب

وصلى صلاة العصر في آيا صوفيا
أما المؤرخ والشاعر نهال أؤسسيز فيرد عندما يسأل "ماذا تود أن
تكون لو جئت الى الدنيا مرة ثانية؟" يرد قائلاً "أود لو أكون اماماً
لأياصوفيا!"

مؤرخنا خليل اينالجك المعروف عالميا قال ان الغرب لم ينس
فتح اسطنبول وآيا صوفيا قطعا. وهو بذلك كان يحاول ان
يشرح لنا ان الموضوع هو فوق السياسة.

أما من أشهر أدبائنا بيامي صفا قال "تحويل آيا صوفيا الى متحف،
لم يزيل آمال المسيحية، على العكس فقد زاد من جراتها
وحرصتها وأثارها أكثر.

أما عثمان يوكسل سردنكجتي الذي حكم عليه بالاعدام بسبب
كتابته المعنونة بآيا صوفيا، فيقول في نهاية هذه الكتابة:
"آيا صوفيا،

يا أيها المعبد الفخم،
لا تقلق، فأحفاد الفاتح سيحطمون جميع الأصنام و سيحولونك
الى مسجد

سيتطهرون بالدموع و سيسجدون
اصداء التكبير و التهليل ستملاً قببه الفارغة مرة أخرى و
سيكون ذلك فتحاً ثانياً...

الشعراء سوف يكتبون هذه الملحمة وسوف يعلنونها
بالآذان

أصوات المآذن اليتيمة والصامته سوف تجلجل في الفضاء مرة
أخرى

وكما أنوارها سوف تضيئ لشرف الله ونبيه سيدنا محمد
وسوف يفكر العالم أجمع أن الفاتح قد بعث مرة أخرى
سوف يتحقق ذلك يا أياصوفيا سوف يتحقق
فتح ثان وبعث بعد الموت

ينتابني الحلم الذي اراه منذ سنين فيزداد شوقي
كما لو كنت قد دخلت في مناخ مغفرة الاجداد"
هذا المعبد الذي وصف من قبل الأجداد بعبارة "مناخ مغفرة
الأجداد" بقي للأسف لفترة طويلة محروما من صوت الآذان و
القرآن.

حتى لو تم افتتاح محافل السلاطين أولا في عام ١٩٨٠, من ثم
في عام ١٩٩١ للعبادة غير ان الهيكل الأساسي لهذا المعبد بقي
يتيما.

كما ان الشخصيات النشطة في مجال الفن و الاعمال الفكرية
تحدثت في كتاباتها وفي أقوالها عن يتم آيا صوفيا.
المرحوم نجيب فاضل كيصاكوريك، عبر عن عقيدته في هذا
الموضوع بهذه العبارات "من يشكك ببقاء الأتراك في هذا
الوطن فهو يشكك باحتمال افتتاح آيا صوفيا أو عدم إفتتاحه."
و ها نحن اليوم نرد على نداء الأستاذ كيصاكوريك الذي قال ان
أياصوفيا يجب ان تفتتح مع الطالع المغلق للأتراك.
كما أن قصيدة ناظم حكمت التي تحدث فيها عن فتح
اسطنبول و تحويل أياصوفيا الى مسجد، قصيدة ملفتة للنظر و
التي يقول فيها:

"انه أشرف يوم ينتظره الاسلام
قسطنطينية الروم أضحت اسطنبول الأتراك..."
صاحب الجيش الذي قاوم العالم
السلطان التركي كالبرق الذي يشق السماء
دخل من اديرنة قابي على حصانه الأبيض
فتح إسطنبول بثمان أسابيع وثلاثة أيام
ما أسعده ذاك العبد المبارك لدى الخالق
السلطان الذي فتح البلدة الطيبة
لقد حقق الله له أكبر دعائه

العقلية المتخلفة الرجعية المتخفية في لباس المعاصرة
والتقدم.
والمنطق الذي يدعوا باصرار الى الابقاء على أيا صوفيا كمتحف
هو نفسه المنطق الذي قد يدعو الى المطالبة بتحويل
الفاتيكان الى متحف واغلاقها في وجه العبادة.
ولعله في خطوة لاحقة قد يدعو الى تحويل الكعبة اقدم
معبد عرفته الانسانية او تحويل المسجد الاقصى ذلك المعبد
المقدس القديم الى متحف.
وانا ادعو الله ان يحمي مدى الايام وطننا ويحمي البشرية
جمعاء من شر هذه العقلية.
وادعو الله الا يبتلينا مرة اخرى بهؤلاء الذين يناصرون العداء
لقيم هذه الامة.

شعبي العزيز،،،

هناك بعض الاثار هي بمثابة رموز للشعوب والدول.
وأيا صوفيا هو احد رموزنا العظيمة.
يقول الشاعر يحيى كمال في مقالة كان قد كتبها سنة ١٩٢٢:
"هذه الدولة قد تأسست على اساسين معنويين راسخين هما:
ان الاذان الذي قرأه السلطان محمد الفاتح من على مؤذنة آيا
صوفيا لا يزال يرتفع الى الان...
وان القران الذي تلاه السلطان سليم على الخرقه النبوية
الشريفة لا يزال يتلى..."
وكذلك وبعبارة للشاعر يحيى كمال يمكن ان نفهم مدى اهمية
آيا صوفيا بالنسبة لأمتنا حين قال يخاطب آيا صوفيا:
"كنت اظن ان الاثار الخالدة انما تكون من المعلمة الهندسية
والان وانا انظر الى الجماهير التي تجتمع تحت قبلك

صفة المسجد عنه او اصدر اي اوراق مزورة تجعله يطالب
من خلالها انه يملك حق الاشراف عليه او اي شيء من ذلك
القبيل...

أو لربما سولت له نفسه ان يسجله في دفتر ملكيته الباطل
او يزعم كاذبا انتقال ملكيته اليه...

فاني اعلنها امامكم انه يكون بذلك قد ارتكب اكبر الكبائر
المحرمة وانه اكتسب اقبح السيئات.

ان اي شخص قام بغير هذا الوقف فعليه وعليهم لعنة الله
والرسول والملائكة وكل اولياء الامر وكل المسلمين الى يوم
القيامة. ولا يخفف عنهم العذاب ولا ينظر الى وجههم يوم
الحشر والحساب.

ان من استمر على هذا التحويل بعد كل ما سمعه مما اورد هنا
فيتحمل من الذنب مثلما يتحمل من قام بالتحويل.
وعليهم عذاب الله وغضبه

ان الله سميع عليم "

نعم ان القرار الذي تم اتخاذه اليوم جاء كذلك لكي يخلصنا من
اللجنة الكبيرة التي جاءت في دعاء الفاتح.

وفي الحقيقة ان هذه العقلية هي نفسها التي انبرت في ايامنا
هذه؛ لا لكي تخلص أيا صوفيا من الحزن الذي يكبله؛ بل وتمادت
في غيرها تطالب بتحويل جامع السلطان احمد؛ احد اجمل
اثار اسطنبول الى متحف.

هذه العقلية هي نفسها التي دعت بالماضي ذلك الى تحويل
جامع السلطان احمد الى معرض رسومات وتحويل قصر يلديز
الى صالة قمار وتحويل أيا صوفيا الى نادي لموسيقى الجاز. بل
لم يقتصروا على التفكير بل انهم نفذوا بعض تلك المخططات
بالفعل.

وكما كان يقع في كل فترة فاننا اليوم نجابه ظاهرة هذه

للتاريخ والتراث.

ذلك لان آيا صوفيا لم يكن ملكا لا للدولة ولا لأي مؤسسة من المؤسسات بل لقد كانت وقفا اسلامياً. حيث ان السلطان محمد الفاتح عندما فتح اسطنبول كان بذلك قد امتلك الصفة التي كانت يتمتع بها الامبراطور الروماني. وبالتالي فقد انتقلت الى ملكيته كل الاملاك التي كانت مسجلة في الخزينة الامبراطورية باسم العائلة البيزنطية الحاكمة. وهكذا فبالاستناد الى هذه القوانين والحقوق فان آيا صوفيا هي كذلك تدخل ضمن الوقف الاسلامي الذي أسسه السلطان محمد الفاتح والذي سجلت ملكيته رسمياً (سند السجل العقاري) باسمه. وقد اكتسب هذا الوقف الصبغة القانونية الرسمية عندما تم اعداد شهادة الملكية (السند) بشكل رسمي في عهد الجمهورية بالاحرف الجديدة. ولو لم تكن ملكية آيا صوفيا مسجلة بشكل رسمي باسم السلطان الفاتح؛ لما امتلك حسب القانون الحق في ان يجعلها وقفا.

يقول السلطان محمد الفاتح خان في عقد انشاء الوقف الذي جاء في مئات الصفحات والذي يدخل آيا صوفيا هو ايضا في ضمنه والمؤرخ بتاريخ ١ يونيو /حزيران ١٤٥٣ ما نصه بالاحرف: " إن اي شخص حاول ان يبدل من وقفي هذا الذي يحول آيا صوفيا الى مسجد او حاول ان يلغي أو يغير أو يعدل اي مادة منه...

أو حاول عمدا انطلاقا من تاويل فاسد او فاسق او استنادا الى اي تلاعب مخادع على الغاء العمل بحكم وقفية جامع آيا صوفيا... وكل من قام بتغيير اصله او الاعتراض على فرعه او من ارشد او ساعد على ذلك....

أو من حاول التصرف به من دون اي حق قانوني او حاول نزع

كما ارسلت الشمعدانات العتيقة التي كانت بها الى مصانع السباكة لاذابتها.

اما اللوحات الفريدة من نوعها الموجودة بها الان فقد اضطروا الى نقلها الى المخازن نظرا لكونها اكبر من ان يتم اخراجها من الابواب.

ولم يتم اعادة تعليقها على جدرانها من جديد الا في عهد حكم الحزب الديموقراطي. ولم يقتصر التخريب والانتهاكات التي تعرض لها أيا صوفيا عند هذا الحد.

بل لقد بلغ الامر باولئك الذين لا يرغبون ان تظل بأيا صوفيا ادنى الاثار التي تدل على العصور التي كانت بها جامعاً الى درجة انهم كادوا ان يدمروا مناراتها هي كذلك. تماما كما وقع في ليلة من الليالي عندما تم هدم ؛ ودونما اي سند قانوني؛ المنارة التي كانت قد اقيمت بـ "أيا صوفيا الصغرى" التي تم تحويلها الى مسجد في عهد السلطان بايزيد الثاني.

فلما رأى المؤرخ والصحفي وعالم الاثار ابراهيم حقي قونيلي ان الدور قد جاء على أيا صوفيا قام وكتب تقريرا قام بنشره على الفور. فتم التراجع عن علملية الهدم بسبب ما جاء في تقرير المرحوم القونيلي "ان هذه المنارات اقيمت لكي تسند القبّة؛ فاذا ما تم هدمها فان ذلك سيؤدي الى هدم ايا صوفيا هي ايضا"

وفي نفس تلك الفترة لقيت نفس المصير وتعرضت لنفس التخريب العديد من الجوامع والمساجد والمدارس وغيرها من المعالم القيمة التي خلفها لنا اجدادنا بكل ارجاء الوطن. وفي حقيقة الأمر ؛ ان هذا القرار الذي تم اتخاذه في فترة حكم الحزب الواحد قد كان مخالفا للقانون علاوة على كونه خيانة

بالعتاد الكامل عند باب آيا صوفيا. القائد الفرنسي لهذه الوحدة العسكرية قال للضباط العثماني حينها إنه يريد التوضع في المكان وأنه على الجنود الأتراك مغادرة المسجد. لكن الضابط العثماني حينها وهو الرائد توفيق باي، المكلف بحماية آيا صوفيا مع عساكره، رد عليهم قائلاً: "لا يمكنكم الدخول إلى هنا ولن تدخلوه. لأن هذا المكان معبدنا. وإن حاولتم الدخول عنوة، فإن هذه الأسلحة الثقيلة ستعطيكم الرد الأول، ومن ثم سيأتيكم الرد الثاني من مختلف أركان المسجد، وإن كنتم وضعتم نصب عينيك انهيار آيا صوفيا على رأسكم، تفضلوا وحاولوا الدخول". وهكذا خيب الضابط العثماني آمال المحتلين بالاستيلاء على آيا صوفيا.

وقد ابان الاجانب "في سنوات لاحقة" عن اهتمامهم بأيا صوفيا بذرائع من قبيل اعادة ترميم الخزف على سبيل المثال. وفي اثناء ذلك وفي فترة حكم الحزب الواحد تم اقفال ايا صوفيا في وجه العبادة من خلال قرار صدر عن الحكومة يحدد ضرورة ان تتباعد المساجد فيما بينها بما لا يقل عن ٥٠٠ م كذلك وبعد برهة من الزمن وبتاريخ ١ شباط / فبراير ١٩٣٥ تم الاعلان عن تحويل آيا صوفيا الى متحف وفتحها بالتالي في وجه الزائرين. وقد تعرضت هذه المعلمة التاريخية الفريدة؛ التي تركها لنا الاجداد؛ على مدى السنين الطويلة التي ظلت فيها مقفلة في وجه العبادة لظلم شديد وتخريب لتاريخها المجيد. فمن دونما اي سبب محدد تم هدم مدرسة آيا صوفيا التي انشأها السلطان محمد الفاتح بجوار هذا الجامع العظيم كأول جامعة عثمانية شيدت باسطنبول.

كما وزعت الزرابي الفريدة العتيقة التي كانت مفورشة بارض آيا صوفيا وقسمت الى اجزاء وزعت يميناً وشمالاً هنا وهناك.

ويشهد التاريخ بالكفاح الذي قدمناه من أجل جلب الرفاهية والأمان والهدوء والتسامح الى المناطق التي فتحناها. واليوم وفي جميع انحاء بلادنا والى جانب الجوامع هنالك الالف من المعابد التاريخية والتي تعود الى الديانات والمعتقدات الاخرى.

وإضافة الى هذا وفي الاماكن التي توجد فيها الجوامع تمارس الكنائس والمعابد اليهودية انشطتها بكل يسر. ويوجد في بلدنا حالياً ٤٣٥ كنيسة ومعبد يهودي وهورا. وان هذا المظهر الذي لا يمكن مشاهدته في اي جغرافية اخرى يبين مدى غنى تنوعنا.

وعلى الرغم من هذا ونحن كشعب لم نستطع التخلص من الامثلة المخالفة تماما في تاريخنا القريب في أوروبا الشرقية ومنطقة البلقان التي اضطر العثمانيون إلى الانسحاب منها، لم يبق إلا عدد قليل من الأعمال التي بناها أجدادنا طيلة قرون.

وانطلاقاً من عبارة لا يمكن أن يضرب المثال السيء كمثال، لا نغير أي اعتبار لهذه الأمثال السيئة، حيث نحافظ بحزم على موقف حضارتنا المبنية على التشييد والإحياء.

شعبي العزيز،،،

النقاشات حول آيا صوفيا الذي لفت الانتباه مرة أخرى بمناسبة الاعلان اليوم عن قرار إعادة فتحه للعبادة، يعود تاريخه إلى قرن من الزمن.

وخلال أعوام احتلال الأناضول وإسطنبول دار نقاش حول تحويل آيا صوفيا إلى كنيسة.

و كخطوة أولى من هذه النية، حطت وحدة احتلال مجهزة

نبينا الكريم (ص) في اثناء تبليغ رسالته لم يتدخل في شؤون اصحاب الديانات الاخرى بأي شكل من الاشكال ما لم يقوموا بمهاجمة المسلمين او الغدر بهم.

وعندما حرر سيدنا عمر بن خطاب (رض) مدينة القدس اعلن ان حقوق وحرية عبادة المسحيين واليهود في المدينة محمية ومصانة.

وقد نهج المسؤولون العثمانيون نهج جميع اجدادهم الذين أقاموا الدول.

وان ما قام به السلطان محمد الفاتح وجميع الذين جاءوا من بعده في اسطنبول هو عبارة عن مواصلة هذه العادات القديمة للأجداد.

ويعتبر المعماري سنان من اهم الاسماء في تاريخ حضارتنا وفي مقدمة الاشخاص الذين ساهموا في تطوير صرح آيا صوفيا.

آيا صوفيا وخلال ٤٨١ سنة وبجامعه ومحرابه وبمنبره وبمئذنته وبعرش سلطانه و بمطرزاته وبسجاده وبنافورته وجميع عناصره الاخرى اصبح بهذا الشكل.

وعلى مدى التاريخ كان آيا صوفيا يعتبر من اكثر المساجد ازدحاماً في اسطنبول حيث اقيمت فيها صلاة التراويح وصلاة ليلة القدر وصلاة العيد وبهذا اصبح من اكثر الاماكن التي يشاد بجمالها في المدينة.

وعليه فان حق الشعب التركي في صرح آيا صوفيا لا يقل عن الذين قاموا ببناء هذا الصرح قبل ١٥٠٠ سنة.

وعلى العكس واذا اخذنا بعين الاعتبار مساهمات وقوة التعلق بهذا الصرح من قبل شعبنا نجد ان حق شعبنا في صرح آيا صوفيا والذي يعتبر من اهم الاثار في العالم اكبر من ذلك.

وبعد فتح مدينة اسطنبول نجد المسلمين والمسيحيين واليهود قد عاشوا بسلام وهدوء جنباً الى جنب في هذه المدينة.

نحن نؤمن وبشروط عدم المساس بالكنز الثقافي لهذا المعبد بالسماح بإجراء العبادة فيها من جديد وبشكل يتناسب مع وقفيته حيث سيقدم خدمة مهمة لأبناء شعبنا.

شعبي العزيز،،،

إذا كان الفتح بالنسبة لشعبنا في حكم " الجهاد الأصغر" فإنه في الأساس أنشطة الاعمار والإنشاء والأعمال الخيرية تعتبر " الجهاد الأكبر" بالنسبة لهم.

عندما تم انشاء آيا صوفيا في عهد الرومان الشرقيين تم نقل مواد البناء من مصر وأزمير وسوريا والبلقان ومن جميع أنحاء الامبراطورية الى اسطنبول.

السلطان فاتح والسلطين الذين جاءوا من بعده جلبوا جميع الحرفيين الموجودين في الأناضول وروملي الى اسطنبول وذلك من اجل إعادة اعمار وبناء آيا صوفيا من جهة وإعادة اعمار وبناء مدينة اسطنبول من جهة اخرى.

وعندما قاموا بهذا فأنهم استفادوا بشكل كبير من الإرث الذي استلموه.

ومثال على ذلك، قام السلطان محمد الفاتح بالمحافظة على الفسيفساء الموجد داخل صرح آيا صوفيا وقام فقط بنقل التماثيل القابلة للنقل الى خارج آيا صوفيا.

قطع الفسيفساء والتي بقيت في اماكنها ولعدة عصور تم رفعها لاحقا وبصورة تدريجية وذلك خلال اعمال الترميم التي اجريت عليها، وبهذا تم المحافظة عليها من التأثيرات الخارجية وتأمين بقائها الى يومنا هذا.

في الحقيقة فإن النظر الى اصحاب المعتقدات المختلفة بنظرة التسامح هو نهج اساسي في ديننا.

مهمشة من قبل الطوائف المسيحية الاخرى، تحت رعايته
ويطورها.

وصدت قباب وجدران هذا المعبد العظيم بالأذان والصلوات
والتكبيرات وبختم القران وبمولد الشريف لمدة ٤٨١ عامًا منذ
ذلك الحين.

إن إسطنبول التي تعرضت للدمار بسبب الزلازل والحرائق
والنهب والإهمال لعدة قرون، ترعرعت مرة أخرى مع الفتح.
و رمز هذا العهد هو آيا صوفيا.

وبدءً من السلطان محمد الفاتح، حاول كل سلطان جعل
إسطنبول وآيا صوفيا أكثر جمالاً.

أيا صوفيا والمعروف باسم الجامع الكبير بالمدينة ومع
الابنية الملحقة والإضافات التي ألحقت به تحول الى مجمع
متكامل وعلى مر العصور حيث قدم الخدمات للمؤمنين.
وتم اجراء اعمال الترميم والتعمير على آيا صوفيا في كل
العصور تقريبا وهذه الملحقات زادت من جمال صرح آيا
صوفيا وان شعبنا اولى اهتماما بالغاً بهذا الصرح بصورة
مستمرة.

حتى انهم لم يحاولوا تغيير الاسم الاصلي للصرح والذي يعني "
حكمة الإله".

وكما هو معلوم، فإن هذا المعبد الذي كان على وشك
الانهيار في ظل الدولة المتداعية، فلم يقيم اجدادنا بتحويل
هذا الصرح الى جامع فقط وإنما قاموا بإحيائه وإعلائه
ايضا.

ومن اجل هذا فان لصرح آيا صوفيا له مكانة متميزة في
قلوب ابناء شعبنا وفي كل العصور.

ونحن ايضا ومنذ ايام الشباب توجد في قلوبنا محبة خاصة
لصرح آيا صوفيا.

ينصب فاتح إسطنبول رايته في المكان الذي يوجد فيه المحراب وسط "آيا صوفيا" رمزاً للفتح. ويرمي بسهم نحو القبة، ويرفع أول أذان داخل "آيا صوفيا" بنفسه. وهكذا يسجل انتصاره معلناً فتح إسطنبول. وبعدها سجد شاكراً وصلى ركعتين في ركن مناسب من المعبد.

ومن خلال هذا التصرف يظهر تحويله لـ "آيا صوفيا" إلى مسجد.

ويقوم السلطان الفاتح بتفحص هذا المعبد الكبير لأول مرة إسطنبول من أرضه حتى سقفه بعناية فائقة. ووفقاً للمؤرخين يصعد السلطان محمد الفاتح إلى قبة "آيا صوفيا"، و أمام منظر الخراب الملحق بالمبنى وبالاطراف يلقي بيتين من الشعر باللغة الفارسية قائلاً:
" عنكبوت تنسج ستارة في قصر قيصر، وبومة تحرس في برج أفراسياب"

نعم... هكذا استلم السلطان محمد الفاتح إسطنبول و"آيا صوفيا"، حيث كانتا مدمرتين ومنهكيتين وبائستين. وأساساً إن آيا صوفيا الذي استلمه السلطان، هو أثر تم بناؤه للمرة الثالثة بعد أول كنيسة بنيتا في نفس المكان وتم حرقهما وتدميرهما في زمن الاضطرابات. بعد الفتح بثلاثة أيام وبعمل دؤوب، أصبح "آيا صوفيا" جاهزاً للعبادة لإقامة صلاة الجمعة الأولى فيه. يتم الترحيب بالسلطان الذي دخل إلى المسجد برفقة أركان الدولة وجنوده، بتكبيرات وصلوات يتردد صداها في القباب. و يؤدي السلطان خطبة الجمعة الأولى في "آيا صوفيا"، وصلى الشيخ آق شمس الدين بالجماعة. وكذلك يجعل السلطان الكنيسة الأرثوذكسية التي كانت

شعبي العزيز،،،

يحتل موضوع فتح إسطنبول وتحويل آيا صوفيا إلى مسجد، مكاناً بين طيات الصفحات المجيدة للتاريخ التركي. يتجه السلطان محمد الفاتح، خلال فتح إسطنبول في ٢٩ مايو ١٤٥٣ بعد حصار طويل، نحو "آيا صوفيا" مباشرة. ينتظر الشعب البيزنطي مصيرهم في "آيا صوفيا" بخوف وفضول.

يدخل السلطان إلى "آيا صوفيا" مع اعطاء الاهالي الذين استقبلوه ضمانات في موضوع الحفاظ على سلامة حياتهم وحررياتهم.

أدعو الجميع إلى احترام القرار الذي اتخذته الهيئات القضائية والتنفيذية في تركيا حول "آيا صوفيا".
نتفهم بالطبع كل الآراء المطروحة على الساحة الدولية بهذا الصدد، إلا أن الغرض الذي سيستخدم فيه آيا صوفيا أمر متعلق بحقوق السيادة التركية، فافتتاحه للعبادة عبر تعديلات قانونية جديدة هو عبارة عن حق سيادي لبلدنا. إن موضوع افتتاح "آيا صوفيا" للعبادة من خلال مرسوم جديد، هو عبارة عن استخدام الحق السيادي لبلدنا. وإن أي موقف وحديث بخصوص هذا الموضوع يتجاوز التعبير عن الآراء، نعهده انتهاكا لاستقلالنا.
إن لتركيا حق في تحويل "آيا صوفيا" حسب وقفيتها إلى مسجد، كحقها في علمها وعاصمتها وآذانها ولغتها وحدودها و محافظاتها الـ ٨١.
كيفما لانتدخّل في شؤون الدول الأخرى لاسيما في قضية أماكن العبادة فيها، ننتظر منهم أظهار التفهم في موضوع المحافظة على حقوقنا التاريخية والقانونية. وفضلاً عن ذلك، أن هذا الحق حق يمتد إلى ٥٦٧ عاما وليس إلى ١٠٠-٥٠ عام.
إذا وقع اليوم نقاش يركز على العقيدة، فلا يجب أن يكون آيا صوفيا موضوعا لهذا النقاش، وإنما ينبغي أن يكون هذا النقاش عن ظاهرة الإسلاموفوبيا وكرهية الاجانب التي تتزايد يوماً بعد يوم في العالم.
إن قرار تركيا هذا يخص قوانينها الداخلية وتاريخها فقط. وأقدم شكري لجميع أفراد الشعب والأحزاب والقادة السياسيين ومنظمات المجتمع المدني لمساندتهم هذا القرار..

شعبي العزيز،،،

أحييكم من اعماق قلبي.
ألغت "المحكمة الإدارية العليا"، اليوم، قرار مجلس الوزراء الصادر عام ١٩٣٤، القاضي بتحويل "آيا صوفيا" من مسجد إلى متحف.

وبناءً على ذلك ، حرصنا على افتتاح آيا صوفيا كمسجد مرة أخرى بمرسوم رئاسي أصدرناه.
وهكذا، سيتمكن آيا صوفيا من البدء في العمل كمسجد بعد ٨٦ عامًا ، كما ورد في سند وقفية السلطان محمد الفاتح.
أتمنى أن يكون هذا القرار قراراً خيراً لشعبنا وللامة وللبشرية جمعاء.

شرعت وزارة الثقافة والسياحة التركية على الفور باعمالها من خلال التحضيرات الادارية والتقنية وكذلك باشرت رئاسة الشؤون الدينية باعمالها في المواضيع التي تخص الجانب الديني.
وكذلك سنلغي رسوم الدخول إلى مسجد "آيا صوفيا" عقب رفع وضعية المتحف عنه.

وستكون أبواب "آيا صوفيا" كما في مساجدنا الاخرى مفتوحة على مصراعها أمام الجميع من مواطنين وأجانب ومسلمين وغير مسلمين.

إن "آيا صوفيا" الذي يعد إرثاً إنسانياً مشتركاً، سيواصل احتضان الجميع بشكل أكثر صدقا وأصالة.
ومع استكمال التحضيرات وبسرعة نخطط لفتح "آيا صوفيا" للعبادة في ٢٤ يوليو/ تموز الجاري مع إقامة صلاة الجمعة فيه.

ومن المحتمل أن هذا القرار سيؤدي إلى نقاشات مختلفة في داخل البلاد وخارجها.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 2929

İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi hakkındaki 24/11/1934 tarihli ve 2/1589 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Danıştay Onuncu Dairesinin 2/7/2020 tarihli ve E:2016/16015, K:2020/2595 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden, Ayasofya Camiinin yönetiminin 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 35 inci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir.

10 - 2020

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

تعهد رئيس الجمهورية أردوغان

لقد شكل قرار رئيس الجمهورية السيد رجب طيب اردوغان المتعلق بآيا صوفيا حدث الساعة في تركيا وعلى الصعيد العالمي وتعرض هذا القرار لبعض الانتقاد على المستوى العالمي. غير انه لا ينبغي ان نغفل امرا بالغ الاهية وهو ان الفضل لبقاء هذه المعلم يتمتع بكونه تراثا ثقافيا عالميا الى يومنا هذا انما يرجع الى تركيا التي تحتضن آيا صوفيا على اراضيها والى المساهمات الكبيرة التي قامت بها على مدى سنوات طويلة حتى يصل الينا والى يومنا هذا.

وبالتالي فان الكلمة التي القاها رئيس الجمهورية السيد اردوغان بصدد القرار الذي وقع عليه بتاريخ ١٠ يوليو / تموز ٢٠٢٠ المتعلق بتحويل آيا صوفيا الى مسجد إتخذ طابع التعهد الرسمي. حيث تضمنت هذه الكلمة كل الردود الشافية الكافية على كل الانتقادات التي وجهت له من قبل اطراف من الراي العام الدولي بخصوص ذلك القرار. وفي نفس الوقت يمكن اعتبارها مؤشراً أساسياً للمحافظة بعناية وبقوة على آيا صوفيا مستقبلياً أيضاً باعتبارها إرثاً انسانياً مشتركاً.

ليس هناك من داع للتحديث عن أي مانع يحول دون القيام بتحويل آيا صوفيا الى مسجد في حدود ما تنص عليه المعاهدات الدولية التي تعتبر تركيا طرفا فيها. ثم ان تركيا وكما فعلت في الماضي ستستمر وبكل حرص ودقة في حماية ما تملكه من تراث عالمي وتراث طبيعي على اراضيها؛ فهي تعد بذلك احدى الدول التي تمتلك انظف سجل في هذا الصدد. وستستمر تركيا في حماية اصالة وسلامة وكمال مسجد آيا صوفيا والقيمة العالمية التي يتمتع بها؛ وذلك بناء على مقتضيات معاهدة منظمة اليونسك للثقافة والعلوم و المتعلقة بحماية التراث الثقافي والطبيعي؛ وانطلاقا من القانون رقم ٢٨٦٣ الذي ينص على حماية التراث الثقافي والطبيعي؛ ووفق المخططات الادارية لسنة ٢٠١١ بشأن شبه جزيرة اسطنبول التاريخية.

كليا سيادة الدول" و " ودون المساس بالحقوق العينية التي تقررها التشريعات الوطنية". يعني باختصار طريقة استخدام هذه الصروح كمتحف او دار عبادة او كمؤسسة عامة او أي استعمال اخر يقع خارج نطاق هذه الاتفاقية.

في اطار القوانين الدولية من الممكن النظر الى تحويل آيا صوفيا الى جامع انطلاقاً من معاهدة حقوق الانسان الاوروبية. فبالاضافة الى ان "حق اقامة الوقف" هي من بين الحقوق التي اعلنت معاهدة حقوق الانسان الاوروبية بشكل صريح عن تكفلها بضمانها كذلك فان "حق تأسيس الوقف" له ارتباط وثيق بالمادة ١١ للاتفاقية انشاء المحكمة الأوروبية لحقوق الإنسان والتي تنص على " حرية الاجتماع وتكوين الجمعيات " كما يمكن ان ننظر اليها من خلال القراءات الموسعة التي تخص المادة ٩ من المعاهدة والمتعلقة بـ"حرية التفكير و الاعتقاد والدين" والمادة الـ ١٠ التي تنص على "حرية التعبير".

لقد تكفلت المحكمة الأوروبية لحقوق الإنسان بضمان الوضع القانوني للاوقاف بما في ذلك الاوقاف التي تم انشاؤها ايام الدولة العثمانية وما يترتب عن ذلك من ضمان الحقوق الخاصة بالملكية للاصول وغير المنقول والممتلكات الخاصة بها. ولأن حق الملكية يترتب عنه ضمان حق حرية استغلال المالك لملكه بما في ذلك حريته في الاستفادة منه والاشراف على طرق الاستفادة منه فانه يضمن كذلك الحقوق المتعلقة بالاملاك التي اوقفها منشئ الوقف. وبالتالي فان أي تحويل او تغيير قد ينال من النية التي اقيم الوقف من اجلها او أي تغيير ينال الوضع القانوني للاصول والممتلكات الداخلة في اطار الوقف او استغلالها لغير ما اريدت لن يتوافق مع اجتهادات وقراءات المحكمة الاوروبية لحقوق الانسان.

تم ادراج آيا صوفيا كغيرها من الآثار التاريخية الموجودة في شبه الجزيرة مثل قصر طوب قابي و جامع سليمان القانوني و جامع السلطان احمد و جامع شيخ زاده محمد و جامع زيرك و السور التاريخي في قائمة التراث العالمي دون الاشارة الى حالات استخدمها.

وحسب المادة السادسة (٦) من اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي والتي تنص على: " تعترف دول الاطراف في هذه الاتفاقية، مع احترامها كلياً بسيادة الدول التي تقع في اقليمها التراث الثقافي والطبيعي المشار اليه في المادتين ١ و ٢ و دون المساس بالحقوق العينية التي تقرها التشريعات الوطنية فيما يتعلق بهذا التراث، انه يؤلف تراثاً عالمياً، يستوجب حمايته بالتعاون بين اعضاء المجتمع الدولي كافة." هذه الاتفاقية لا تقيد الدولة من ممارسة سلطاتها السيادية على الاماكن التراثية والتي تقع على اراضيها.

وعليه فإن على الدول الاطراف في الاتفاقية ان تبدي احترامها الكامل لسيادة الدولة التي تتواجد فيها التراث الثقافي والطبيعي لآيا صوفيا والموجودة في اراضي الجمهورية التركية وأنهم يقبلون بصورة صريحة ان هذا الصرح هو يؤلف تراثاً عالمياً، يستوجب حمايته بالتعاون بين اعضاء المجتمع الدولي كافة دون الاضرار بالحقوق العينية التي تقرها التشريعات الوطنية فيما أن هذه الاتفاقية لا تشير الى طريقة استخدام او هوية هذا الصرح الثقافي العالمي. على العكس، ان تحديد استخدام آيا صوفيا في اطار " قانون ملكية الاوقاف" والمنصوص عليها في القوانين الداخلية هو امر متولد من حتمية المادة السادسة من اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي والتي تنص على " مع احترامها

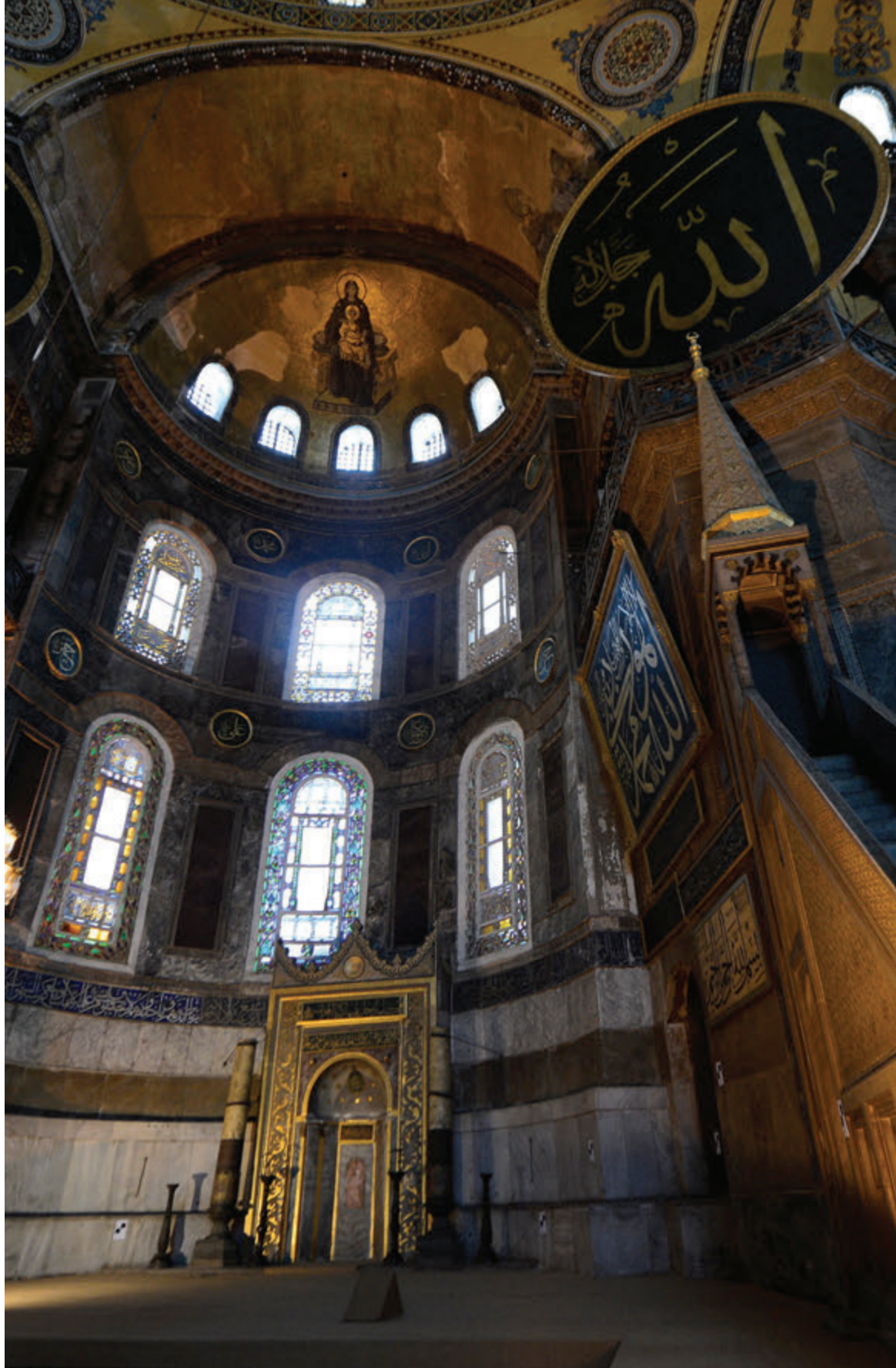
وفي اطار هذه الاتفاقية تم الاعتراف بهذه التكوينات الطبيعية والآثار والمواقع التي تحمل أهمية دولية وتستحق الحماية في لائحة التراث العالمي ومدرجة أسماء هذه الاماكن المذكورة سلفا في قائمة التراث العالمي. يوجد في العالم ١١٢١ موقعا أدرج على قائمة التراث العالمي و ١٨ من هذه المواقع موجودة في تركيا. في عام ١٩٨٥ وتحت مسمى " الاماكن التاريخية في اسطنبول"

٤

مسجد آيا صوفيا من حيث القانون الدولي

إن جميع الأمور المتعلقة بالوضع القانوني واستخدام آيا صوفيا هي شأن داخلي لتركيا منذ عام ١٤٥٣. وإن جميع أنواع محاولات الدول الأجنبية المتعلقة بآيا صوفيا ماهي الا عدم احترام للحقوق السيادية لتركيا. إن مسجد آيا صوفيا قضية تخص المجتمع الدولي من حيث اتفاقيات حماية التراث الثقافي والطبيعي فقط. وتعد تركيا طرفاً في هذه الاتفاقية.

وفي هذا السياق، تأتي "اتفاقية حماية التراث العالمي الثقافي والطبيعي" في الصدارة من حيث القانون الدولي. وتم اعتماد هذه الاتفاقية بتاريخ ١٦ تشرين الثاني/نوفمبر ١٩٧٢ بهدف تعريف العالم بهذه الاثار الثقافية وصاحبة القيم الطبيعية العالمية باعتبارها اراثاً مشتركاً للبشرية جمعاء، وخلق الوعي لدى المجتمعات من اجل حماية التراث العالمي وتوفير التعاون اللازم لابقاء القيم الثقافية والطبيعية التي دُمرت وأختفت لأسباب مختلفة. وأصبحت تركيا في عام ١٩٨٣ طرفاً في الإتفاقية المتعلقة بحماية التراث العالمي والثقافي والطبيعي لليونسكو.

قرار مسجد كارية

اتخذ مجلس دوائر القضايا الإدارية في المحكمة الادارية العليا في عام ٢٠١٩، قراراً سيشكل مثلاً لقضية مسجد آيا صوفيا، حول جامع كارية الذي يعد أيضاً واحداً من أوقاف السلطان محمد الفاتح. حيث ألغى مجلس دوائر القضايا الإدارية في المحكمة الادارية العليا، قرار مجلس الوزراء في عام ١٩٤٥ الذي اقتضى تحويل جامع كارية إلى متحف. معتبراً عودة ملكية الجامع إلى وقف السلطان محمد الفاتح الذي يعد وقفاً خيرياً، وملغياً بذلك قرار مجلس الوزراء القاضي بتحويل المسجد إلى متحف، الذي عده انتهاكاً للقانون من حيث الصلاحية والشكل والسبب والغرض. وعليه تم الرجوع إلى قرار جامع كارية في القرار المعدل للمغرفة العاشرة في المحكمة الإدارية العليا بشأن مسجد آيا صوفيا.

ومن هذا المنطلق فإن آيا صوفيا قد تم الحفاظ على وضعيته وتم ضمانته عن طريق الأنظمة القانونية وأنه تحت ملكية وقف السلطان محمد خان الفاتح ذو السمعة الحسنة. وأنه حسب إرادة صاحب الوقف قد تم تقديمه ليكون مسجداً بشكل دائمى لخدمة المجتمع وأنه قد تم تسجيله بصفة مسجد في وثيقة ملكية السجل العقاري فإذا أخذنا هذه النقاط بعين الاعتبار فإن تحويل آيا صوفيا إلى متحف إستناداً لقانون مجلس الوزراء لعام ١٩٣٤ يخالف بشكل صريح جداً القوانين المتعلقة بالأوقاف في تركيا (القانون رقم ٨٦٤ الملغى، قانون الأوقاف الملغى رقم ٢٧٦٢ وصلاحيه وتطبيقات القانون المدني التركي رقم ٤٧٢٢ بالإضافة إلى قانون الأوقاف رقم ٥٧٣٧). لذا فإن الممتلكات الخيرية الغير منقولة والتابعة للأوقاف لا يمكن تحويلها لأهداف أخرى عن طريق تعديلات تنظيمية لأن هذا يتنافى مع قواعد القانون الداخلي والقوانين العالمية .

تقع على عاتق الدولة التزامات إيجابية حول استخدام ممتلكات الوقف بطريقة تناسب مع ارادة المتبرع، والتزامات سلبية بعدم التدخل بطريقة تلغي ارادة المتبرع فيما يتعلق بملكية الوقف وحقوقه.

وعليه، ونتيجة للدعوى القضائية التي رفعتها جمعية خدمة الأوقاف والآثار التاريخية والبيئة ، ألغت الغرفة العاشرة في المحكمة الإدارية العليا، قرار مجلس الوزراء الصادر بتاريخ ٢٤ تشرين الثاني/نوفمبر ١٩٣٤ والقاضي بتحويل آيا صوفيا من مسجد إلى متحف. وبعدها مباشرة تم نشر المرسوم الرئاسي المرقم ٢٧٢٩ بتاريخ ١٠ تموز/يوليو ٢٠٢٠ والموقع من قبل رئيس الجمهورية السيد رجب طيب أردوغان، ومن خلال هذا المرسوم تم افتتاح مسجد آيا صوفيا للعبادة.

إن القوانين المتعلقة بالأوقاف في تركيا إستناداً إلى قرارات المحكمة الدستورية ومحكمة التمييز والمحكمة الإدارية العليا فإنه بالنسبة للأوقاف التي تم تأسيسها قبل عام ١٩٢٦ تم التوصل إلى النتيجة التالية:

- إن الوقفية أو صك الوقف تعتبر وثيقة تأسيس الوقف وأن هذه الوثيقة تحتوي تنظيمات فيما يخص موضوع الوقف وأهدافه وإنعكاس إرادة صاحب الوقفية تجاه أعضائه.
- إن أحكام الوقفية أو صك الوقف هي بقوة وقيمة تأثير القاعدة القانونية.

- وأن هذه القاعدة بعد الإنتهاء من تأسيس الوقف تُلزم بالإضافة إلى "صاحب الوقف"، "مدير الوقف"، "الذين سيستفيدون من الوقف" و"الأطراف الثالثة" فهي تُلزم "الدولة" أيضاً.

- لا يمكن لأحد من تقييم الوقفية أو صك الوقف الذي يعكس إرادة المؤسس.

- ضرورة إستخدام ممتلكات الوقف بما يتناسب مع إرادة صاحب الوقف.

وفقاً لسند ملكة السجل العقاري في ١٩ نوفمبر/ تشرين ثاني ١٩٣٦ ، فإن آيا صوفيا مسجل في "المخطط ٥٧، والأرض المخططة ٥٧، قطعة الأرض رقم ٧" بإسم وقف السلطان محمد الفاتح تحت إسم مسجد آيا صوفيا الكبير الشريف والذي يحتوي على ضريح وعقار ودار توقيت الصلاة والمدرسة الدينية. أما تسجيل ملكية آيا صوفيا بإسم المديرية العامة للأوقاف تم تسجيله بشكل "ممتلكات خيرية غير منقولة" في التسلسل ١٣٩ لدى خانات الممتلكات الغير منقولة لوقف الحياة المظبوطة والذي مركزه إسطنبول.

- لا يمكن بيع الممتلكات الخيرية الغير منقولة ولا يمكن رهنها ولا يمكن وضع الرهان عليها.
- هذه الممتلكات الغير منقولة قد خصصت لمصلحة القانون وفق قانون الأوقاف رقم ٥٧٣٧.
- الأساس في هذه الممتلكات الخيرية الغير منقولة عدم إستعمالها بشكل يغير أهداف ما حدده قانون الأوقاف.
- الممتلكات الخيرية الغير منقولة قد تم حمايتها أيضاً من إستخدامها خارج أهدافها من قبل الأطراف الثالثة أو حتى من قبل الدولة نفسها. إن كون هذه الأوقاف تحت حماية الدولة ورعايتها لا يعني أن تقوم الدولة بالتصرف في ممتلكات الأوقاف هذه بالوقت والشكل التي تريده.

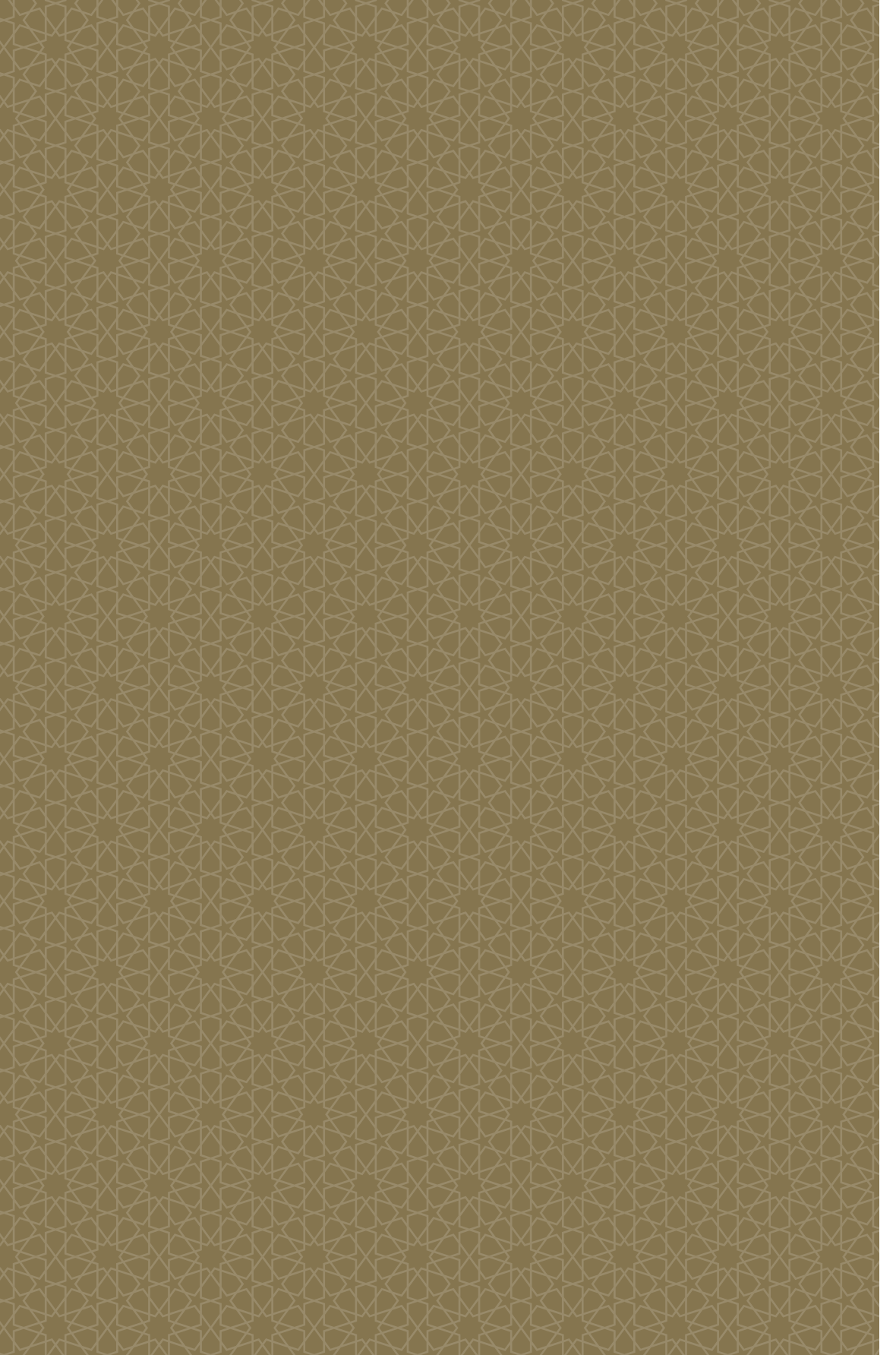
٣

الوضع القانوني لآيا صوفيا

آيا صوفيا ينتمي إلى وقف السلطان محمد أبو الفتح (ما يدعى في يومنا وقف السلطان محمد خان الفاتح) والذي يتمتع بمركز جيد ولم يبق له مدير أو رئيس أعيان وآيا صوفيا عبارة عن غير منقول خيري يجب استخدامه كمسجد وفقاً لوقفية صاحب الوقف. إن الإفادة بأن آيا صوفيا قد حُصص كمسجد إنما هي مدرجة في وقفية تاريخ ١٤٦٢. إن أهم نقطة من حيث تحديد وضعية آيا صوفيا هي أن وقف السلطان محمد خان الفاتح كان قد أُسس قبل عام ١٩٢٦. لذا فإن الوضعية القانونية للأوقاف التي أُسست قبل عام ١٩٢٦ في تركيا هي تحت الحماية. فمن هذا المنطلق فإن الأوقاف التي أُسست قبل عام ١٩٢٦ في تركيا يتم التعامل معها قانونياً وفق القوانين السائدة في تلك الفترة.

- إن دور العبادة والمستشفيات ودور تأمين الطعام التي هي تهدف لتأمين الخدمات الخيرية بشكل مباشر إنما هي تعتبر الأموال غير المنقولة لهذه الأوقاف.
- إن هذه الممتلكات الخيرية الغير منقولة ليست ملك أي شخص ولا يمكن تطبيق الأحكام المتعلقة بالملكية الشخصية.

الحرام واقترف اعظم الاثام الموجبة لفادح السيئات؛
{أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنظَرُونَ} (البقرة ٢ / ١٦١-١٦٢)
{فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ
يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ}
(قران كريم ؛ سورة البقرة ١٨١/٢) "

"أيما شخص؛ وانطلاقاً من تاويلات باطلة او بالاعتماد على ادعاءات لا تتعدى ان تكون من محض الخرافات والاقاويل؛ قام بتعديل شرط واحد من شروط هذا الوقف او تغيير احد القوانين والاحكام المنظمة له او بذل أي مجهود من اجل تبديل هذا الوقف او الغائه؛ او اضمهر النية من اجل محوه من الوجود او نوى صرفه الى خدمة غاية غير الهدف والغاية التي انشئ من اجلها. او ابدى الرغبة في انشاء مؤسسة اخرى بدل احدي المؤسسات الخيرية الرئيسية لهذا الوقف او اعترض على احدي المرافق التابعة له او ساعد او ارشد على القيام باي تغيير او اعتراض يصب في هذا الاتجاه؛ او عزم على التصرف في هذا الوقف بما يخالف الشرائع الشريفة؛ كأن يكتب فرماً او مرسوما او طومارا او كتاب براءة او تعليقا او غير ذلك على خلاف اتشريعة وخلاف ما ورد في سند الوقفية او طالب بحق مزعوم بتولي الوصاية عليه من خلال أوراق مزورة، او حرر اوراقا برسم ملكيته او طالب بشيء من هذا القبيل... وباختصار؛ ان أي احد قام باحد هذه التصرفات او قام بالاستناد الى هذه التصرفات وعمل على تسجيله في السجلات الملكية باسمه بشكل باطل كل البطلان او حاول من خلال هذه التصرفات الظالمة والاكاذيب الباطلة ان يلحقه بملكه الخاص دون أي وجه حق: أعلنها على الملأ أنه يكون بذلك قد ارتكب اكبر أنواع

السادس. نفس الوثيقة تم تسجيلها في العهد الجمهوري مترجمة الى الحروف اللاتينية بارشيف المديرية العامة للاوقاف بالرقم الترتيبي ٤٦ في الدفتر رقم ٥٧٥ بدءاً من الصفحة رقم ٨٢. وتتضمن هذه الوثيقة المؤسسات الخيرية التابعة للوقف كما تتحدث بالتفصيل عن شروط العمل الخيري والعقارات واشكال ادارته...والعديد من المواضيع من هذا القبيل كما تتضمن الوثيقة الوقفية هذه وكمثيلاتها من الوقفيات "دعاء الوقفية" و"دعاء لعنة الوقفية"[الدعاء بالسوء على من هدم او خالف او غير ... من الوقف] وعند تفحصنا لوثيقة وقفية آيا صوفيا التي تعود للسلطان الفاتح محمد خان نجد انه جعل منها احد اهم المؤسسات التي تقدم الخدمات التعليمية والدينية والصحية في تلك الفترة. اضافة الى ذلك نراه قد دعم هذه المؤسسة - وحتى تتمكن من الاستمرار في تقديم خدماتها - من العديد من المرافق من قبيل الاسواق والدكاكين والبيوت والعقارات. ونورد في ما يلي قسما من دعاء اللعنة للسلطان الفاتح محمد خان الوارد في وثيقة الوقفية الانفة الذكر: ".اذا ما تعرضت هذه المؤسسة الخيرية الى الهدم مرة او مرتين او ثلاث مرات... الى اخره فانه يعاد انشاؤها مجددا وعلى الدوام...فقد تم انشاء هذا الوقف وفق كل هذه الشروح والبيانات التي حددتها وعلى الشكل الذي بينت ووفق الصورة المكتوبة في وثيقة الوقفية؛ لا يجوز تبديل أي من تلك الشروط؛ ولا تغيير تلك الاحكام: ولا يتم تحويلها الى ما يخالف الغايات الاصلية لها؛ ولا يتم حذف أي من تلك القوانين والاحكام المسجلة بها؛ وان أي شكل من اشكال التصرف الماس بالوقف هو حرام كباقي المحرمات التي اقرها الله.

خلال الاوقاف والتي لها اهمية مركزية في البنية الاجتماعية والحضارية للمجتمعات التركية- الاسلامية. وبهذا السياق ومع فتح اسطنبول حصل السلطان الفاتح محمد خان على لقب الامبراطور الروماني وأصبح يمتلك جميع العقارات المسجلة باسم الاسرة البيزنطية. وبهذا ومع اقامة اول صلاة في آيا صوفيا تم تحويله الى مسجد ووقف وقد اطلق عليه اسم " كلية الفاتح ووقف مسجد آيا صوفيا الكبير" وأوصى بالمحافظة على آيا صوفيا الى الابد واشترط ان يحافظ على هويته كمسجد.

لقد تم إحداث هذه الأوقاف بهدف تغطية كل الاحتياجات الاجتماعية لمدينة إسطنبول. وعليه فقد صارت إسطنبول أحد أكثر المراكز نجاحاً في تطبيق وإحياء ثقافة الأوقاف بفضل ذلك النظام المتكامل الشامل الذي أصبح يغطي كل مجالات الحياة من قبيل التعليم والتربية والفنون والتكافل الاجتماعي... بحيث باتت اسطنبول تمثل أفضل نموذج رائع يجسد الحضارة التركية الإسلامية وتصورها للتمدن في أرقى تجلياته.

يتم احداث الاوقاف من خلال "وثيقة الوقفية" التي يتم تسجيلها وايداعها عند دار القضاء. بحيث يتم احترام البنود الواردة في "الوثيقة الوقفية" تلك من قبل الجميع بما في ذلك السلطان نفسه. وعلى هذا تعتبر وثيقة الوقفية المسجلة بتاريخ ١٤٦٢ احد اهم الوثائق التي تبين الوضع القانوني لـ"كلية الفاتح ووقف آيا صوفيا الكبير". وتوجد وثيقة الوقفية هذه في متحف الاثار التركية والاسلامية تحت رقم ٢٢٠٢ [٦٦٦ سابقا]. في حين توجد نسخة منها تم احداثها في زمن وزارة الاوقاف في ارشيف المديرية العامة للاوقاف مسجلة برقم ٤٦ بدفتر الوقفية

من التقاليد العثمانية والتي استمرت لقرون عديدة هو بعد فتح اي مدينة يتم قراءة الاذان من اكبر معبد موجود في هذه المدينة ويتم اقامة صلاة الجمعة في هذا المعبد. وبذلك يتم تسجيل ان هذه المدينة تم فتحها اسلاميا ويطلق على هذا المعبد "جامع الفتحية" اما المعابد الاخرى فلا يتم الاقتراب منها ما لم تدع الى ذلك ضرورة. وهكذا قام السلطان الفاتح محمد خان بتثبيت علمه في وسط المحراب الموجود في آيا صوفيا كرمز للفتح وأطلق سهما الى القبة ورفع بنفسه أول اذان فيه وبهذا تم تسجيل فتح مدينة اسطنبول. وبعدها قام بالسجود وصلى ركعتي شكر فيها. وبهذا التصرف يكون السلطان قد اعلن ان آيا صوفيا تم تحويله الى مسجد.

وفي اليوم الثالث للفتح تم اداء اول صلاة الجمعة في آيا صوفيا وقد كان الامام في هذه الصلاة القائد المعنوي للفتح "آق شمس الدين". وبأمر من السلطان الفاتح محمد خان بدأت التحضيرات والتي استمرت لمدة ثلاثة ايام على قدم وساق وتم من خلالها نصب المحراب والمنبر في آيا صوفيا اضافة الى هذا تم نصب منارة من الخشب لآيا صوفيا وتم نقل الهياكل والإيقونات الموجودة داخل آيا صوفيا الى خارج المسجد اما الجدران المنحوتة برسوم الفسيفساء فتم تغطيتها بطبقة من الجير وقام السلطان الفاتح محمد خان بإلقاء خطبة الجمعة الاولى في الجامع.

وبعد فتح مدينة اسطنبول بادر السلطان الفاتح محمد خان مباشرة ببذل جهود كبيرة وبمنتهى السرعة لإعادة هيكلة آيا صوفيا بشكل خاص ومدينة اسطنبول بشكل عام والتي عانت ولفترة طويلة من سوء ادارة وطغى الحرمان والفقر عليها. ان الجهود التي بُذلت لإعادة هيكلة تم تنفيذها من

٢

فتح اسطنبول ووثيقة وقفية الفاتح لآيا صوفيا: مسجد آيا صوفيا الكبير

لم يكن فتح اسطنبول نقطة تحول في التاريخ التركي والإسلامي فقط بل هو نقطة تحول مهمة في تاريخ الانسانية جمعاء. ارست الدولة العثمانية السلام والتسامح والازدهار طوال مئات السنين على امتداد المناطق الجغرافية الواسعة التي حكمتها. هذه المرحلة والتي اطلق عليها في التاريخ بعصر "السلام العثماني" (Pax Ottomana) هو انعكاس لمناخ السلام الفريد والمفهوم الحضاري لمناطق تعاني اليوم من ويلات الحروب والصراعات مثل الشرق الاوسط وشمال افريقيا والبلقان والقوقاز. ففي كنف مفهوم التسامح الواسع عاشت امم وأقوام وشعوب كثيرة من مختلف الاعراق والأديان والمذاهب مع بعضهم البعض في جو من السلام والاستقرار والتسامح، ومنذ اللحظات الاولى لفتح اسطنبول اثبت السلطان الفاتح محمد خان عن التزامه بهذا النهج .

بعد فتح مدينة اسطنبول امر السلطان الفاتح محمد خان بعدم الحاق الاذى باي شخص وأوقف اعمال الاعتقال بحق المدنيين ومنع المعاملة السيئة للاطفال والنساء ومنع استرقاق الناس وبيعهم وشراءهم في الاسواق.

بدء اشغال الترميم والصيانة فيه تم اغلاق المسجد . وبعده
وفي ٢٤ تشرين الثاني / نوفمبر وبقرار من مجلس الوزراء
تم تحويل آيا صوفيا الى متحف. وفي تاريخ ١٠ تموز/ يوليو
قضت المحكمة الادارية العليا بإبطال قرار مجلس الوزراء
حول آيا صوفيا. وبعدها قام رئيس الجمهورية التركية السيد
رجب طيب أردوغان مباشرة بالتوقيع على مرسوم جمهوري
رقم ٢٧٢٩ يقضي بفتح آيا صوفيا

عهد السلطان محمد الفاتح من الخشب. هذه المئذنة التي بقيت موجودة فترة طويلة، أُبطلت خلال الترميم الكبير عام ١٥٧٤. أما المئذنة الثانية أنشئت في عهد السلطان بايزيد الثاني من الأجر.

أما من أكثر السلاطين اهتماما بآيا صوفيا هو السلطان سليم الثاني. بعد ان بدأت على البناء علامات الكهالة، وظف السلطان سليم الثاني المعماري سنان بترميم و صيانة آيا صوفيا. آيا صوفيا الذي انهارت قببه و حيطانه مرارا في عهد الامبراطورية الرومانية الشرقية، لم ينهار قطعا بعد تعديلات المعماري سنان و ذلك رغما للزلازل الكثيرة. أما ضرائح السلاطين الموجودة على اطراف آيا صوفيا، فقد تم البدء بانشائها لأول مرة من قبل المعماري سنان الذي انشأ الضريح الاول للسلطان سليم الثاني في ضريح مجمع آيا صوفيا.

اعتبارا من السلطان محمد الفاتح كان جميع السلاطين في سعي لتجميل آيا صوفيا اكثر و اكثر و بهذه الصورة تحول آيا صوفيا مع الزمن الى مجمع مكتمل مع المحراب و المنبر و الكرسي و المآذن و المقصورة السلطانية و الشادروان (مبنى شبيه بنافورة المياه) و المدرسة و المكتبة و دار توزيع الطعام على الفقراء. كما انصب الاهتمام في عهد السلاطين على تزيينات مسجد آيا صوفيا الداخلية و اكتسب الجامع قيما جمالية جديدة بفضل ألطف أنواع الفنون التركية من فن الخط و الخزف و بهذه الصورة آيا صوفيا لم يتحول الى جامع فحسب بل أضحى تراثا مشتركا ومحفوظا للبشرية جمعاء.

بالموازاة مع فتح اسطنبول تم تحويل آيا صوفيا الى مسجد واستمر كمسجد لمدة ٤٨١ سنة غير انه وفي عام ١٩٣٠ ومع

اللاتيني ما بين ١٢٠٤ و ١٢٦١ تم تحويل آيا صوفيا الى كندرائية مرتبطة بالكنيسة الرومانية الكاثوليكية. لقد تم ترميم آيا صوفيا الذي تعرض لاضرار كبيرة بعد اعادة تأسيس الادارة الرومانية الشرقية في اسطنبول للمرة الثانية. مع ذلك بقيت الاصلاحات غير كافية و انهيار الاطار الرئيسي في القسم الشرقي مع جزء من القبة عام ١٣٤٦. في الحقيقة عاش آيا صوفيا عصره الاكثر ظلما في فترة الاحتلال اللاتيني لإسطنبول. تم هدمه مرتين و انشئ ثالث مرة و تعرض للتخريب على مدى العصور بسبب الحروب و حركات التمرد كما تعرض بعض اجزائه للانهييار بسبب الاخطاء المعمارية و بقي حتى فتح اسطنبول على يد السلطان محمد الفاتح تحت خطر الانهييار. كما تضرر المعنى الرمزي و الاجتماعي للمعبد بسبب الحروب التي نشبت بين المذهبين الكاثوليكي والارثوذكسي. العثمانيون الذين رأوا في مسجد آيا صوفيا رمزاً للفتح، أولوا به اهتماما كبيرا بدءا من عهد السلطان محمد الفاتح و حولوا أعمال الترميم و الصيانة الى نحو دائم و اوصلوا المبنى الى وضع اقوى مما سبق. يسجل في التاريخ ان السلطان محمد الفاتح الذي ذهب الى آيا صوفيا بعد الفتح مباشرة، انه ابدى الحزن على وضع الجامع و ردد البيت التالي:

"العنكبوت يقوم بوظيفة خياط الستائر قي قصر القيصر و البوم يناوب في برج أفراسياب"

السلطان محمد الفاتح الذي وقف المسجد احسانا منه و ربط به عقارات كثيرة لضمان تكاليف الصيانة و الترميم، أمر بانشاء مدرسة الى جانب الجامع وتم بذلك البدء بفعاليات التعليم. و تم انشاء المئذنة الاولى للجامع في

و عليه تم انشاء آيا صوفيا الثالث في عهد الامبراطور
جستينيان الاول ما بين عامي ٥٣٢ و ٥٣٧.
آيا صوفيا الذي كان كنيسة الامبراطورية التابعة
للامبراطورية الرومانية الشرقية، او ما يعرف باسم
الامبراطورية البيزنطية، تعرض لتخريبات متكررة على
مدى التاريخ بسبب حركات التمرد و الكوارث الطبيعية
و الحروب. و قد شهد اكبر تدمير عندما تم الاستيلاء على
المدينة من قبل الصليبيين عام ١٢٠٤. لقد نهب الصليبيون
المدينة بشكل كامل كما نهبوا آيا صوفيا. اما خلال الاحتلال

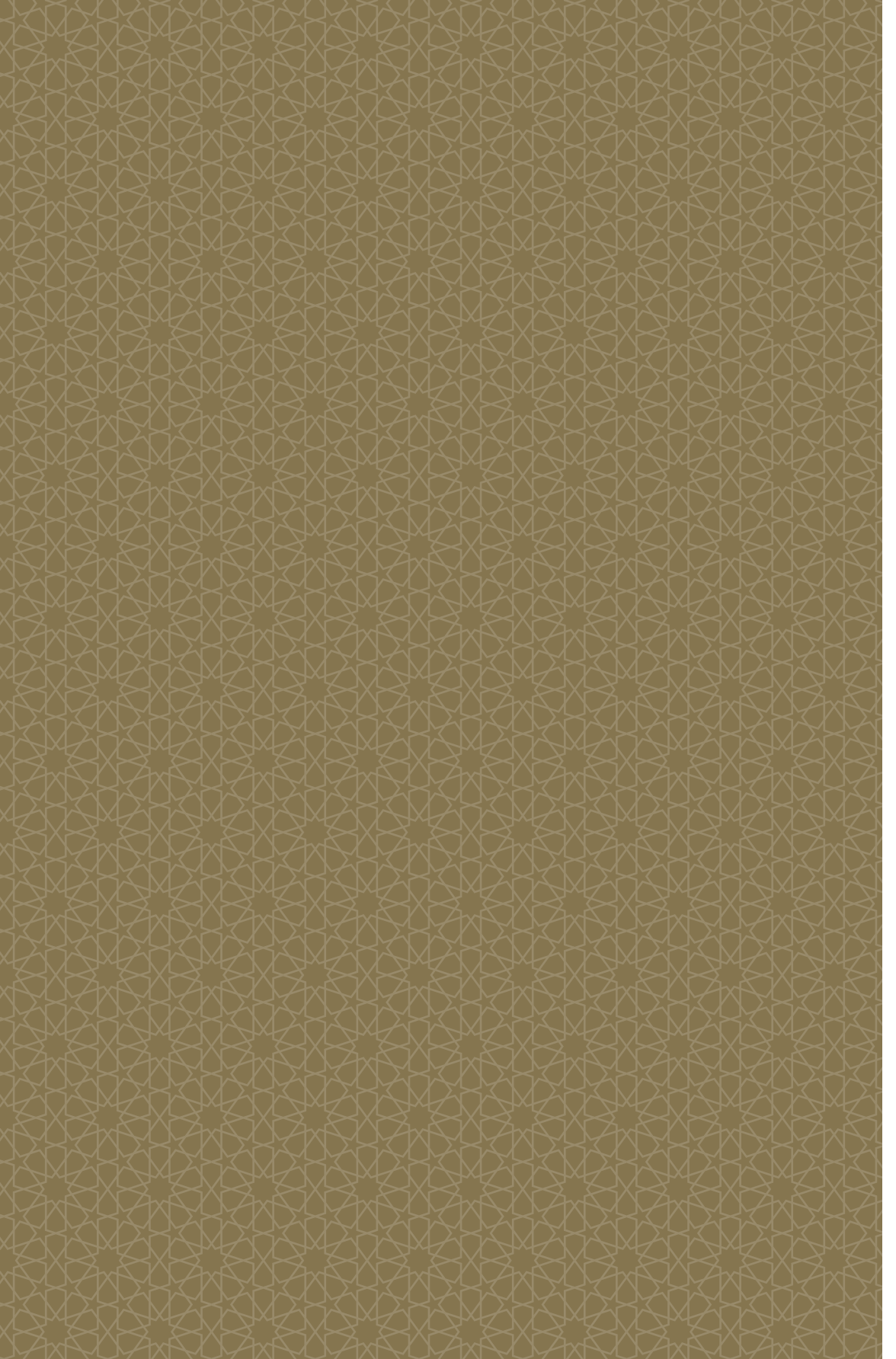

تاريخ آيا صوفيا والحفاظ عليه: المساهمات القيمة للدولة العثمانية

إن آيا صوفيا قد تم بناؤه في نفس المكان ثلاث مرات. لذا فإن آيا صوفيا في يومنا الحاضر يُعرف بـ "آيا صوفيا الثالث". لقد تم بناء آيا صوفيا للمرة الأولى على يد قسطنطين الأول في عهد الإمبراطورية الرومانية التي إعتبرت المسيحية اللغة الرسمية لها. بني للمرة الأولى على القمة الأولى من قمم إسطنبول السبعة ككنيسة ذات قبة خشبية وحيث سميت وقتها بـ "الكنيسة الكبيرة" وتم إفتتاحها في عهد قسطنطين الثاني عام ٣٦٠. وفي العصيان الذي بدأ عام ٤٠٤ لم يبق من هذا الصرح أي شيء حيث تعرض لأضرار كبيرة نتيجة الحريق الذي أصابه.

تم انشاء آيا صوفيا الثاني على أسس الاولى في زمن الامبراطور ثيودوسيوس الثاني و افتتح للعبادة سنة ٤١٥ للميلاد. البناء الذي انشئ على شكل كاتدرائية و بسقف من خشب، احترق و تدمر على يد المتمردين اثناء تمرد "نيكا" و ذلك في زمن الامبراطور جستينيان عام ٥٣٢. بعد حوادث العصيان المذكور قرر الامبراطور جستينيان فورا انشاء آيا صوفيا جديد اكثر ضخامة و اكبر من السابقتين

- القوانين الداخلية التركية ومن ناحية حقوقها التاريخية فإن إعطاءها لقرار الهدف من إستعمال آيا صوفيا وإفتتاحها له كمسجد إنما هو أمر متعلق بالحقوق السيادية لتركيا.
- أعادت تركيا فتح آيا صوفيا للعبادة من دون المساس بهويته كإرث مشترك للإنسانية ومراعاةً للوقفية التي بُني عليها. وسيكون آيا صوفيا مثل بقية جميع المساجد في تركيا مفتوحة أبوابه على مصراعيها للمسلمين وغير المسلمين من داخلها وخارجها.
- لا توجد أحكام في الاتفاقيات الدولية تشكل عائقاً أمام تحويل آيا صوفيا إلى مسجد.
- إن القرار التي إتخذته تركيا لن يؤثر أبداً على القيمة العالمية الكبرى لآيا صوفيا. إن تغيير طريقة إستعماله لا يعني المساس بقيمته العالمية الكبرى.
- إن بهذا القرار عاد آيا صوفيا لهويته الأصلية بعد أن حول إلى متحف يعني تمت إعادته كدار للعبادة.
- إن وجود كثير من الكنائس ودور العبادة اليهودية المفتوحة بتركيا يُظهر بشكل واضح مدى حساسية بلدنا تجاه الحريات الدينية.
- تركيا كما كانت وستظل محافظة على مسجد آيا صوفيا الذي سيستمر بوجوديته كإرث إنساني وسوف تحافظ تركيا عليه وبكل حساسية ليصل للأجيال القادمة من خلال الأطر القانونية الداخلية والاتفاقيات الدولية للعناية به والحفاظ على قيمته العالمية وحريته وشموليته.

مسجد آيا صوفيا، الذي يقبل به الجميع كواحد من أهم المعابد في العالم، يشكل المركز الروحي لإسطنبول. واحد من أكبر المباني وأكثرها روعة في العالم في الفترة التي بني فيها، آيا صوفيا الذي يعد من أبرز رموز إسطنبول تم وضعه على قائمة التراث العالمي لليونسكو في عام ١٩٨٥. بعد فتح إسطنبول عام ١٤٥٣، قام السلطان الفاتح محمد خان بوقف المسجد وأوصى بالحفاظ عليه إلى الأبد وإشترط على استمرارية الحفاظ على هويته كمسجد. في هذا السياق مسجد آيا صوفيا الذي أكن له شعبناً الكثير من المحبة تمت المحافظة عليه كنورالعين لمئات السنين وبهذه الطريقة تم نقله والحفاظ عليه كإرث إنساني إلى يومنا هذا. هذا وحتى إسمه الأصلي الذي يعني " حكمة الإله" لم تتم محاولة تغييره. آيا صوفيا الذي تعرض خلال مئات السنين للزلازل والحرائق والنهب وعدم العناية وكان في حالة يرثى لها فلم يتم تحويله عام ١٤٥٣ فقط إلى جامع بل تم إحيائه كتصور حضاري. لذا فإن المحافظة القوية عليه وحق الشعب التركي على آل صوفيا تزيد عن حق الذين قاموا بإنشائه قبل ١٥٠٠ عام.

ومع ذلك، تم تحويل آيا صوفيا، الذي كان بمثابة مسجد لمدة ٤٨١ سنة، إلى متحف في عام ١٩٣٤. لقد انتهى هذا الوضع، الذي كان يسبب جرحاً في الضمير الحي للشعب التركي، في ١٠ يوليو/ تموز ٢٠٢٠ وانتهى الشوق البالغ ٨٦ عاماً. حيث تم فتح آيا صوفيا للعبادة باللجوء إلى الأصل بفضل الرئيس رجب طيب أردوغان. بالإضافة إلى تصحيح خطأ قانوني، فإن هذا القرار يعني أيضاً تحقيق وصية ووقفية السلطان الفاتح محمد خان.

خواصه المعمارية لمن يرغب بذلك. وكما يبين هذا الكتيب أهمية آيا صوفيا من الناحية التاريخية والدينية. إن القرار الذي إتخذه رئيس جمهوريتنا كان له بالطبع صده في الداخل والخارج. فالكتيب الذي بين أيديكم لم يتم تحضيره ليكون نصاً للدفاع. حيث سعينا في هذا الكتيب كيف يمكن فتح آيا صوفيا للعبادة إستناداً على القوانين الوطنية والدولية. فمن ناحية مبدأ السيادة والفلسفة السياسية أظهرنا وبشكل جلي بأن أي تصرف بآيا صوفيا متعلق فقط و فقط بتركيا. ولقد كانت كلمة رئيس جمهوريتنا بمثابة تعهد أخذ مكانته في التاريخ وتضمن التوضيحات الصريحة لكثير من العناوين المتعلقة بآيا صوفيا.

أود أن أؤكد بشكل خاص أن تحول آيا صوفيا من متحف إلى مكان للعبادة مرةً أخرى، بما معناه أن يعود مرةً أخرى كمسجد مثلما كان لفترة ٤٨١ عاماً، إنما هو إنتصار من ناحية الحريات الدينية. ستبقى أبواب آيا صوفيا مفتوحةً لجميع الناس على وجه المعمورة. فبقيادة رئيسنا يعيش مواطنونا الفترة الأكثر راحة من ناحية الحريات الدينية. سنستمر في الحفاظ على إرثنا الثقافي ورفعنا للأعلى من خلال ضمان عبادة مواطنينا حسب معتقداتهم من بناء الكنائس الجديدة وإلى كنائسهم وكنسهم التاريخية.

إن الجمهورية التركية لم تكن مصرّةً على أي موضوع ليس لها حق فيه. ولكنها وبقيادة رئيس جمهوريتنا أظهرت ولكل العالم وبدون أية تنازلات كيفية الحصول على ما لها من حقوق. هذا ليس فقط متعلق بقرار آيا صوفيا. فتركيا تكافح فقط من أجل حقوقها في جميع التطورات من مكافحة الإرهاب إلى سياستها الدولية.

أتمنى أن يكون مسجد آيا صوفيا بادرة خير لبلدنا ولأمتنا ولمنطقتنا ولكل العالم الإسلامي وللإنسانية وللأجيال القادمة.

ما لم تكن هناك حاجة لذلك. لقد رفع السلطان الفاتح محمد خان الراية رمز الفتح في وسط المحراب في آيا صوفيا. وارسل سهماً من قوسه نحو القبة وقام برفع الأذان بنفسه وبهذا سجل فتحه لإسطنبول. وبعدها صلى ركعتين سجود الشكر وبتصرفه هذا أظهر أنه قد حول آيا صوفيا إلى مسجد. إن كل سلطان أتى بعد السلطان الفاتح محمد خان كان يسعى لتجميل آيا صوفيا وبهذه الطريقة تحول آيا صوفيا لمجمع متكامل من خلال المحراب والمنبر وحلقاته التعليمية ومآذنه ومكان المؤذنين والموضأ (الشادروان) والمدرسة والمكتبة ودار الطعام.

كما تم الإهتمام بشكل كبير لتزيين مسجد آيا صوفيا في عهد الدولة العثمانية. فلقد تم تزيين آيا صوفيا بأجمل رونق من فنون الخط الجميل والخزف التركي حيث أضفى جمالية أكثر للمعبد. إن آيا صوفيا لم يتم فقط تحويله إلى مسجد بل تم الحفاظ على هذا الإرث الإنساني المشترك وكما تم إحيائه. إن آيا صوفيا الذي تم تحويله إلى مسجد مع فتح إسطنبول وحيث قدم خدمته كمسجد على مدى ٤٨٠ عاماً تم إغلاقه في الثلاثينيات من القرن التاسع عشر بسبب أعمال الترميم التي أجريت عليه. وبعدها تم تحويله بتاريخ ٢٤ نوفمبر/ تشرين ثاني ١٩٣٤ وبقرار من مجلس الوزراء إلى متحف. المحكمة الإدارية العليا أصدرت قراراً بتاريخ ١٠ يوليو/ تموز ٢٠٢٠ بإلغاء قرار مجلس الوزراء وبهذه الطريقة لم يبق أمام فتح هذا المعبد للعبادة أية عوائق. وبعدها ومرسوم جمهوري برقم ٢٧٢٩ من رئيس الجمهورية السيد رجب طيب أردوغان تم إفتتاح آيا صوفيا مرةً أخرى للعبادة.

أردنا نحن كرئاسة إدارة الإتصال أن نسجل هذا التطورات كملاحظة في التاريخ. فأيا صوفيا، المعلم الذي بأيديكم كرمز تاريخي وبثرائه يقدم وبكل تفاصيل كثير من المعلومات عن

المقدمة

PROF. DR. FAHRETTİN ALTUN

البرفسور الدكتور/ فخر الدين ألتون
رئيس إدارة الاتصال بالجمهورية التركية

"هنالك بعض المعالم التي تُعتبر رمزاً للأمة وللدولة، لذا فإن آيا صوفيا هو أحد هذه الرموز"، عبارة قالها رئيس جمهوريةنا مبشراً بإفتتاح مسجد آيا صوفيا للعبادة مرةً أخرى. وبالفعل فإن هذا القرار التاريخي قد أدخل السعادة الكبيرة في نفوس الأمة التي يعيش في ضميرها آيا صوفيا، هذا الرمز والإرث الذي تواتر إلينا من أجدادنا. لقد كان آيا صوفيا أيضاً رمزاً في الماضي وهو الآن كذلك وسيبقى رمزاً في المستقبل أيضاً.

إن فتح إسطنبول لم يكن فقط في التاريخ التركي والإسلامي فحسب بل مثل نقطة تحول لكل الإنسانية. لقد أسست الدولة العثمانية بعد فتح إسطنبول بصفتها "إمبراطورية العالم" في جغرافيا واسعة ومئات السنين، السلم والتسامح والرفاه.

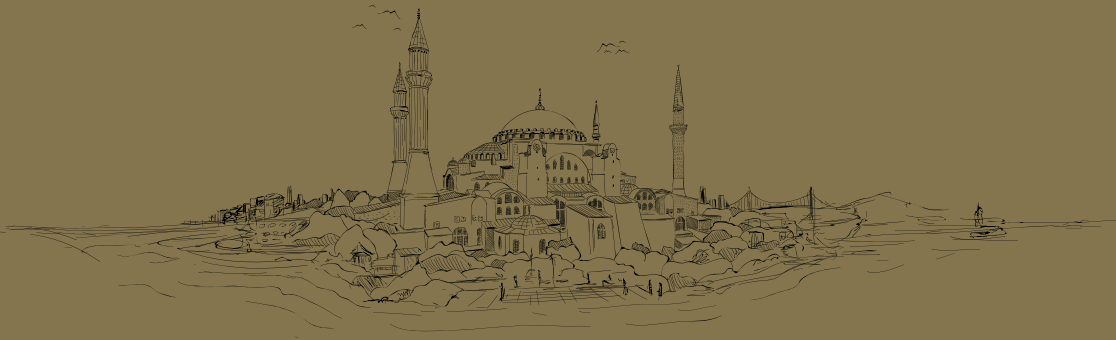
هذه الفترة التي تعرف بـ"السلم العثماني" في التاريخ حيث أمنت مناخاً فريداً من الطمأنينة وأنتجت حضارةً في الشرق الأوسط وشمال أفريقيا والبلقان والقوقاز، هذه الجغرافيا الصعبة التي كانت تُذكر بالصراعات والحروب التي لم تهدأ. وحسب التقاليد العثمانية التي إمتدت لمئات السنين كان يُقام في المدينة التي يتم فتحها أن يُرفع الأذان في أكبر معبد فيها وأن تُصلى صلاة الجمعة في هذا المعبد. وبهذه الطريقة يتم تسجيل فتح هذه المدينة. ويُعرف المعبد الذي أقيمت فيه الصلاة بـ"مسجد الفتح". ولم يتم المساس بالمعابد الأخرى

مسجد آيا صوفيا

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشترك

مسجد آيا صوفيا

AYASOFYA CAMII

HAGIA SOPHIA MOSQUE

آمانة السلطان الفاتح محمد خان،
كنز الإنسانية المشترك

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN EMANETİ,
İNANLIĞIN ORTAK HAZİNESİ

THE TRUST OF FATİH SULTAN MEHMED KHAN, THE
COMMON HERITAGE OF HUMANITY

ISBN: 978-605-06570-9-8

9 786050 657098